

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM FIKHINDA İBADETLERDE
KADINA TANINAN MUÂFİYETLER

Gülsüm YAKAR

110111002

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet EFE

İSTANBUL,2014

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM FIKHINDA İBADETLERDE
KADINA TANINAN MUÂFİYETLER

Gülsüm YAKAR

110111002

Düzeltilmiş Tez

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Bu tez 21.07.2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliğiyle kabul edilmiştir.

Yrd.Doç.Dr. Ahmet Efe

Jüri Başkanı

Prof.Dr. Celal Yeniçeri

Jüri Üyesi

Prof.Dr. İsmail Yiğit

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Gölsüm YAKAR

Temmuz 2014

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ ve YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10046682
Yazar Adı/Soyadı	GÜLSÜM YAKAR
Uyruğu/T.C.Kimlik No	TÜRKİYE/ 43489203654
Telefon	05359255564
E-Posta	caglargulsum@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	İslam Fıkhdında İbadetlerde Kadına Tanınan Muâfiyetler
Tezin Tercümesi	Exemptions of Women in Worship in Islamic Jurisprudence
Konu	Din= Religion
Üniversite	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Bilim Dalı/Bölüm	İslam Hukuku
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2014
Sayfa	127
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. AHMET EFE 22132404198
Dizin Terimleri	İslam Hukuku=Islamic Law
Önerilen Dizin Terimleri	İbadetlerde Muâfiyetler
Kısıtlama	Yok

Yukarıda bilgileri kayıtlı olan tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişimine açılmasına izin veriyorum.

02.08.2014
İmza:.....

DÜZELTME METNİ

1. Çalışmada “Hz. Peygamberimiz” kelimesinden sonra yazılmış olan “(s.a.v)” ifadesi silindi. Bunun yerine sayfada birden fazla geçmemek üzere “s.a” yazıldı.
2. Sahabi isimlerinden sonra yazılmış olan “(r.a)” kelimesi silindi.
3. “Hadis-i şerif” ifadeleri “hadis” olarak değiştirildi.
4. Çalışmanın birinci bölümü kaynakça zenginleştirildi.
5. Başlık ve paragraf arasındaki satır aralıkları arttırıldı.
6. Çalışmada geçen ayet ve hadisler italik olarak yazıldı.
7. Kaynakçadaki eserlerin mütercimleri ve varsa tahkikleri yazıldı.
8. Çalışmanın sonuç kısmı yeniden yazıldı.

ÖZ

Allah, hiçbir kuluna gücünün yetmediği bir sorumluluk yüklememiştir. Kadın ve erkek de gerek fitrat itibariyle ve gerekse fizyolojik yönlerden birbirinden farklı yaratılmıştır. Ayrıca toplum içinde kadın ve erkeğin üstlendikleri roller de birbirinden farklıdır. Bu yüzden Allah kadınları bazı durumlarda ibadetlerden muâf tutmuştur.

Bu çalışmada kadınlara ibadetlerde tanınan muâfiyetler delilleriyle incelenmiştir. Araştırmada öncelikle dört mezhebin klasik fıkıh eserlerine başvurulmuştur. Daha sonra günümüzde yazılmış fıkıh eserlerinden istifade edilmiştir.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; kadının yaratılışı ve değişik toplumlarda kadının yeri anlatılmıştır. Ayrıca, İslam öncesi ve sonrasında kadının toplumdaki konumuna yer verilmiştir. İkinci bölümde; mükellefiyet ve muâfiyet kavramları açıklanmıştır. Kadın ve erkeğin Allah katında kullukta eşit oldukları ayetlerle ifade edilmiştir. Son bölümde ise, kadınlara taharet, namaz, oruç, zekat ve hac ibadetlerinde tanınan muâfiyetler Kur'an ve sünnetteki delilleriyle açıklanmıştır.

ABSTRACT

Allah does not give people responsibility which they cannot afford. Men and women are created differently in terms of their disposition and physiology. Besides, women and men have different roles in the society. Thus, Allah gives some exemptions to the women in their worship.

In this research , the reasons of the exemptions that are given to the women in worship are examined with their proof. The classical books of the Islamic law which are written recently are studied.

This research is consisted of three parts. In the first part , the creation of women and the place of the women in different societies are examined. Also, the position of the women before and after Islam is analyzed. In the second part, the concepts of obligation and exemption are explained. The equality of men and women are expressed with verses from the Koran. In the last part , the exemptions that are given to the women in cleanliness, pray, fasting, alms and haj are analyzed with their proof from the Koran and sunnah.

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Hamd alemleri yaratan , insanı yeryüzünün halifesi kılan kerem sahibi yüce Allah'a mahsustur. Salât u selam onun kulu ve habibi alemlere rahmet olan Rasulullah (s.a.v)'e ,onun temiz ehl-i beytinin , güzide ashabının ve tüm müminlerin üzerine olsun.

Günümüz insanı özgürlük ve eşitlik kavramlarına sarılıp var olan her türlü uygulamayı sorgulamaya başlamıştır. Bu kapsamda da özellikle İslam'ın kadına bakışını tartışmaktadır. Allah'ın, fitratı ve sosyal konumu itibariyle sahip olduğu özelliklerden dolayı kadını bazı durumlarda ibadetlerden muaf tutmasını, miras ve şahitlik konularında erkekten ayrı hükümlere tâbi kılmasını, kadına karşı bir aşağılama olarak algılamaktadır. Oysa Allah, kadını erkekten mizacı itibariyle farklı yaratmıştır. Fitrat itibariyle sahip olduğu annelik özelliği kadını daha şefkatli ve duygusal kılmakla beraber ona toplumda erkekten farklı görevler yüklemektedir. Gerek yaratılıştan getirdiği özellikleri ve gerekse de toplum içinde üstlendiği rol nedeniyle Allah'tan bir rahmet olarak kadın, erkekten bazı durumlarda farklı tutulmuştur. Kullukta ise kadın ve erkek Allah katında eşittir. Ama bu eşitlik bugün göz ardı edilerek kadın üzerinden İslam kötü bir din olarak gösterilmeye çalışılmaktadır. Biz bu çalışmamızda İslam'ın ibadetlerde kadına getirdiği muâfiyetleri sebep ve hikmetleriyle kaynaklardan istifade ederek delilleriyle sunmaya çalışacağız.

Başta, bu çalışma boyunca bana destek olan danışman hocam Yrd.Doç.Dr. Ahmet Efe olmak üzere üzerimde emeği olan tüm hocalarıma teşekkür ediyorum. Allah ü Teâlâ'dan bu çalışmamı bir sadaka-ı câriye olarak kabul etmesini niyâz ediyorum.

Gölsüm YAKAR

Temmuz 2014

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	i
DÜZELTME METNİ.....	ii
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v-vi
İÇİNDEKİLER	1
KISALTMALAR	5
GİRİŞ	6
BİRİNCİ BÖLÜM	
KADININ YARATILIŞI VE TOPLUMDAKİ YERİ.....	8
I. KADININ YARATILIŞI	
A. Kur'an'da Kadının Yaratılışı	8
B. Hadislerde Kadının Yaratılışı	10
C. Kadının Yaratılışıyla İlgili Modern Yorumlar.....	11
II. KADININ TOPLUMDAKİ YERİ.....	13
A. Çeşitli Toplumlarda Kadının Yeri	13
1. Eski Yunan'da Kadın	13
2. Roma'da Kadın	14
3. Eski Hint'te Kadın	15
4. Çin'de Kadın	15
B. Arap Toplumunda Kadının Yeri	16
1. İslam Öncesinde Kadının Toplumdaki Yeri	16
2. İslam Sonrasında Kadının Toplumdaki Yeri.....	18
İKİNCİ BÖLÜM	
İSLAM'DA MÜKELLEFİYET VE MUÂFİYET AÇISINDAN KADIN	22
I. MÜKELLEFİYET	22
A. Mükellefiyetin Manası	22
B. Mükellefiyetin Şartları	22

1. Müslüman Olmak	24
2. Akıl	25
3. Bulûğ	27
C. Mükellefiyette Kadınla Erkeğin Eşit Olması	29
1. Sorumlulukta Eşitlik	31
2. Ceza ve Mükafatta Eşitlik	32
II. MUÂFİYET KAVRAMI	35
A. Muâfiyetin Tanımı	35
B. Dinimizde İbadetlerde Muâfiyet	35
C. İbadetlerde Kadınlara Tanınan Muâfiyetlerin Sebepleri	37
1. Kadınların Fizyolojik Özelliklerinin Farklılıkları	38
a. Hayz	38
b. Nifas	39
2. Kadınların Toplum İçinde Üstlendikleri Rol	39
3. Kadınların Tesettür Şartı	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM FIKHINA GÖRE İBADETLERDE KADINA TANINAN MUÂFİYETLER

I. GUSÛLDE TANINAN MUÂFİYET	42
A. Guslün Tanımı, Sebepleri, Meşrûiyetinin Delilleri , Hükümü ve Şartları	42
1. Guslün Tanımı	42
2. Guslün Sebepleri	43
3. Gusül Mükellefi Olmanın Delilleri	43
4. Guslün Hükümleri	45
a. Farz ve vacip olan gusül.....	45
b. Sünnet ve müstehap olan gusül.....	45
5. Guslün Farzları	46
a. Niyet	47
b. Tertip ve muvâlât.....	47
c. Ovmak (Tedlik)	48
d. Ağız ve burnun yıkanması (mazmaza ve istinşak).....	48
B. Saç Örgüsünü Çözme Konusundaki Görüşler Ve Delilleri	51
1. Gusülde Kadınların Saç Örgülerini Çözmeleriyle İlgili Görüşler.....	52
a. Kadınların gusülde örgülerini mutlaka çözmeleri gerektiğini savunan görüş	52
b. Kadınları gusülde örgüleri çözmekten muâf tutan görüşler	53
c. Kadınların gusülde örgülerini çözmelerini belli şartlara bağlayanların görüşleri	55
2. Erkeklerin Gusülde Saç Örgülerini Çözmesi Ve Delilleri	55

II.	NAMAZDA KADINLARA TANINAN MUÂFİYETLER	57
A.	Kadınlara Beş Vakit Namazda Tanınan Muâfiyet	57
1.	Taharet Şartının İçeriği Ve Namaz İçin Gerekli Şart Oluşu	58
a.	Taharet	58
b.	Hadesten (hükmi kirlilik) temizlenmenin namaz için gerekli şart oluşu	61
2.	Kadınların Âdet Ve Nifas Günlerinde Beş Vakit Namaz	63
a.	Kitaptaki deliller	63
b.	Sünnetteki deliller	64
B.	Kadınlara Cuma Namazından Tanınan Muâfiyet	67
1.	Cuma Namazının Dindeki Yeri Ve Önemi	67
2.	Kadınların Cuma Namazı Kılmasıyla İlgili İhtilafın Çıkış Noktası	69
3.	Kadınlara Cuma Namazının Farz Olmadığının Delilleri	70
a.	Kur'an ayetlerinin sünnetle açıklanması	71
b.	Cuma namazını emreden ayetin sünnetle tahsis edilmiş olması	73
C.	Kadınların Bayram Namazından Muâf Olmaları	76
1.	Bayram Namazının Dinimizdeki Yeri Ve Hükümü	76
2.	Bayram Namazıyla Mükellef Olmanın Şartları Ve Kadınların Bayram Namazından Muâf Olmaları	78
D.	Kadınların Cemaate Devam Etmekten Muâf Olmaları	81
1.	Dinimizin Cemaate Verdiği Önem	81
a.	Kur'an'da cemaatle namaz	81
b.	Sünnette cemaatle namaz	82
2.	Mezheplere Göre Cemaatle Namazın Hükümü	83
3.	Mezheplere Göre Kadınların Cemaate Devamı	85
4.	Rasulullah (s.a.v) Zamanında Kadınların Cemaate Katılmaları Ve Günümüzdeki Durum	86
III.	KADINLARA ORUÇTA TANINAN MUÂFİYET	89
A.	Orucun Farz Oluşu Ve Cinsiyet Ayrımı Yapılmaması	89
B.	Hükmi Kirliliğin (Hadesten taharet) Oruca Etkisi	92
1.	Cünübün Orucu	92
2.	Kadınların Özel Günlerindeki (adet ve lohusa) Oruç İbadetleri	93
IV.	ZEKATTA KADINLARA TANINAN MUÂFİYET	96
A.	Zekatın Tanımı, Dindeki Yeri, Hikmeti ve Şartları	96
1.	Zekatın Tanımı	96
2.	Dindeki Yeri	97
3.	Hikmeti	98
4.	Zekatın Farz Olması İçin Aranılan Şartlar	99
a.	Kulda aranan şartlar	99
b.	Malda aranan şartlar	100
B.	Kadınların Ziyinetlerinin Zekatı	103
1.	Kadınların Ziyinetinin Zekatının Verilmesi Gerektiği Görüşü	103

2.	Kadınların Ziyinetini Zekattan Muâf Tutan Görüş	105
3.	Değerlendirme	106
V.	KADINLARA HAC VE UMRE İBADETİNDE TANINAN MUÂFİYETLER	108
A.	Hac Ve Umrenin Tanımı , Dindeki Yeri, Hikmeti ve Şartları	108
1.	Hac Ve Umrenin Tanımı	108
2.	Dindeki Yeri	108
3.	Hikmeti	110
4.	Hac İbadetiyle Mükellef Olmak İçin Gerekli Şartlar	112
B.	Mahremi Olmayan Kadının Haccın Edâsından Muâf Tutulması	113
C.	İhramda Kadınlara Tanınan Elbise Muâfiyeti	115
D.	Özel Günlerindeki Kadınların Sader Tavafından Muâf Tutulması	117
1.	Tavaf Çeşitleri	117
2.	Tavafta Taharetin Şart Oluşu	118
E.	Kadınların Remel, İzdıba ve Herveleden Muâf Tutulması	119
F.	Kadınların İhramdan Çıkarken Saçları Traş Etmekten Muâf Tutulması	120
	SONUÇ	121

KAYNAKÇA

123-127

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.y	Aynı yer
c.c.	Celle Celâlühü
DİA	Diyanet İşleri Ansiklopedisi
H.z.	Hazreti
r.a.	Radıyallahü anh
s.a	Sallallahu aleyhi vessellem
s.	Sayfa
thk.	Tahkik
thc.	Tahric
tsh.	Tashih
ty.	Tarih yok
yy.	Yer yok

GİRİŞ

1. Çalışmanın Konusu

İnsanlar için bir hidayet rehberi olan İslam dini, koymuş olduğu kurallarla hayatın her alanında insanların gerek toplumla ve gerekse Allah ile olan ilişkilerini düzenlemiştir. Şâri' Teala hüküm vaz' ederken de kullarının fitratlarına aykırı ve onları zor duruma sokacak hiçbir hüküm getirmemiştir. Bu itibarla kadının da erkekten farklı olan fitratına uygun olabilecek bazı farklı hükümler koymuştur. Dinin ibadet dışında kalan diğer alanlarında kadınlarla ilgili farklı uygulamalar varsa da bu tezde sadece ibadetlerde kadına tanınan muâfiyetleri incelenmeye çalışılmıştır.

2. Çalışmanın Amacı

Günümüzde kadının da erkekle her alanda eşit olduğu ve ibadetlerde de bu eşitliğin var olması gerektiği fikri yüksek sesle dillendirilmeye başlanmıştır. Bu fikir, beraberinde kadına Allah'ın bir rahmet olarak tanıdığı muâfiyetleri -özel durumlarında namaz ve oruçtan muâf olmaları gibi -ortadan kaldırmayı beraberinde getirmektedir. Artık günümüzde kadınlar, kendilerine ait özel halleri dikkate almaksızın namaz ve oruç ibadetlerine devam etmekte ayrıca, kendilerine yer ayrılıp ayrılmadığına bakmaksızın cuma namazlarına ve cemaate iştirak etme ısrarı içine girmektedirler. Bu durum da İslam'ın temellerine zarar vermekte , dinin aslında olmayan uygulamaların hayata geçirilmesine sebep olmakta ve Rasulullah (s.a.v)'in zamanında hiç var olmamış bir takım inançların toplumda yer etmesine sebep olmaktadır. Kadına ibadetlerde tanınan muâfiyetlerde klasik dönemlerde üzerinde ittifak edilmiş olmasına rağmen bugün bu mesele tartışılır olmuştur.

Bu çalışmayla, kadına ibadetlerde tanınan muâfiyetlerin ayrıntıları, kaynaklarından incelenerek konu üzerindeki tereddütlerin giderilmesi amaçlanmıştır.

3. Çalışmanın Yöntemi

“İslam Fıkhdında İbadetlerde Kadına Tanınan Muâfiyetler” isimli bu çalışmanın hazırlanmasında öncelikle ilk dönemde te’lif edilmiş dört mezhebe ait fıkıh eserlerinden istifade edilmiştir. Daha sonra günümüzde yazılmış fıkıh kitaplarına müracaat edilmiştir. Konuyla ilgili ayetlerin açıklanması için gerektiğinde tefsir kitaplarından da yararlanılmıştır. Kavramların açıklanmasında ilgili sözlük ve ansiklopedi maddelerinden de faydalanılmıştır.

Konuyla ilgili hadisler kaynaklarından bulunup tespit edilmiş ve gerektiğinde şerhlerinde istifade edilmiştir. Özellikle kadınlarla ilgili uygulamaların Rasulullah (s.a) döneminde nasıl olduğu araştırılmış ve çalışmaya bu uygulamalar yön vermiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KADININ YARATILIŞI VE TOPLUMDAKİ YERİ

I. KADININ YARATILIŞI

Hz. Adem'in yaratılışının topraktan olduğu genel bir kabul görmesine karşılık ilk kadın Hz. Havva'nın yaratılışı hakkında "*kaburga kemiği*" eksenli bir ihtilaf bulunmaktadır. Biz, ilk dönemlerde ve günümüzde bu konuda yapılan yorumlara kısaca değinmek istiyoruz.

A. Kur'an'da Kadının Yaratılışı

Kadının yaratılışından bahseden bazı ayetleri ve bu ayetlere getirilmiş olan yorumları şöyle sıralayabiliriz:

1- Nisa Suresi'nin birinci ayetinde: "*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbiniz'den sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde gözetleyicidir.*" buyrulmaktadır.

Ayette geçen '*nefs*' kelimesi ruh ve insanın kendisi anlamına gelir. Müfessirler buradaki '*sizi bir tek nefisten yaratan*' ifadesiyle Hz. Adem'in ; '*ve ondan da eşini yaratan*' kısmıyla da Hz. Havva'nın kastedildiğini belirtmektedir¹.

2- Zümer Suresi'nin 6. ayetinde şöyle buyrulmaktadır : "*Allah sizi bir tek nefisten (Adem'den) yarattı, sonra ondan da eşini yarattı.*"

Ayette geçen '*nefs*' kelimesi için İbn Manzûr, Hz. Âdem'in; '*zevecha*' ifadesiyle de Hz. Havva'nın kastedildiğini belirtmektedir².

¹Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*, thc. İslam Mansur Abdulhamid, Ahmed Aşur İbrahim, Ahmed Ramazan Muhammed., Dâru'l-Hadis, Kahire, 2010, III, 592.

²İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alf b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânu'l-Arab*, Dâru's-Subh, Cezair, 2008, XIV, 224.

3-Rum Suresi'nin 21. ayetinde : *“Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O'nun varlığının delillerindendir. Doğrusu bunda iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır.”* buyrulur.

Taberî, bu ayetin Hz. Havva'nın Hz. Adem'in nefsinden, kendisinde sükûn bulması için yaratıldığının delillerinden olduğunu ve bu yaratılışın Hz. Adem'in kaburgalarından birinden olduğunu yazar³.

4- Şûra Suresi'nin 11. ayetinde şöyle buyrulmaktadır : *“O,göklere ve yeri yoktan yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da kendilerine eşler yaratmıştır. Bu suretle çoğalmanızı sağlamıştır. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir.”*

Ayetin açıklamasına bakıldığında Taberî, Allah'ın , Havva'yı Adem'in kaburgalarından birinden yarattığını ifade etmektedir⁴.

Elmalılı da ‘ *nefs-i vâhide*’den maksadın Hz. Adem ve zevcinden murâdın da Hz. Havva olduğunda ittifak ve icma’ olduğunu zikretmektedir⁵. Böylelikle Allah u Teala bazı toplumlarda ikinci sınıf insan olarak kabul edilen kadının aslında yaratılışta o üstün görülen erkekten vücuda getirilmiş olduğuna dikkat çekmiştir.

Seyyid Kutup, insanlığın uzun müddet kadını necasetin kaynağı olarak gördüğünü oysa bu ayetin kadının fitrat ve tabiat olarak ilk nefis olan Hz. Adem'den vücuda geldiğinin bir delili olduğunu belirtmektedir. Böylece kadın yaratılış itibariyle ilk “*esas*” tandır⁶. Kadın sahip olduğu bütün farklılıklara rağmen beşeriyet noktasında erkeğe eşittir. Yüce Allah kadını Hz. Adem'e eş olması ve insanlığı kendilerinden üretilip yaymak için yaratmıştır.

³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*, IX, 76.

⁴ Taberî, *a.g.e.*, IX, 840.

⁵ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Yayınevi, yy.,ty., II , 1273.

⁶ Seyyid Kutup, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, çev. İ.Hakkı Şengüler, M.Emin Saraç, Bekir Karlığa, Hikmet Yayınevi, İstanbul,1976, III,56.

B. Hadislerde Kadının Yaratılışı

Hz. Peygamberimiz (s.a) *“Kadınlar hakkında hayrı tavsiye ediniz. Çünkü kadın eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiklerinin en eğrisi üsttedir. Onu doğrultmaya çalışırsan kırarsın. Hali üzere bırakırsan öyle eğri kalır. Kadınlar hakkında hayrı tavsiye edin⁷.”* buyurmaktadır.

Buhari’de geçen bu hadisin bir başka rivayeti şöyledir. Hz. Peygamber buyurdu ki:” *Her kim Allah’a ve ahiret gününe iman ederse bir şey gördüğü zaman ya hayır söylesin ya sussun. Kadınlar hakkındaki vasiyetimi tutun. Çünkü kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburganın en eğri yeri de üst kısmıdır. Doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Hali üzere bırakırsan eğri kalmakta devam eder. Size kadınlar hakkında hayrı tavsiye ederim, bu tavsiyemi kabul edin⁸.”* Hadisin bir başka rivayeti de şöyledir:” *Kadın, kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Onu hiçbir zaman tamamıyla düzeltemezsin. Ondan faydalanmak istiyorsan sahip olduğu bu eğrilikle faydalanabilirsin. Onu düzeltmeye çalışırsan kırarsın. Onun kırılması boşanmasıdır⁹.”*

Özellikle, kadim dönem alimleri bu hadis-i şerifi mezkur ayetlerin bir tefsiri kabul ederek kadının yaratılışının başlangıcını Hz. Adem’in kaburga kemiğine dayandırmışlardır.

⁷ Buharî”Nikah” , 79-80.

⁸Ebu Muhammed (Ebü’s-Sena) Bedrüddin Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed Aynî, **Umdetü’l-Kâri**, Dâru’l-İhyâi’t-turâsî’l-Arabi, Beyrut, ty., XX, 166.

⁹ Müslim “Radâ”, 18.

C. Kadının Yaratılışıyla İlgili Modern Yorumlar

Günümüzde, bir kısım düşünürler mezkûr hadisleri kadınların nazik ve hassas olmalarına bir işaret saymaktadır. Hadisi mecazî manaya hamledip hadisten kadınlar kaburga kemiği gibidir; düzeltmeye çalışırsanız kırarsınız şeklinde bir mânâ çıkarmışlardır. Ayrıca zikrettiğimiz hadislerde Hz. Havva'nın Hz. Adem'den yaratıldığını söyleyen Tevrat ayetine işaret bulunduğunu savunurlar¹⁰. Tevrat'ta geçen kısım şöyledir: “Ve Rab Allah adamın üzerine derin bir uyku getirdi.Ve adamdan aldığı kaburgadan bir kadın yaptı.”(Tekvin 2/21)

Kadının yaratılışıyla ilgili olarak Yaşar Nuri Öztürk, kadının yaratılışını kaburga kemiğine dayandıran hadis rivayetlerini senedi tartışmaya açık ve anlamı Kur'an tarafından desteklenmeyen bir söz olarak nitelendirmektedir. Bu konuyla ilgili sözlerin Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından söylendiğini tereddütsüz olarak kabul edemeyeceğimizi söylemektedir. Öztürk'e göre bu sözü Hz. Peygamber'in söylediğini kabul etsek bile kaburga kemiğinden yaratılma hikayesi kesinlik kazanmamaktadır. Çünkü bu söz kadının fazla zora sürülmeye uygun bir yaratılışa olmadığını ifade etmek için mecaz olarak kullanılmıştır. Hz. Peygamber, Tevrat'ın bir kabulünü, bu kabulü bilen bir toplumda sözünü kuvvetlendirmek için kullanmış olabilir. Sonuç olarak da Kur'an'ın açık ifadelerine ters düşen ve Tevrat verilerine göre uydurulmuş olan kaburgadan yaratılma hikayesinin Kur'an dışı kaynaklara dayandırıldığından kabul edilmeyeceğini savunur¹¹.

Cemal Ağırman ise “Kadının Yaratılışı İlgili Rivayetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım” adlı kitabında kaburga hadisi diye bilinen hadisi bütün tarikleriyle incelemiştir. Sonuç olarak hadisin bütün farklı rivayetleriyle beş ayrı sahabîden merfu (peygamber sözü), bir sahabîden mevkûf (sahabî sözü) ve bir tâbîinden de maktû (tâbîî sözü) olmak üzere altmış bir ayrı tarikten gelip kaynaklara geçtiğini tesbit etmiştir. Genel itibariyle incelendiğinde hadisin sened itibariyle sahih

¹⁰ Süleyman Ateş, **Kur'an-ı Kerim Tefsiri**, Milliyet Yay., İstanbul ,1995, II, 551.

¹¹ Yaşar Nuri Öztürk, **Kur'an'daki İslam**, Yeni Boyut, İstanbul , 1995, s.532-533.

olduğunu ifade etmektedir¹². Hadisin, kadının gerçek manadaki yaratılışına değil nazik vasfına vurgu yapmak, onlara iyi davranmak gerektiğini öğütlemek için söylenmiş bir söz olduğunun anlaşıldığını söylemektedir¹³. Böylece hadisi reddetmemekte, hadisin senedinin sahih olduğunu tespit ettiğini dile getirmekte fakat ondan anlaşılacak mananın gerçek değil mecaz manası olduğunu dile getirmektedir.

Görüldüğü üzere ilk dönem kaynaklarında kadının yaratılışıyla ilgili Kur'an'da geçen ayetler, hadisler ışığında kadının Hz. Adem'in kaburgasından yaratıldığı şeklinde anlaşılırken; günümüzde Yaşar Nuri Öztürk, bu görüşü "Kur'an dışı kaynaklara dayandırılmış" olarak niteler ve kabul etmez. Cemal Ağırman ise hadisi kabul etmekle beraber manasını mecazî olarak anlamının doğru olacağını savunmaktadır. Buna göre kadın kaburga kemiği gibi nazik ve kırılımandır. Onu kırmamak ona iyi davranmak gerekmektedir. Günümüz fıkıhçılarından Faruk Beşer de kadının, erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmasının mecaz anlamda olduğunu, bu ifadenin kadının varoluş kökeninin değil de onun hassas oluşu ve kırılmaması gerektiğinin bir işareti olduğunu savunmaktadır¹⁴.

Kadının yaratılışında var olan ve onun erkekten daha duygusal olmasını beraberinde getiren bu farklılık, kadına anneliğin verilmesinin alt yapısını oluşturur. Şefkat ve merhamet duyguları yönünden erkekten daha hassas olan kadını Allah, anneliğe uygun bir fitratta yaratmıştır. Vücudunda var olan bu farklılık sebebiyle kadın, ibadetlerde aranan bir takım şartlara belli hallerde sahip olamamaktadır. Aynı şekilde yine ictimâî hayatta üstlendiği sorumluluk sebebiyle sosyal içerikli ibadetlere –cuma namazı ve bayram namazı gibi- katılmakla mükellef tutulmamıştır. Çalışmamızın ikinci kısmında kadına tanınan bu ayrıcalığı tanımlamaya ve sebeplerini açıklamaya çalışacağız.

¹² Cemal Ağırman, **Kadının Yaratılışı İlgili Rivayetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2001, s. 260.

¹³ Ağırman, **a.g.e.**, s. 275.

¹⁴ Faruk Beşer, **Hanımlara Özel İlmihal**, Paradoks Yay., İstanbul, 49. Baskı, 2013, s. 20.

II. KADININ TOPLUMDAKİ YERİ,

A. Çeşitli Toplumlarda Kadının Yeri

1. Eski Yunan'da Kadın,

Eski Yunan'da kadının hiçbir siyasi hak ve yetkisi olmamakla birlikte bir takım medeni haklara sahipti. Mesela, kadın da erkek gibi istediğinde boşanabilir ve çeyizini geri alabilirdi. Evli kadının sadakatsizliği ise büyük suçtu. Kadınlar dini âyinlere katılma haklarına sahipti, ancak erkeklerden ayrı otururlardı. Yunan dünyasında kadınlar için en onur verici görev ise rahibelikti. Rahibelik, devletin tanıdığı en yüksek memuriyetti ve rahibelerin çoğu evli kadınlardan oluşuyordu¹⁵.

Aile içindeki reis, erkekti. Bu kişi, ya baba, ya koca yahut da ailenin en yaşlı olan erkeğiydi. Çünkü, erkeğin tabiatı, yaratılışı ve fitratı emir ve kumanda etmeye kadına nazaran daha müsait görülüyordu. Kadın ve çocuklar tamamen erkeğe tâbi durumdaydı¹⁶.

Kadim Yunan'da iktidarın intikalinde ise veraset usulü yürürlükteydi. Nasıl ki, ailede babanın ölümünden sonra erkek çocukların en büyüğü onun yetkilerini alıyorsa, kralın ölümü durumunda da iktidar mevkisini kralın erkek erkek çocuklarının en büyüğü alırdı¹⁷.

Mirasta ise öncelikle, milli meclis önünde muhakeme usulüne göre yapılan vasiyet ile mal intikal ederdi. İkinci merhalede ise, sadece erkekler vasıtasıyla ölüye bağlı hısımlara miras geçebilirdi. Üçüncü merhalede ise eğer, erkek hısım yoksa ancak o zaman kadınların da vâris olmaları söz konusu olabilirdi. Kız ve kadınlar, mirastan mahrum kaldıkları için erkekler evlenirken kızlara drohama adında bir maddi meblağ verirlerdi. Ölenin yalnız bir kızı varsa, bu kız vâris olamaz, ancak

¹⁵ Ömer Faruk Harman, DİA, "Kadın", XXIV, 82-86.

¹⁶ Recai G. Okandan, *Kadim Yunan'da Âmme Hukuku*, Kenan Basımevi, İstanbul, 1942, s 179.

¹⁷ Okandan, *a.g.e*, s 23.

onun oğlu olursa o zaman oğul, dedenin nesebine geçirilir ve ancak bu Şekilde vâris olması sađlanırdı¹⁸.

2. Roma’da Kadın

Roma’da ailede mutlak bir baba hakimiyeti vardı ve baba, hukuk nizamı karşısında tek muhataptı. Ailedeki her bireyin hak, borç ve mükellefiyetleri babaya ait hak ve mükellefiyetler mahiyetindeydi. Aile kurumu, dışarıdan gelecek tehlikelere karşı savunulmak ve içeride de nizam ve intizamı sağlamak zorunda olan mutlakiyetle idare edilen bir devlet gibiydi¹⁹.

Roma’da kamu hukuku alanında kadınlara hiçbir hak tanınmamıŐtı. Devlet kurumlarında görev alamazlardı. Özel hukuk alanında da hakları kısıtlıydı. Kadın, büyük servet sahibi kimselerin mirasçısı ve baŐkaları hesabına davada taraf olamazdı. Bir başka kimse lehine borç altına giremeyen kadın, Roma tarihinde uzun zamanlar bütün mrnce vesayet altında kalmıŐtır. İlk kocasının ölümünden sonra bir yıl geçmeden evlenen kadınlara Őerefsiz addedilirlerdi²⁰.

Erkeğin zina eden karısını affetmesine müsaade edilmiyor, kadının kısırlığı boŐanmayı haklı kılıyordu. Kız evlat aile dinini devam ettiremediğinden pek makbul sayılmıyordu²¹.

¹⁸ Hayrettin Karaman, **Mukayeseli İslam Hukuku**, İrfan Yay., İstanbul, 1974., s 360.

¹⁹ Ziya Umur, **Roma Hukuku**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1974, s 387.

²⁰ Salvatore Di Marzo, **Roma Hukuku**, ev.(Ziya Umur), Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1959, s 59.

²¹ mer Faruk Harman, DİA, “Kadın”, XXIV, 82-86.

3. Eski Hint'te Kadın

Eski Hint'te kadının hiçbir değeri olmadığı gibi eğer kadın, kısır olur veya hep kız doğurursa erkek onu bırakabilirdi. Görevi çocuk doğurmak, yetiştirmek ve ev işlerini yapmak olan kadın, kendi başına buyruk olamazdı ve evlenmeden önce babasının, evlendikten sonra da kocasının sözünden dışarı çıkamazdı. Dul kalınca da oğluna itaat etmeliydi.

Bütün Budist mezheplerde, erkek hakimiyeti söz konusuydu. Önceleri kadınların erkeklerden daha aşağı seviyede oldukları ve bu yüzden yüksek mertebelere ulaşamayacakları kabul edilirken sonraları bu düşünce değişmiş, çeşitli dini akımlarda öğreten ve ruhani lider olabilmışlerdir²².

4. Çin'de Kadın

Çin toplumundaki dini inanışlarda akrabalık bağının önemi çok büyüktür. Buna bağlı olarak ecdat ruhlarına kurbanlar sunulması dini inanışın bir parçasıdır. Evde baba, en eski zamanlardan beri hüküm sahibidir. Eski Çinlilerce, insanın evlenmeden veya bir oğul sahibi olmadan ölmesi , en büyük günah aynı zamanda en elemli azaptır. Çin'de var olan eski inanışlarda insanın bir erkek çocuğunun olması çok mühim bir hadisedir. Ecdat ruhlarına ibadeti devam ettiren bir bir oğul bulunmazsa ölü felaket getiren bir gulyabani şeklinde çok uğursuz bir hayat sürmek zorundadır²³.

²² Ömer Faruk Harman, DİA, "Kadın", XXIV, 82-86.

²³ Annamarie Schimmel, **Dinler Tarihine Giriş**, Kırkambar Yay., İstanbul, 1999., s 23.

B. Arap Toplumunda Kadının Yeri

1. İslam Öncesinde Kadının Toplumdaki Yeri

İslam öncesinde toplum içinde kadının bir değeri yoktu. Kadın, hiçbir konumda hak sahibi değildi. Hatta Araplar kız çocuklarını diri diri toprağa gömecek kadar ileri gitmişlerdi. Bu durumu Allah Kur'an'da şöyle anlatıyor: *“Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün. Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür²⁴”*.

Zikredilen ayette cahiliye Araplarının içinde bulunduğu durum anlatılmaktadır. Kız çocuğuna sahip olmak onları toplum nazarında öylesine zor durumda bırakmaktadır ki çözümü onu gömerek ondan kurtulmakta bulmaktadırlar. Neseî bu ayette kız çocuğu olduğu kendisine söylenen kişinin utanma ve moral bozukluğu içinde kendisine verilen haberin kötülüğünden dolayı insanlardan gizlendiğini anlatır²⁵. Ve'dü'l-Benât denilen kız çocukları diri diri gömme adetine Allah kıyametin kopma sahnesini tasvir ettikten sonra şu ayet-i kerimeyle dikkat çekmektedir: *“Diri diri gömülen kıza hangi günah sebebiyle öldürüldüğü sorulduğunda..”*²⁶. Taberî, tefsirinde bu ayetle ilgili bir kıraat farklılığına dikkat çekmektedir. Şöyle ki, eğer ayetteki - سء لت - fiilini meçhûl okursak mânâ; *“o kız çocuğuna sorulduğunda...”* olurken, ma'lûm okununca *“o kız çocuğu sorduğunda....”* yani kendisini gömmüş olanlara bunun sebebini sorduğunda şeklinde mânâlanmaktadır. Taberî bu farklılığa dikkat çektikten sonra esahh olan kıraatin meçhûl okunması olduğunu yazmaktadır²⁷.

²⁴Nahl , 16/58-59.

²⁵Neseî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd, **Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl**, Dâru'l-Fikr, yy., ty., II, 290.

²⁶Tekvîr , 81/8-9.

²⁷ Taberî, **Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an**, XI, 406.

Allah Mekke döneminde vahyettiği bu ayetlerle o günün insanının içinde bulunduğu büyük günaha dikkat çekmektedir. Oysa ki, kadını da erkeği de yaratan Allah'tır. İkisi de onun kuludur. Birinin diğerine cinsiyeti sebebiyle üstün olması söz konusu değildir.

Cahiliye döneminde kadınlar ve silah taşıyamayan çocuklar vârisler arasında yer alamamıştır. Hatta kadınlar eşya gibi veraset yoluyla intikal etmişlerdir. O dönemde tevârüsün üç sebebi ve iki şartı vardı. Tevârüsün üç sebebini şöyle açıklayabiliriz:

Birinci şart, hısımlıktır. Şartları taşıyan oğul ve oğlun oğlu ilk vâristir. Bu ikisi yoksa miras babaya , sonra dedeye intikal ederdi. Daha sonra sırayla kardeş, veya çocukları , amca veye çocukları gibi erkek olan yan hısımlara miras intikal ederdi.

İkinci şart, velâdır. Dostluk ve tevârüs anlaşması demektir. İki kişi cinayet işledikleri takdirde tazminat ödeme, ölüm halinde sağ kalanın diğerine vâris olması hususunda anlaşarak bir akit yapmaları sayesinde velâyet münasebeti doğmuş olurdu.

Üçüncü şart, evlatlıktır. Cahiliye döneminde Araplar arasında evlat edinme adeti vardı. Evlatlık alınan da aynı öz evladın sahip olduğu haklara sahipti. Kur'an bu adeti :“Allah evlatlıklarınızı öz oğullarınız gibi saymanızı meşru kılmamıştır. Bunlar sizin dillerinize doladığınız boş sözlerdir²⁸”.buyurarak ortadan kaldırmıştır.

Mirasçı olabilmek için üç sebepten başka bir de iki şart bulunmaktaydı. Bu şartlar da erkek olmak ve ergen olup silah taşıma gücüne sahip olmaktı. Bu şartları taşımayanlar vâris olamazlardı²⁹.

²⁸ Ahzap, 33/4-5.

²⁹ Hayrettin Karaman, **Mukayeseli İslam Hukuku**, s 361-362.

Görüldüğü üzere, İslam öncesi Arap toplumunda kadının mirasta hiçbir payı yoktu. Kabile savaşlarının yaygın olması sebebiyle, ayakta kalabilme mücadelesi savaştan, ganimet getiren, kabilenin haysiyet ve şerefini koruyan erkeğin omuzlarında olduğu için “nimet-külfet mukabili” düşüncesiyle miras da onun hakkı kabul edilir, bunu yapamayan kadına miras verilmezdi. Miras verilmesi şöyle dursun kadının kendisi mirasa konu olur, bir eşya gibi mirasta el değiştirirdi. Kocasını öldürdüğü takdirde onun en yakın erkek mirasçısı gelir: “*malına mirasçı olduğum gibi karısına da mirasçı oldum.*” der, isterse mihrini verir, onunla evlenir, isterse de başkasına nikahlar mihrini alırdı³⁰. İslam’dan sonra ise bu durumun tamamen değiştiğini, kadınlara verilen hakların ayetlerle güvence altına alındığını görüyoruz.

2. İslam Sonrasında Kadının Toplumdaki Yeri

İslam sonrasında kadının toplumdaki durumunu ifade etmesi açısından Hz Ömer (r.a)’ın şu rivayeti önemlidir: “*Biz, cahiliye döneminde kadına zerre kadar değer vermezdik. İslam gelip de Allah onlardan bahsedince üzerimizde hakları olduğunu öğrendik. Ama yine de onları işlerimize dahil etmek zorunda olmadığımızı düşünüyorduk. Bir gün eşimle aramda bir tartışma geçti ve eşim bana karşı ağır konuştu. Ona “Haddini bil!” dedim. Bunun üzerine eşim bana şöyle cevap verdi: ‘Sen beni öyle azarlıyorsun ama kızın Hafsa Rasulullah ‘ın yanında kimi zaman onu üzebilecek kadar rahat konuşmaktan çeninmiyor.’*” dedi³¹. Bu rivayetten İslam’dan önce kadının hiçbir değerinin olmadığı, İslam sonrasında ise, kadının Rasulullah karşısında bile kendisini savunma gücünü bulabildiğini görüyoruz.

³⁰ Ahmet Efe, “İslam Miras Hukukunda Kadın-Erkek Hisselerinin Farklı Oluşu Üzerine Bir Değerlendirme” İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 18, 2011,s 157-168.

³¹ Buharî, “Libas”, 31.

İslam'ın gelişiyle beraber kadın, erkekle insanî olarak eşit haklara kavuşmuştur. Erkeğin olduğu gibi kadının da canı, malı dokunulmazdır. Erkeğin olduğu gibi kadının da mirasta payı vardır ve bu paylar ayette belirlenmiştir³². Ayrıca kadına “*mehir*” adı altında tasarruf yetkisinin tamamen kendisine ait olduğu evlenirken erkekten talep edeceği bir maddi imkan tayin etmiş ve bir ayrılık söz konusu olduğunda erkeğin, kadına yüklerle mehir vermiş olsa bile bundan bir şeyi geri almamasını emretmiştir³³.

Rasulullah'a bir kadının eşinin kendisine yaptığı kötü ve haksız muameleyi gelip şikayet edebilecek gücü kendinde bulması ve Allah'ın da bu kadının mağduriyetini gideren bir ayetle ona cevap vermesi³⁴ İslam'ın kadını nasıl muhatap aldığını ve ona nasıl değer verdiğini göstermektedir.

Kadına verilen önemin ifadesi açısından şu rivayet de önemlidir. Ebu Said el-Hudrî anlatıyor: “*Bir kadın Rasulullah'a gelerek: 'Ya Rasulallah ! Senin sohbetinden hep erkekler faydalaniyor. Bize bir gününü ayırsan da o gün sana gelsek, bize Allah'ın sana öğrettiğinden öğretsen.'* dedi. Hz. Peygamber: ‘*O halde şu şu günlerde toplanın. ' diye buyurdu. Bunun üzerine kadınlar toplandılar. Rasulullah onların yanına gelerek Allah'ın kendisine öğrettiklerinden onlara da bir şeyler öğretti*³⁵”. Burada Hz. Peygamber'in kendisinden ilim öğrenmek isteyen kadınları reddetmediği ve onlara belirli günlerde mescitte nasihat ettiğini anlıyoruz.

Kadınlar da erkekler gibi Rasulullah 'a gelerek biat etmişlerdir. Bu durumu Ümeyme binti Rukayka şöyle anlatıyor:” *Ensardan bir grup kadınla Hz. Peygamber'e biat etmek için gelmiştim. Dedik ki, 'Ey Allah'ın Rasulü! Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacağımıza, hırsızlık yapmayacağımıza, zina etmeyeceğimize, kendi uydurduğumuz bir iftira ile kimseyi suçlamayacağımıza ve dinin emirleri hususunda sana karşı gelmeyeceğimize dair sana biat ediyoruz'*³⁶. Yaşanan bu hadise de Rasulullah zamanında kadınların erkekler gibi sosyal hayatın içinde olduğunun bir

³²Nisa , 4/11-12.

³³Nisa , 4/20.

³⁴ Mücadele, 58/1-2.

³⁵ Müslim, “Birr”, 152.

³⁶ Nesaî, “Biat”, 18.

göstergesidir. Kendisine biat etmeye gelen kadınları Efendimiz geri çevirmemiş, onların da kendisine bağlılıklarını izhar etmesini gereksiz görmemiştir.

İslam toplumunda kadınların sosyal hayatın içinde olduğunun bir başka örneği de Rasulullah 'ın bir evde toplanmış olan hanımlara Hz. Ömer 'i gönderip, onları bayram namazına katılmaya teşvik etmesidir. Rasulullah, bülüğ çağına yaklaşmış küçük kızların, genç kızların, evinde oturan hanımların hatta âdet görmekte olanların dahi bayram namazı için namazgâha gelmelerini istemiştir³⁷. Böylece Rasulullah, kadınların da bayram sevincine ortak olmalarını sağlıyor ve onların da müslümanların dua ve zikirlerine şahit olmalarını istiyordu.

Efendimiz, namaz kıldırırken mescitte kadınlar da cemaate iştirak ediyorlardı. Hatta küçük çocuklarıyla namaza gelenler vardı. Rasulullah, çocuklu kadınlara meşakkat vermek istemiyordu. Bu durumu şöyle açıklamıştı:” *Ben uzun kıldırma isteğiyle namaza başlıyorum. O esnada bir çocuk ağlaması işitiyorum. Annesinin onun ağlamasından dolayı sıkıntıya düşeceğini bildiğimden namazı kısa tutuyorum*³⁸”. Rasulullah, bu ve başka uygulamalarla mescide gelen kadınların sıkıntıya düşmemeleri için elinden geleni yapıyordu. Hanımları rahatlatacak bir başka uygulaması ise namaz bittikten sonra selam verip bir müddet oturduğu yerde bekleyerek mescitten önce hanımların sonra erkeklerin çıkmasını sağlamasıydı³⁹.

Bu uygulamaların hepsi kadınların İslam sonrası toplumunda ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber koyduğu kurallarla kadınları yok saymamış, aksine onları sosyal hayatın içinde rahat ettirmeye çalışmıştır.

İslam'dan sonra kadına verilen önemin en güzel ifadesi şüphesiz Rasulullah 'ın hanımlarıyla olan münasebetleri ve ailesi içinde eşlerine karşı sergilediği örnek tavırlarıdır. Hz. Aişe bize Hz. Peygamber'in evdeki tutumunu şöyle anlatmaktadır:” *O, evinde ailesinin işindeydi. Onlara hizmette olurdu. Ezanı duyunca da çıkıp giderdi*⁴⁰”. Görüldüğü gibi Rasulullah ev içinde eşlerine yardım etmekteydi.

³⁷ Müslim, “İydeyn”, 12.

³⁸ Buharî, “Ezan”, 65.

³⁹ Buharî, “Ezan”, 152.

⁴⁰ Buharî, “Ezan”, 44.

Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur: ” *Hepiniz birer çobansınız ve hepiniz idareniz altındakilerden sorumlusunuz. Devlet başkanı bir çobandır ve yönettiklerinden sorumludur. Erkek ailesinin çobanıdır ve idaresi altındakilerden sorumludur. Kadın, kocasının evinin çobanıdır. Ve o da idaresi altındakilerden sorumludur*⁴¹”. Görüldüğü gibi burada Rasulullah, kadını ailenin diğer fertlerinden ayrı tutmuş ve onu adeta ikinci başkan gibi görmüştür. Ayrıca, devlet başkanlığını da saltanat sürme yeri olarak değil, bir vazife ve mesuliyet makamı olarak görmüştür. Durum böyle olunca da, kadın üzerinde de bir saltanat sürme söz konusu olamaz. Ancak herkesin kendi tabii durumuna göre üstlenmesi gereken bir koruculuk görevi ve bunun yerine getirilmesi için tahsis edilmiş makamlar vardır⁴².

Kadına İslam’ın verdiği önemle ilgili olarak daha pek çok örnek verilebilir. Ancak biz burada son olarak bir ayet zikrederek konuyu noktalamak istiyoruz. Allah, Kur’an’da: “*Kaynaşıp sükun bulmanız için size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi de Allah’ın varlığının alametlerindendir. Şüphesiz bunda iyi düşünen bir topluluk için dersler vardır*⁴³”.buyurmaktadır. Bu ayet, İslam’ın kadının erkeğin hizmetine verilmiş bir köle olmadığını, kadının muhabbet ve huzur vesilesi olduğunu ifade etmekte ve eski dönemlerde kadın için var olan ikinci sınıf insan statüsünü ortadan kaldırmaktadır.

⁴¹ Buharî, “Cuma”, 11.

⁴² Celal Yeniçeri, **Hz. Muhammed ve Yaşadığı Hayat**, İFAV Yay., İstanbul, 2000., s 436-437.

⁴³ Rum, 30/21.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM'DA MÜKELLEFİYET VE MUÂFİYET AÇISINDAN KADIN

I. MÜKELLEFİYET

A. Mükellefiyetin Manası

Mükellef kelimesi, Arapça'da “كَلَّفَ” kelimesinin tef'îl bâbından ism-i mef'ûlüdür.

“Mükellef, kendisine Şâri' Teâlâ tarafından bir şey yapmak veya yapmamak külfet ve zahmeti yüklenen akıllı, ergen kimsedir. Mükellefin yükümlü kılınmasına “تكلیف” denir. Mükellefiyet ise yükümlülük demektir⁴⁴”.

B. Mükellefiyetin Şartları

Allah kimseyi verdiği imkandan fazlasıyla sorumlu tutmayacağını ifade etmiş⁴⁵, bununla birlikte verdiği her nimetten de insanı mutlaka sorguya çekeceğini haber vermiştir⁴⁶. Peygamberimiz (s.a): “İnsan hesap günü, hayatını nerede tükettiğinden, servetini nasıl kazanıp nerede harcadığından, ne gibi işler yaptığından, bedenini nasıl yıprattığından ve bildiklerini yaşayıp yaşamadığından sorguya çekilmedikçe Allah'ın huzurundan ayrılamaz⁴⁷”. buyurarak insanın mükellefiyetinin ne kadar ağır olduğuna dikkat çekmiştir.

⁴⁴ Mehmet Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yay., İstanbul, 1998., s 329.

⁴⁵ Talak , 65/7.

⁴⁶ Tekâsür , 102/8.

⁴⁷ Tirmizî, “Sıfatu'l-Kiyame”, 1.

Allah: *“Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler. (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o, çok zalimdir, çok cahildir⁴⁸”*. buyurmaktadır. Buradaki ‘emanet’ sorumluluk bilinci ve mükellefiyettir. İnsan mükellefiyeti yüklenerek iyi işler yapması karşılığında cennete talip olmuş, kötülük yaparsa da karşılık olarak cehennemi kabul etmiştir.

Allah, insanı yeryüzünde kendisine halife olarak yaratmış⁴⁹ ve ona saymakla bitiremeyeceği kadar çok nimet vermiştir.⁵⁰ Allah, ölümü ve hayatı insanların hangisinin daha güzel amel işleyeceğini denemek için yaratmış⁵¹, ona akıl ve irade verip kendisine rehberlik edecek peygamberler göndermiştir.

Kur’an’da, insanın sadece ‘inandık’ deyip, imtihandan geçmeden bırakılacağını zannetmemesi gerektiği⁵² ifade edilmiş, ayrıca insandan imanla birlikte amel etmesini de istemiştir. Yüce Allah: *“İman edip salih amel işleyenler için eksilmeyen devamlı bir ecir vardır⁵³”*, *“İman edip salih amel işleyenlere gelince, onlar da cennetlidir. Onlar orada devamlı kalırlar⁵⁴”*, *“İman edip salih ameller işleyenleri içlerinden ırmaklar akan içinde temelli kalacakları cennetteki köşklerine yerleştireceğiz⁵⁵”*. buyurarak insandan imanla birlikte amel de istediğini açıkça ortaya koymuştur.

Ancak mükellef olabilmek için de kulda bulunması gereken bazı şartlar vardır. Bunlar; müslüman olmak, akıllı ve ergen olmaktır.

⁴⁸ Ahzap , 33/72.

⁴⁹ Bakara , 2/30.

⁵⁰ İbrahim , 14/34.

⁵¹ Mülk , 67/2.

⁵² Ankebût, 29/2-3.

⁵³ Tin , 95/6.

⁵⁴ Bakara, 2/82.

⁵⁵ Ankebût, 29/58.

1. Müslüman Olmak

Kişinin İslam'ın emir ve yasaklarıyla muhatap olabilmesi için taşıması gereken ilk şart müslüman olmasıdır. Müslüman olmayanlar ilahi emirlerle mükellef değildir. Mükellef olabilmeleri için önce iman etmeleri gerekir.

Kulun iman etmeden işlemiş olduğu amellerinin Allah katında bir değeri yoktur. Allah Kur'an'da: *“İşte onlar, Rableri'nin ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkar eden, bu yüzden amelleri boşa giden kimselerdir ki, biz onlar için kıyamet gününde hiçbir ölçü tutmayız⁵⁶”*. buyurarak iman etmemiş kimselerin amelleri için terazi kurmayacaklarını ifade etmektedir.

Kâfir bir kimse müslüman olsa ittifakla geçmiş namazları kaza etmesi gerekmez⁵⁷. Çünkü Allah :*“İnkâr edenlere (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse geçmiş günahlarının bağışlanacağını söyle⁵⁸”*. buyurmaktadır. Eğer kâfir olarak ölürse o zaman dünyada işlediği iyiliklerin kendisine bir faydası olmaz. Çünkü Allah *“Onların yaptığı her bir iyi işi ele alırız. Onu saçılmış zerreler haline getiririz⁵⁹”*. buyurur. Böylece bu dünyadaki iyilikleri de boşa gider.

Müslüman olmayanlar dinin aslını bilmedikleri için furu u ile de muhatap değillerdir⁶⁰.

⁵⁶Kehf , 18/105.

⁵⁷ Vehbe Zuhayli ,**İslam Fikhi Ansiklopedisi**, çev.Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H.Fehmi Ulus, Abdürrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nureddin Yıldız, Feza Yay., 1994, İstanbul , I, 442.

⁵⁸Enfâl , 8/38.

⁵⁹Furkan , 25/23.

⁶⁰Mevsili, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd, **İhtiyâr**, thk. Şeyh Halid Abdurrahman Ak, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2002 ,I, 130.

2. Akıl

Akıl kelimesi, sözlükte mastar olarak , “*menetmek, engellemek, alıkoymak, bağlamak*” gibi anlamlara gelir⁶¹.

Kur’an’a göre insanı insan yapan, onun her türlü aksiyonlarına anlam kazandıran ve ilahi emirler karşısında insanın yükümlülük ve sorumluluk altına girmesini sağlayan akıldır. Ayetlerde genellikle akılı kullanarak doğru düşünmenin önemi üzerinde durulmuştur.

Bütün yaratılmışların, Allah’a lisan-ı halleriyle ibadet ettikleri Kur’an’da şöyle ifade edilmektedir: “ *Görmez misin ki, göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah’a secde etmektedirler, birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur* ⁶² ”. Akılsız varlıklar olarak nitelendirdiklerimiz bile Allah’a ibadet ediyorsa akıllı bir varlık olan insanın Allah’a karşı ibadet mükellefiyetitaşımadağı düşünülemez.

Kur’an’da Allah: ”*Andolsun size içinde sizin için öğüt bulunan bir kitap indirdik , hâlâ akıllanmaz mısınız?*⁶³”, “*İşte akıllarınız ersin diye Allah size ayetlerini böylece açıklıyor.*”⁶⁴, “*Göklerin ve yerin yaratılışında , geceyle gündüzün arka arkaya gelişinde selim akıl sahipleri için gerçekten açık, ibretli deliller vardır*⁶⁵”, “*Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Ahiret yurdu ise Allah’tan korkanlar için daha hayırlıdır. Akılınızı kullanmaz mısınız?*⁶⁶” buyurarak akla ve aklın önemine dikkat çekmektedir.

⁶¹ Süleyman Hayri Bolay, DİA, “Akıl”, II, 238-242.

⁶² Hac , 22/18.

⁶³ Enfal , 21/10.

⁶⁴ Bakara , 2/242.

⁶⁵ Âl-i İmran , 3/190.

⁶⁶ En’am , 6/32.

Dinimizce, dinî emirlerle muhatap olabilmek için akıl sahibi olmak gerekli ön şarttır. Âkil olmayanlar, İslam’da - mâli yükümlülükler dışında – dini emirlerle yükümlü değildirler.

Âkil olmak bir hukuk terimi olarak, iyi ile kötüyü , kâr ile zararı ayırt etmeye yarayan zihni melekeler açısından yeterli kimseyi ifade etmektedir. Mecelle’nin 943. maddesinde de “*mümeyyiz*” kavramı benzer şekilde tarif edilmiştir. Temyiz kudretine sahip olmayanlar mali yükümlülükler dışında bir dini emre muhatap olmazlar⁶⁷.

Rasulullah, ibadetlerle mükellef olmak için aklın gerekli oluşunu “*Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır. Uyanıncaya kadar uyuyandan, akıl hastalığını dâçar olandan akli başına gelinceye kadar ve ergenlik çağına gelinceye kadar çocuktan*”⁶⁸. şeklinde ifade etmiştir. Böylece dini yükümlülüklerle muhatap olabilmek için ilk kural olan akıl-bâliğ olma şartına da dikkat çekmiş olmaktadır.

Akıl-bâliğ olmayanların zekat gibi mâli ibadetlerle mükellef olup olmadıkları ihtilafli bir meseledir. İhtilafın sebebi, şeriatin farz kılmış olduğu bu zekat ibadetinin, namaz , oruç gibi bir ibadet mi, yoksa yoksul ve düşkünlerin zenginler üzerinde bir hakkı mı olduğu sorusuna mezheplerin farklı cevap vermesidir. Zekatın ibadet yönüne ağırlık veren *Hanefiler*⁶⁹, onunla yükümlü olmak için tıpkı namaz ve oruçta aranan akıl ve bulûğ şartını koymuşlardır. Yoksulun hakkını önceleyen *Şafi mezhebi*⁷⁰ ise deli ve çocuğun malından da zekat verilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur.

Mâli ibadetler dışındaki yükümlülüklerde mesela namazda, Hanefî mezhebine göre, kişi eğer bayılır yahut delirirse bu hali beş vakit namaz boyunca devam ederse bunları kaza eder. Ama aklın gitmesi hali, beş namaz vaktini geçerse o zaman

⁶⁷ Hamdi Döndüren, DİA, “Âkil”, II, 247.

⁶⁸ Ebu Davud, “Hudut”, 17.

⁶⁹ Mevsilî, *İhtiyar*, I, 130.

⁷⁰ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî , *Kitâbu'l-Mecmu'*, thk., Muhammed Necib Mutii Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut., ty, V, 215.

sıkıntıyı gidermek amacıyla bu kılamamış olduğu namazları kaza ile mükellef olmaz.⁷¹

Oruç ibadetinde de akıl, mükellef olma şartlarındandır. Ramazan'ı başından sonuna kadar delirmiş olarak geçiren kimseye oruçları kaza etmek gerekmez. Çünkü bu kimse, Ramazan ayını idrak edememiştir. Oruç tutmayı gerektiren sebep , kişinin bu ayı idrak etmesidir. Bu duruma düşen deli , oruç emrine muhatap olmadığından oruç tutmaz. Ancak Ramazan ayı içinde kendine gelirse tutamadığı günleri kaza eder. Zira o, bu ayı idrak etmiş olmaktadır⁷². “Sizden Ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun⁷³”. buyrulduğundan idrak edenlere oruç tutmak gereklidir.

İnsanın şer'an mükellef kılınışının sahih olması için kendisine yöneltilen, mükellefiyetleri anlaması gerekmektedir. Sadece anlaması da yetmeyip anladığını yerine getirecek kudrette bulunması da şarttır. Bu yüzden akıl sahibi olmayanlar dinin emir ve yasaklarına muhatap değildirler.

3. Bulûğ

İbadetlerle yükümlü olabilmek için taşınması gereken bir diğer vasıf da bulûğ çağına ermiş olmaktır.

Allah'ın emir ve yasaklarını anlamaya muktedir olmak ancak akılla mümkün olabilir. Akıl ise, gözle görülmeyen, his ile anlaşılmayan tavsif olunmayan ve insanlar arasında değişik ve farklı şekilde bulunduğundan İslam, gözle görülüp tavsif olunabilen bulûğ devresini aklın yerine koymuştur. Çünkü bulûğ, insanın görülebilen bir vasıfıdır. Bunun için Şâri' mükellef kılmanın müessir sebebini ve illetini insanın akli başında olarak bulûğa ermesi kılması, bulûğa ermeden önce ise, insanın mükellefiyetini hafifletme bakımından insanı mükellef kılmamıştır⁷⁴.

⁷¹ Mevsilî, *İhtiyar*, I, 103.

⁷² Mevsilî, *a.g.e.*, I, 174.

⁷³ Bakara , 2/185.

⁷⁴ Abdülkerim Zeydan, *Fıkıh Usulü*, çev. Ruhi Özcan, İFAV Yay., İstanbul, 1993, s 89.

Bulüĝ kelimesi, sözlükte “*Kadın ve erkek her iki cins için cinsel âzâlarının gelişiminin tamamlandığı merhale*” anlamına gelmektedir⁷⁵. İstilahta ise, çocuğun cinsi ve dünyevi ergenlik dönemine ulaşmasını ifade eder ve bu durumdaki kimseye bâliĝ denir. Bulüĝ yaşı kızlarda asgari dokuz, erkeklerde ise on ikidir. İslam hukukçularının büyük çoğunluĝuna göre ise, üst sınır için kız-erkek ayrımı olmaksızın çocuk on beş yaşını tamamlayınca fiilen bulüĝa erip ermediğine bakılmaksızın hükmen bulüĝa ermiş sayılır⁷⁶.

Kur’an’da bulüĝ çağı bazı ayetlerde de geçmektedir. Bunlardan birinde: “*Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphedeyseniz bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra da uzuvları önce belirsiz, sonra belirlenmiş canlı et parçasından yarattık ki size kudretimizi göstereyim. Ve dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz. Sonra da sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Böylece yetişip ergenlik çağına varırsınız*”⁷⁷. buyrulur. Buradan anlaşıldığına göre ergenlik veya diĝer bir ifadeyle bulüĝ çağı, çocukluktan sonra yaşanacak bir devreyi ifade eder. Bu yüzdendir ki kul, ergen olmadan dinen mükellef sayılmaz. Çünkü çocukluk evresi kişinin tam olarak emir ve yasakları idrak edemeyeceği bir çağdır. Bulüĝa ermekle kişi hem beden ve hem de ruhen belli bir olgunluĝa erer. Böylece kural olarak dini yükümlülüklerde edâ ehliyeti kazanır. Çocukken kendisine tanınmış her türlü muâfiyet kendisinden kalkar. Namaz, oruç, zekat, hac, cihat gibi her türlü dini mükellefiyetle sorumlu hale gelir.

Kullarına mükellefiyet yüklerken Allah, hiçbirine gücünün yetmediğini yüklememiş⁷⁸ aksine onlara ibadetlerde çeşitli kolaylıklar tanımıştır. Bulüĝa ermeyen kişinin dinen sorumlu sayılmayışı da buna örnektir. Bulüĝa ermeyen çocuklar namaz ve oruçla mükellef olmamakla beraber onların ergen oldukları zaman bu ibadetleri yerine getirmekte zorlanmalarını önlemek için Rasulullah, onların çocukken bu

⁷⁵ **Mu’cemü’l-Vasit**, Çağrı Yay., Kahire, 1972., s 103.

⁷⁶ Ali Bardakoĝlu, DİA, “Bulüĝ”, VI, 413-414.

⁷⁷ Hac ,22/5.

⁷⁸ Bakara , 2/286.

ibadetlere alıştırmalarını emretmiş ve “*Yedi yaşına gelince çocuklarınıza namazı emrediniz*”⁷⁹” diye buyurmuştur.

Bulüğe ermeyenlerden dini mükellefiyetin kaldırıldığının delili, üç kişiden sorumluluğun kaldırıldığını ifade eden hadistir.⁸⁰ Mâli yükümlülüklerde bulüğe ermemiş olanların durumunu yukarıda zikrettiğimizden burada bir daha değinmeyeceğiz.

C.Mükellefiyette Kadınla Erkeğin Eşit Olması

Konuya en genel biçimde baktığımızda kainatta her şeyin çift yaratıldığını görürüz⁸¹. Allah’tan başka her şey çifttir. Bir diğer teki olmadan eksiktir. Kadın ve erkek de birbirlerini tamamlayan iki yarımdır. Bunu Rasulullah (s.a): ” *Kadınlar, erkeklerin şakikidirler*”⁸²” buyurarak ifade etmiştir. Eşit iki parçaya ayrılan bir bütünün parçalarından her biri diğerinin şakikidir⁸³.

Allah: “*Erkek olsun kadın olsun her kim de mümin olarak iyi işler yaparsa işte onlar cennete girerler ve kimse zerre kadar dahi haksızlığa uğratılmaz*”⁸⁴” buyuruyor .Ayette geçen“تقیر”kelimesine bu ayette meallerde ‘zerre’ olarak mânâ verilmiştir. Lügate baktığımızda bu kelimenin anlamının ‘*hurma çekirdeğinin üzerindeki yarık*’ olduğunu görmekteyiz⁸⁵. Allah’ın adaletinin ne kadar hassas olduğunu ifade etmek bakımından bu kelimenin seçilmiş olması önemlidir.

Kur’anda geçen: ”*Allah ve Rasulu bir işe hüküm verdiği zaman inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur*”⁸⁶” ayeti kadınların da erkekler gibi ilahi vahye muhatap olduğunu gösterir.

⁷⁹ Ebu Davud, “Salat”, 60.

⁸⁰ Ebu Davud, “Hudut”, 17.

⁸¹ Nebe , 78/8.

⁸² Ebu Davud, “Taharet”, 94.

⁸³ Faruk Beşer, **Hanımlara Özel İlmihal**, s 20.

⁸⁴ Nisa , 4/124.

⁸⁵ İbn Manzûr , **Lisânu'l-Arab**, XIV, 245.

⁸⁶ Ahzap , 33/36.

Allah hiçbir kulunu erkek olması sebebiyle yüceltmemiş ve yine hiçbir kulunu kadın olması sebebiyle yermemiştir. Zira, İslam'a göre Allah katındaki üstünlük takva ile dir⁸⁷.

Rasulullah , kadınlara da erkeklere yaptığı gibi zaman zaman nasihat ederdi. Bir keresinde bayram namazı çıkışında kadınların yanlarına gelip onlarla konuşmuş ve onlara sadaka vermelerini tavsiye etmiştir. Kadınlar hemen çıkartıp ziynetlerinden infak etmişlerdir. O kadar ki Bilal'in entarisinin etekleri topladığı ziynetlerle dolmuştur⁸⁸.

Rasulullah, erkeklerin olduğu gibi kadınların da dini konularda bilgi sahibi olmasına çok büyük önem vermiştir. Öyle ki, kadın sahabilerden bazıları gelip adet ve cünüplük gibi mahrem meselelerde dahi Peygamberimiz'e sorular sorabilmişlerdir. Bu durumu Hz. Aişe (r.a): *“Şu ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Utanma duyguları onların dinlerini öğrenmelerine engel olmuyor⁸⁹”*.diyerek ifade etmiştir.

Bir gün Ümmü Ümâre isimli hanım sahabi, Rasulullah'e gelerek: *“Kur'an'da her şeyin erkekler için nazil olduğunu görüyorum. Hiçbir konuda kadınların zikredildiği göremiyorum.”* dedi. Bunun üzerine Ahzap Suresi'nin otuz beşinci ayeti nazil oldu⁹⁰: *“Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazi erkekler ve mütevazi kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve çok zikreden kadınlar var ya işte Allah bunlar için bir marifet ve büyük bir mükafat hazırlamıştır⁹¹”*.ayetiyle Allah kadın ve erkek kulları arasında ayırım yapmadan iman ve itaat eden herkese mükafatını vereceğini açıkça beyan etmektedir.

⁸⁷Hucurat , 49/13.

⁸⁸Buharî, “Zekat”, 21.

⁸⁹Müslim, “Hayz”, 61.

⁹⁰Tirmizî, “Tefsiru'l-Kur'an”, 33.

⁹¹Ahzap , 33/35.

Kadın ve erkeğin kullukta eşit oluşunu ;

1. Sorumlulukta eşitlik
2. Ceza ve mükâfatta eşitlik

şeklinde iki başlık altında inceleyebiliriz.

1. Sorumlulukta Eşitlik

Allah'ın kadın erkek ayırımı yapmaksızın sorumlulukta ikisini de eşit tutmasıyla ilgili ayetlerden bazılarını burada şöyle zikredebiliriz:

“Namazı kılın, zekâtı verin. Önceden kendiniz için yaptığımız her iyiliği Allah'ın katında bulacaksınız. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı noksansız görür⁹²”.

“Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki, korunursunuz⁹³”.

“...Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır⁹⁴”.

“İman eden kullarıma söyle: Namazlarını dosdoğru kılsınlar, kendisinde ne alışveriş ne de dostluk bulunan bir gün gelmeden önce kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah için gizli açık harcasınlar⁹⁵”.

“ Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve herkes yarına ne hazırladığına baksın. Allah'tan korkun çünkü Allah yaptıklarınızdan haberdardır⁹⁶”.

“ De ki: Ey insanlar! Size Rabbiniz'den Hak gelmiştir. Artık kim doğru yola gelirse ancak kendisi için gelecektir. Kim de saparsa o da ancak kendi aleyhine sapacaktır. Ben sizin üzerinize vekil değilim⁹⁷”.

⁹²Bakara , 2/110.

⁹³Bakara , 2/183.

⁹⁴ Âl-i İmran , 3/97.

⁹⁵İbrahim , 14/31.

⁹⁶Haşr , 59/18.

“ Ey insanlar! Rabbiniz’den korkun. Çünkü kıyamet vaktinin depremi müthiş bir şeydir⁹⁸”.

“ O gün varıp durulacak yer sadece Rabbi’nin huzurudur. O gün insana ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir⁹⁹”.

Görüldüğü gibi bu ayetlerde ve daha pek çok ayette Allah kadın-erkek ayrımı yapmadan sorumluluğu her ikisine birden yüklenmiştir. Cins ayrımı yapılmadan ‘Ey insanlar’, ‘Ey inananlar’ hitabı altında hem kadın hem erkek ilâhi vahye muhatap alınmıştır. Bu durum da bize Allah katında sorumluluk noktasında cinsiyet farkı olmadığını gösterir.

2. Ceza ve Mükâfatta Eşitlik

Sorumluluğun olduğu yerde sorumluluğu yerine getirip getirmeme sonucu olarak ceza ve mükâfatın var olması kaçınılmazdır. Sorumlulukta kadın-erkek ayrımı yapmayan Allah ceza ve mükâfatta da kulları arasında cinsiyet farkı gözetmez. Bu konuyla ilgili bazı ayetler de şöyledir:

“Bunun üzerine Rableri onların dualarını kabul etti dedi ki: Ben erkek olsun kadın olsun içinizden hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkarmayacağım. Onlar ki, hicret ettiler yurtlarından çıkarıldılar, benim yolumda eziyete uğradılar çarpıştılar ve öldürüldüler. Andolsun ben de onların kötülüklerini örteceğim ve onları altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Bu mükâfat Allah tarafından. Allah karşılığın güzeli Allah katındadır¹⁰⁰”.

“ Erkek veya kadın mümin olarak kim iyi amel işlerse onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükafatlarını elbette yaptıklarının en güzeliyle veririz¹⁰¹”.

⁹⁷Yunus , 10/108.

⁹⁸ Hac, 22/1.

⁹⁹Kıyame , 75/12-13.

¹⁰⁰ Âl-i İmran , 3/195.

¹⁰¹Nahl 16/97.

“Bil ki, Allah’tan başka ilah yoktur. Hem kendinin hem de mümin erkeklerin ve mümin kadınların günahlarının bağışlanmasını dile. Allah gezip dolaştığınız yeri de duracağınız yeri de bilir¹⁰²”.

“Yaptıklarına bir karşılık ve Allah’tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir¹⁰³”.

“Allah bu emaneti insan vermek suretiyle münâfık erkeklere ve münâfık kadınlara, müşrik erkek ve müşrik kadınlara azap edecek, inanan erkeklerin ve inanan kadınların da tevbesini kabul buyuracak. Allah bağışlayandır merhamet edendir¹⁰⁴”.

“Bütün bu lütuflar mümin erkeklerle mümin kadınları içinde ebedi kalacakları zemininden ırmaklar akan cennetlere koyması onların günahlarını örtmesi içindir. İşte bu Allah katında büyük kurtuluştur¹⁰⁵”.

“Allah mümin erkeklere ve mümin kadınlara içinde ebedi kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde güzel meskenler vaat etti. Allah’ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte büyük kurtuluş da budur¹⁰⁶”.

“Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun. Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsanız Allah’ın dininin koymuş olduğu hükmü uygulama konusunda onlara acıyacağınız tutmasın. Müminlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun¹⁰⁷”.

¹⁰² Muhammed , 47/19.

¹⁰³ Maide , 5/38.

¹⁰⁴ Ahzap , 53/73.

¹⁰⁵ Fetih , 48/5.

¹⁰⁶ Tevbe, 9/72.

¹⁰⁷ Nur , 24/2.

“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki, Allah katında en değerli olanınız O’ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır¹⁰⁸”.

Bu ayetleri destekler nitelikte Hz. Peygamberimiz (s.a) : *“Allah sizin dış görünüşünüze ve mallarınıza bakmaz. Ama o sizin kalplerinize ve işlerinize bakar¹⁰⁹”.* buyurmaktadır. Ayetlerden anlaşılacağı üzere, kadın ve erkek sorumlulukta eşit olduğu gibi ceza ve mükafatta da eşittir. Zira Allah, Adem ile Havva’yı ikisini birden cennete koymuş, onlar orada beraberce yaşamışlar, beraber hata etmişler, cennette işledikleri günahın sonucu olarak oradan beraberce dünyaya indirilmiş, sonra ikisi yine beraberce günahlarına tövbe etmişler ve beraber bağışlanmışlardır¹¹⁰.

Buraya kadar olan kısımda kadın ve erkeğin kullukta eşit olduğunu anlatmaya çalıştık. Buradan sonraki kısımda ise, kadın ve erkeğin kullukta eşit olmalarına rağmen, kadının yaratılışı ve toplum için üstlendikleri rol gereği bazı durumlarda ibadetlerde erkeklerden ayrıcalıklı durumlarının var olduğunu, bu ayrıcalıkların hangi durumlarda ortaya çıktığını ve sebeplerini ifade etmeye çalışacağız. Öncelikle kadının erkekten fitrat itibariyle farklı olmasının temelinde bulunan kadının yaratılışındaki değişikliğe dikkat çekmek istiyoruz.

¹⁰⁸Hucûrat , 49/13.

¹⁰⁹Müslim” Birr” 33., İbn Mâce “ Zühd” 9.

¹¹⁰Bakara , 2/30-38, Araf , 7/19-27.

II. MUÂFİYET KAVRAMI

A. Muâfiyetin Tanımı

Muâfiyet kelimesi, Arapça'da عفا, يعفو, عافية , معافاة şeklinde kullanılan kelimenin ¹¹¹ masterlarından olan “*muâfât*” kelimesinin Türkçe'ye “*muâfiyyet*” şeklinde geçmiş halidir. Muâfiyyet kelimesi daha sonra dilimizde muâfiyet olarak ي harfinin harekesi düşürülerek kullanılmıştır.

Muâfiyet, “*affedilmiş olmak, istisnâ ve imtiyaz*” manalarına gelmektedir¹¹². Muâfiyetle ilgili bir başka tanım ise şöyledir:” *Muâfiyet, mükelleflere kanunun eşit olarak yüklediği vergi ve resimlerde siyasi ,iktisadî, sosyal adalet , imara teşvik ve himaye gibi gerekçelerle istisnaya gidilmesidir*¹¹³”.

B. Dinimizde İbadetlerde Muâfiyet

Allah kimseyi verdiği imkandan fazlasıyla sorumlu tutmayacağını ifade etmiş ¹¹⁴ ve kullarına mükellefiyet yüklerken, hiçbirine gücünün yetmediğini yüklememiş¹¹⁵ aksine onlara ibadetlerde çeşitli kolaylıklar tanımıştır.

Dinimizde ibadetlerde muâfiyet dediğimizde genel olarak bununla, olağan şartlarda kulun yapmakla mükellef olduğu yani kula farz olan, ancak bazı özel durumlarda sıkıntıyı kaldırmak, hastalık ve özür gibi sebeplerle kula tanınan kolaylıklar veya istisnâî durumları kastetmekteyiz. Burada yapmakla yükümlü olduğumuz ibadetlerde Allah'ın bizlere tanıdığı bazı muâfiyetlere kısaca değineceğiz.

¹¹¹ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, IX, 288.

¹¹² Şemsettin Sâmî, *Kamusı Türkî*, Dersaadet, İstanbul, 1901, II, 1367.

¹¹³ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s 307.

¹¹⁴ Talak , 65/7.

¹¹⁵ Bakara , 2/286.

Su yoksa veya kullandığında zarar görme korkusu varsa kişinin abdestten ve gerektiğinde gusülden muâf olup teyemmümün, namaz abdesti ve gusül yerine geçmesi, yine suyun zarar verme endişesi varsa yaranın yıkanmayıp sargı üzerinin meshedilmesiyle iktifa edilmesi, Allah'ın kullarına ibadetlerin taharet kısmında getirdiği muâfiyetlerdendir. Taharettteki muâfiyetlere bir diğer örnek ise, mest giyen bir kimsenin mukim ise yirmi dört saat, misafir ise yetmiş iki saat boyunca abdest alırken ayaklarına giydiği mesti meshetmesine izin verilmesidir¹¹⁶.

Namazdaki muâfiyetlere ise, ayakta duramayan veya durduğu takdirde hastalığının artmasından korkan bir kimsenin kıyamdan muâf olup oturarak namaz kılmasına müsaade edilmesini örnek verebiliriz. Oturduğu yerde secde ve rukua varır. Secde ve ruküuna da gücü yetmezse imâ ile namaz kılar. Oturmaya güç yetiremeyen hasta rukü ve secdeden de muâf olur ve ayakları kibleye gelmek suretiyle arka üstü veya yan yatarak namazı imâ ile kılar¹¹⁷. Namazda tanınan bir başka muâfiyet ise, dinen yolcu sayılan kimsenin dört rekatlı farzları iki rekate kılmasıdır. Böylece dört rekatlı farzları tam kılmaktan muâf olmuş olur¹¹⁸.

Oruç ibadetinde ise, hastalanmaktan veya hastalığın artmasından korkan kimse oruç tutmaz veya orucunu bozar. Zira, Allah: *“Sizden kim hasta veya yolcu olursa tutamadığı günler kadar diğer günlerde oruç tutar”*¹¹⁹. buyurmuştur. Misafirin ise, Ramazan orucunu kazaya bırakmayıp vaktinde tutması daha faziletlidir¹²⁰. Burada, hasta ve yolcuya tanınan muâfiyet geçicidir. Hastalık ve yolculuk halinin kalkmasıyla bu kişilerin oruçlarını kaza etmeleri gerekir. Ancak, Ramazan ayının tamamını başından sonuna kadar delirmiş geçiren kimse¹²¹ artık o yılın Ramazan orucundan tamamen muâftır. Çünkü orucun kendisine farz olabilmesi için gerekli olan *“akıl”* şartına sahip olamamıştır.

¹¹⁶ Mevsilî, **ih̄tiyar**, I, 27-32.

¹¹⁷ Mevsilî, **a.g.e**, I, 102.

¹¹⁸ Mevsilî, **a.g.e**, I, 105.

¹¹⁹ Bakara, 2/184.

¹²⁰ Mevsilî, **a.g.e**, I, 174.

¹²¹ Mevsilî, **a.g.e**, a.y.

Zekatta, kişinin oturduğu evin ve kullandığı bineğin asli ihtiyaçlar sınıfına dahil olduğundan , zekatının verilmemesini, deli veya çocuğun zengin olsalar bile akıl-bâliğ olma şartlarını taşımadıklarından zekatla mükellef olmamalarını¹²² zekatta kullara tanınan muâfiyetlere örnek verebiliriz.

Hacda tanınan muâfiyetlerden biri ise; hacıların Arafat vakfesinde öğle ile ikindiye öğle vaktinde imamla bir ezan ve iki kamet ile öğle vaktinde kılarak cem'i takdim yapmaları¹²³, aynı günün akşamında Müzdelife vakfesinde de akşam ile yatsıyı yatsı vaktinde bir ezan ve bir kametle kılarak cem'i tehir etmeleridir¹²⁴. Burada hacılar, her namazı kendi vaktinde kılmaktan muâf tutulmuş olurlar. Hanefiler'e göre bu uygulama yalnızca hacda Arafat ve Müzdelife vakfeleri esnasında caizdir.

İbadetlerde kullara tanınan daha pek çok muâfiyet bulunmakla birlikte biz burada bu kadarla yetineceğiz. Çalışmamızın son kısmında ibadetlerde kadınlara tanınan muâfiyetlere değineceğimizden burada verdiğimiz örneklerde kadınlarla ilgili olan muâfiyetlere temas etmedik. Buradan sonraki başlıkta ise kadınlara ibadetlerde tanınan muâfiyetlerin sebepleri üzerinde duracağız.

C. İbadetlerde Kadınlara Tanınan Muâfiyetlerin Sebepleri

Kadınların Allah'a kullukta erkeğe eşit olduklarını, kulluğunu tam yapıp Allah'ın rızasını kazanan bir erkekle bir kadın arasında ahiretteki sonla ilgili olarak bir fark olmadığını ifade etmiştik. İslam'ın kendisi üzerine bina edildiği Allah'a ve Rasulü'ne iman, namaz, oruç, zekat, hac gibi ibadetlerde de sorumluluk bakımından kadın ve erkek müsâvidir. Ancak kadınların sahip oldukları fitrî ve ictimâî sebeplerle kadınlar, erkeklerin yapmakla mükellef oldukları bazı ibadetlerden kimi zaman muâf tutulmuşlardır.

¹²² Mevsilî, **ih̄tiyar**, I, 130.

¹²³ Mevsilî, **a.g.e**, I ,193.

¹²⁴ Mevsilî, **a.g.e**, I, 196.

Allah'ın kadın ve erkeğe hayatta yüklediği vazifelere göre, kadın ve erkek tabiatı farklılıklar göstermiştir. Bu yüzden iki cins arasında mekanik bir eşitlikten söz edilemez. İki cinsten birinin annelik özelliği ve hususiyetleri taşıması, diğerinin ise, dışarıda hayat mücadelesi ve nafakayla mükellef tutulması sebebiyle farklı yapısal vasıflarla donatılmıştır. Biz burada kadınların erkeklerden farklı olarak sahip olduğu fizyolojik özelliklere temas edeceğiz.

1. Kadınların Yapısal Özelliklerinin Farklılığı

a. Hayz (Âdet)

Lügatte akmak demek olan hayz, şer'i ıstılahta ise, belirli kanın, belirli yere belirli zamanda akması demektir.¹²⁵ Hayzın en az müddeti üç gün üç gece en çoğu ise on gündür.¹²⁶

Kadınlar hayz görmekle bulüğe ermiş sayılırlar. Dini sorumlulukları başlar. Hayz halinden Kur'an'da: " *Sana kadınların hayz halinden sorarlar. De ki: O bir ezâdır (rahatsızlıktır). Ay halinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın*¹²⁷". şeklinde bahsedilmektedir.

Kadınların sahip olduğu bu özellik ona bahşedilen annelik vasfının bir gereğidir. Ancak, hayz hali bazı ibadetlerde ön şart olan taharet şartını ihlal ettiğinden, kadınlar hayzlıyken namaz, oruç ve tavaftan muâf tutulmuşlardır.

Hz. Âişe :*"Biz Rasulullah (s.a.v) döneminde âdet görüyorduk. Bu günlerde kılmadığımız namazları kaza etmekle emrolunmadığımız halde, tutamadığımız oruçları kaza etmekle emrolunuyorduk"*¹²⁸.demektedir. Oruç senede bir kez var olduğu , namaz ise her gün beş kez tekrarlandığından hayzlıyken kılınamayan namazların kazasının emredilmesi, kula zor geleceğinden Allah namazları kaza etmeyi emretmemiştir.

¹²⁵ Mevsilî, **ihhtiyar**, I, 36.

¹²⁶ Merginânî, Ali bin Ebî Bekr bin Abdülcelîl er-Reşadânî, **Hidâye**, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986., I, 30.

¹²⁷ Bakara , 2/222.

¹²⁸ Buharî, "Hayz" 20, Ebu Davud, " Tahare" 104.

Kadınların adetli olarak tavaf edemeyeceklerinin delili şu hadistir. Hz. Aişe (r.a) “*Mekke ’ye hayzlyken geldim. Kâbe ’yi tavaf etmedim ve Safa ile Merve arasında say’ yapmadım. Bu durumdan Rasulullah (s.a.v)’e şikayet ettim. O da ‘Hacilar ne yapıyorsa sen de onları yap yalnız, Kâbe ’yi tavaf etme.’*” buyurdu¹²⁹.

b. Nifas (Lohusalık)

Nifas, doğumdan sonra kadından gelen kandır. En azı için gün sınırı yoktur, ancak nifasın en çoğu kırk gündür¹³⁰. Şeriatın koyduğu ibadetlere mani olması açısından nifas hali hayz gibidir. Lohusa olan kadın, tıpkı hayzlı kadın gibi namaz kılmaz, oruç tutmaz ve tavaf edemez.

2. Kadınların Toplum İçinde Üstlendikleri Sorumluluk

Allah, erkek ve kadını toplum içindeki vazifelerine uygun biçimde birbirlerini tamamlayıcı şekilde yaratmıştır. Kadın, bir anne olarak evde çocuklarının bakımı, terbiyesi, ev idaresi ve çocukları muhafaza görevini üstlenmiştir. Erkek ise, para kazanıp ailesinin rızkını temin etmek ve onları dışarıdan gelecek tehlikelere karşı korumakla mükelleftir. Kur’an’da Allah: “*Allah ’ın kimini kimine üstün kılmasından ötürü, ve erkeklerin mallarından sarf etmelerinden dolayı erkekler, kadınlar üzerine hakimdirler*”¹³¹. buyurarak erkekleri kadınlar üzerine koruyucu ve üstün kılmıştır.

Yaratılıştan gelen bu özelliklerden dolayı kadınlar için esas olan evlerinde bulunmalarıdır. Asıl karargâhları evleridir. Dışarıda çalışmak zorunda değillerdir. Para kazanmak zorunda olmadıklarından evlenmeden önce babalarının, evlendikten sonra da eşlerinin sorumlulukları altına girerler.

Zikretmiş olduğumuz toplumdaki görevi gereği bir kadını Allah, cuma namazından ve cemaate devamdan muâf tutmuştur. Hz. Peygamber (s.a) : “*Şu dört grup müstesna cuma her müslümanın üzerine farzdır: Köle, kadın, çocuk ve*

¹²⁹ Buharî, “Hac”, 81.

¹³⁰ Merginânî, **Hidâye**, I, 34.

¹³¹ Nisa , 4/34.

*hasta*¹³²” buyurarak bu durumu açıklamaktadır. Çünkü kadınlar, evde çocuklarının bakımı ve ev işleriyle meşguldür. Kadını cuma ve cemaate devam etmeğe mecbur etmek ona külfet olurdu. Küçük bir çocuğu veya birden fazla çocuğu olan bir kadın düşünelim. Eğer cuma namazıyla mükellef olsa o zaman çocuğunu birine bırakması gerekecektir. Fakat erkeklere cuma farz olduğundan ne bir erkeğe ve de -kadınlara da farz olduğunu var sayarsak – ne bir kadına çocuğunu emanet edemeyecektir .Çünkü bir kadına emanet edecek olsa ona da cuma farzdır. Bu durum da kadını sıkıntıya düşürecektir. Oysa Allah kullarına gücünün yetmeyeceği yükler yüklememiştir.¹³³ Bu sebeplerden dolayı kadınlar toplumda üstlendikleri görev gereği cuma ve cemaatle namazdan muâf tutulmuşlardır. Burada şunu zikredelim ki eğer kılabilirlerse ,kendilerine yer ayrılmışsa cumaya ve cemaate iştirak edebilirler fakat bununla mükellef değillerdir.

3. Kadınların Tesettür Şartı

Bilindiği üzere , kadınlar “*Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar. İffetlerini korusunlar. Görünen kısımları müstesna ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarına kadar örtünler*¹³⁴ ”.ayetiyle el, yüz ve ayakları haricini örtmekle emrolunmuşlardır. Ayetin devamında “*sakladıkları güzellikleri belli olsun diye ayaklarını yere vurmasınlar.*” şeklindeki emirle de dikkat çekici tarzda giyinmek ve yürümekten nehyedilmişlerdir.

Bu emirlerden dolayı kadınlar dışarı çıkarlarken tesettüre uygun ve sade bir tarzda giyinmeli edepli bir şekilde hal, duruş ve tavır sergilemelidirler. Bu emirlerin ruhuna uygun olarak kadınlar, hacda ihramdaki giyim yasaklarından, remel, ızdıba ve hervele yapmaktan muâf tutulmuşlardır. Çünkü zikredilen menâsiklerden her birini yapmak kadınların tesettürünün ihlal edilmesine sebep olabilecek nev’idendir. Oysa erkekler için durum böyle değildir. Onlar, diz kapağı ve göbek arasını kapatmakla kendileri üzerine farz olan tesettürü yerine getirmiş olurlar. Onların remel ve hervelede koşmaları kendileri için bir mahzur taşımaz. Fakat kadının koşması uygun olmaz.

¹³² Ebû Davud, “Cuma”, 208-209.

¹³³ Bakara , 2/286.

¹³⁴ Nur , 24/31.

Aynı şekilde kadınlar telbiye ve zikirlerde de seslerini yükseltmezler. Bunların hepsi kadınların dikkatleri üzerlerine çekmemeleri ve bir fitneye sebep olmamaları içindir.

Görüldüğü gibi, Allah'ın kadınlara ibadetlerde bazı muâfiyetler tanınmasının sebepleri vardır. Bu muâfiyetlerin hepsi Allah'ın kullarından sıkıntıyı kaldırmak içindir ve aslında bir rahmettir. Dolayısıyla bu uygulamalar kadına İslam'ın yaptığı bir ayrımcılık ve adaletsizlik olarak görülmemelidir. Biz bundan sonraki bölümümüzde kadına ibadetlerde tanınan muâfiyetleri delilleriyle ayrıntılı biçimde incelemeye çalışacağız.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM FIKHINA GÖRE İBADETLERDE KADINA TANINAN

MUÂFİYETLER

I. GUSÛLDE TANINAN MUÂFİYET

A. Guslün Tanımı, Sebepleri, Meşrûiyet Delilleri, Hükmü ve Farzları

Temizliğe çok önem veren İslam, kişinin bazı ibadetleri yapabilmesi için maddi pisliklerden temizlenmesini şart koştuğu gibi manevî kirlilerden de temizlenmesini şart koşturmaktadır. Maddi pislikler sınıfında kan, idrar ve dışkı sayılırken manevî kirlilik olarak da abdestsiz olma ve gusül alması gereken kişinin bunu yapmamış olması gösterilir. Manevî olarak kirli sayılan kimse dinen temiz sayılmayacağından namaz kılma, oruç tutma, Kur'an okuma, Kâbe'yi tavaf etme gibi bazı ibadetleri yapması caiz görülmemiş yapsa da geçerli kabul edilmemiştir. Biz burada sadece gusül üzerinde durmaya çalışacağız.

1. Guslün Tanımı

“ الغسل ” el- **Guslü** lügatte bütün bedeni yıkamak demektir¹³⁵. İstilahta gusül, temizleyici olan suyun kendine özgü bir şekilde tüm vücut üzerinde kullanılmasıdır¹³⁶. Tüm vücut üzerinde suyu kullanmak, kişininhiç kuru yer kalmayacak şekilde bedeninin tamamını yıkamasıyla olur.

Gusül, hades denenen manevî kirlilerden arınma şekillerinden biridir. Eğer kişide guslü gerektiren durumlardan biri varsa bu duruma büyük hades denir. Namaz abdesti olmaması durumu ise küçük hades olarak adlandırılır. Guslü

¹³⁵ Mu'cemu-l'Vasît, s 702.

¹³⁶ Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz el- Ceziri , el-Fıkh ala Mezâhibi'l-Erbaa, Daru'l-Hadis, Kahire, 2004., I, 87.

gerektiren, büyük hades dediğimiz halleri burada ‘Guslün Sebepleri’ başlığı altında zikretmek istiyoruz.

2. Guslün Sebepleri

Fıkıh kaynaklarında görüleceği gibi bazı ayrıntılar olmakla beraber guslün gerektiren sebeplerin başında cinsî münasebette bulunmak, rüyalanmak (ihtilâm), hayız ve nifas hallerinden çıkmış olmak gelmektedir. Bu durumdaki kişi dinin nazarında temiz sayılmadığından bazı ibadetleri yapamaz.

Gusül bir hükmî temizlik şeklidir. Kişi görünmeyen manevî kirlerinden gusül ile arınabilir. Kulun gusülle manevî kirlerden arınırken maddi kirlerden de kurtulduğu ve ayrıca bedeninin sıhhati için son derece faydalı bir davranışta bulunduğu bir gerçektir. Gusül abdesti ile kişinin bedeninde cünüplük, hayz ve nifastan kalması muhtemel kirler temizlenmiş olur. Ayrıca kulluk bilinciyle Allah’ın rızasını kazanmak üzere boy abdesti alan bir kimse manevi olarak mutluluk duyar ve sevap kazanır.

3. Gusül Mükellefi Olmanın Delilleri

Cünüplükten kurtulmak için guslün farz oluşunun Kur’an’daki delili, abdestin farzlarının zikredildiği arkasından da gusül abdestinin *emredildiği* “*Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedip topuklara kadar da ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp olduysanız boy abdesti alın*¹³⁷”. ayeti ile “*Sarhoşken –ne söylediğinizi bilinceye kadar – cünüpken de –yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın .*” ayetidir¹³⁸. “...cünüp olduysanız iyice temizlenin (boy abdesti alın).” ifadesi mutlak emirdir.

¹³⁷Maide , 5/6.

¹³⁸Nisa , 4/43.

Fıkıh usulünde bilindiği gibi mutlak emir, vucûb (farziyet) ifade eder. Bu emirle cünüplük halinden kurtulmak için gusül kesin olarak emredilmiştir.

Sünnetteki delillerinden biri , Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadistir: “Hz. Peygamber (s.a.v), cünüplükten gusül alacağı zaman önce ellerini yıkayarak başlar sonra namaz abdesti gibi abdest alır, sonra parmaklarını suya sokar ve bununla saç diplerini hilallerdi. Sonra başının üzerinden üç avuç su döker ve daha sonra da suyu tüm vücudunun üzerine tamamen akıttı¹³⁹”. Ayrıca Hz. Peygamber(s.a.v)’den gelen “Her tüyün altında cünüplük bulunur. O halde dikkat edin de tüyleri ıslatın. Cildi temizleyin¹⁴⁰”.rivayeti de gusülde tüm vücudun yıkanmasına delil olarak getirilebilir. Kişinin hayatında özel bir mesele olmasına rağmen gusülle ilgili pek çok ayrıntıyı Hz. Peygamber’in hanımlarından gelen rivayetler¹⁴¹ ve sahabeden bazı hanımların Hz. Peygamber (s.a.v)’e gelerek bizzat sordukları sorularla öğrenmekteyiz¹⁴².

Guslün gerekli olduğu yerlerden biri de kadınların hayz ve nifas hallerinden çıkmalarıdır. Hayz haliyle ilgili olarak Allah Kur’an’da : “Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki :O bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar da onlara yaklaşmayın¹⁴³”.buyurmaktadır. Bu ayetle hayz halinden kadınlara hayz halleri bitince gusül almak farz kılınmıştır. Ayrıca erkeklere de hanımları hayzlıyken cinsel ilişkiye girmeleri yasaklanmıştır. Kadınlar nifas hallerinde de hayz hükümlerine tâbidirler. Hayz ve nifas hallerinde kadınlar cünüp gibidir. Cünüp olana yasak olan her şey onlara da yasaktır.¹⁴⁴ Namaz kılmak, oruç tutmak, Kur’an okumak ve Kabe’yi tavaf etmek gibi.

¹³⁹ Buharî, “Gusül” 1.

¹⁴⁰ Ebû Davud “Taharet” 97., Tirmizi “Taharet” 78.

¹⁴¹ Buharî, “Gusül” 2, 6, 7.

¹⁴² Buharî, “Gusül”, 22.

¹⁴³ Bakara Suresi 2/222.

¹⁴⁴ Mevsilî, İhtiyâr, 1, 19.

4. Guslün Hükümleri

Guslün yapılış durumlarına göre farz, vacip, sünnet ve müstehâp olduğu durumlar vardır.

a. Farz ve vacip olan gusül

Şeriatin belirlediği cünüplük, hayz ve nifas hallerinin bitmesi durumlarında gusül almak farzdır. Bu hüküm Maide Suresi'nin 6. ve Bakara Suresi'nin 222. ayetleriyle sabittir.

Ölen kimseye yaptırılan boy abdesti vaciptir¹⁴⁵.

Kul, bu dünyada üzerine farz olan ibadetlerini yaparken nasıl ki maddi-manevî kirlerden arınmış bir şekilde Allah'ın huzuruna durmuşsa, aynı şekilde Rabbi'ne kavuşurken de temiz olmalıdır. Ölen kişinin yıkanması insana verilen değer ve sahibi olan Allah'a ta'zim içindir.

b. Sünnet ve müstehap olan gusül

Cuma günleri, bayram günleri, arefe günü ve ihrama girmeden gusül abdesti almak ise sünnettir¹⁴⁶.Cuma günü gusül abdesti almakla ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a): *“Cumaya gelen boy abdesti alsın. “buyurmuştur¹⁴⁷*.Bir başka rivayet de şöyledir. Hz. Ömer, bir cuma günü hutbe okurken Hz. Peygamber'in ashabından ilk muhacirlerden bir sahabi mescide girdi. Hz. Ömer, o kimseye hutbe esnasında : *‘Niçin bu saate kaldın?’* dedi. O kimse : *‘Ezanı işitir işitmez hemen abdest aldım ve geldim ‘* dedi. Hz. Ömer :*‘Sadece abdest mi Rasulullah'ın (s.a.v) gusletmeyi emrettiğini bildiğin halde mi?’* buyurdu¹⁴⁸. Tirmizi'de yer alan bir başka hadis de şöyledir.

¹⁴⁵Kâsânî,AlâüddînEbû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed , **Bedâiu's-sanâi'**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut,1986. , I, 35.

¹⁴⁶Merginânî, **Hidâye**, I, 17.

¹⁴⁷Buharî,“Cuma”, 2.

¹⁴⁸Buharî, “Cuma”,2.

Hiz. Peygamber buyurdu ki:” Her kim cuma günü gusleder, bedenini yıkar, erken gelir, hutbenin evveline yetişir, imama yakın oturur, hutbeyi dinler ve susarsa, attığı her adım başına onun için sıyama ve kıyama dahil bir senelik ecir vardır¹⁴⁹”.

Bayram günlerinde gusletmekle ilgili olarak İbn Abbas’tan şöyle bir rivayet vardır. ”Hz. Peygamber Ramazan ve kurban bayramı günü guslederdi¹⁵⁰”.Allah’ın Kur’an’da :“ Şüphesiz ki Allah çokça tövbe edenleri ve iyice temizlenenleri sever¹⁵¹ ”. buyruğuna uygun olarak müslümanların sevinçlerini paylaştıkları bu günlerde gsl alarak temizlenmiş olmaları Allah’ın ve Hiz. Peygamber’in rızasına uygun olan bir davranıştır.

İhrama girerken gusletmenin sünnet oluşunun delili ise Hiz. Zeyd (r.a)’ın, Hiz. Peygamber’i ihram için dikişli elbiselerden soyunduğunu ve yıkandığını gördüğüne dair gelen rivayetidir¹⁵².

Kâfir olan kişinin müslüman olunca gsl alması mstehâptır.

5. Guslün Farzları

Gslde hiç kuru yer kalmadan vücudun her yerinin yıkanmasının farz olduğu noktasında ihtilaf yoktur. Çünkü “...Eğer cünüp olduysanız iyice temizlenin (boy abdesti alın).” ayetindeki ‘iyice temizlenin’ emrinde mübâlağa vardır. Bu ifadenin varlığı sebebiyle suyu bedende sıkıntıya sebep vermeden ulaştırabildiğimiz yere kadar ulaştırmamız gerekir¹⁵³. Gözlerin içi sıkıntı ve zarar korkusuyla abdest ve gslde yıkanmaz. Sakal ve saç dipleri ise mutlaka suyun vardırılmasının gerektiğı yerlerdir. Zira Hiz. Peygamber, “Her tyn altında cünüplük vardır. O halde dikkat edin de tüyleri ıslatın cildi

¹⁴⁹ Tirmizî, “Cuma”, 353(495).

¹⁵⁰ İbn Mâce, “Namaz kılmak ve sünnetleri”, 1315.

¹⁵¹ Bakara, 2/222.

¹⁵² Tirmizî, “Hacc”, 831.

¹⁵³ İbn Abidin ,Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hseyne ed-Dimaşkî ,Reddu’l-Muhtar, thk. Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcud, Şeyh Ali Muhammed Muavviz, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut., I, 285.

*temizleyin*¹⁵⁴ ”.buyurmuştur. Bu hadisle birlikte vücudun her yerinin ıslatılması emredilmiştir. Hz. Aişe’den gelen bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v)’in cünüplükten gusül alırken cildinin ıslandığından emin oluncaya kadar saçlarını hilallediği anlatılmaktadır¹⁵⁵.

Guslü emreden ayetin ve Hz. Peygamber (s.a.v)’den gusülle ilgili olarak gelen rivayetlerin sarîh olması sebebiyle vücudun tamamının yıkanmasının gusülde farz oluşu hakkında ittifak varken; niyet, muvâlât, ağız ve burnun yıkanması ile vücudun ovulması gibi hususların guslün farzlarından sayılıp sayılmadığı hususları ihtilâflıdır.

a. Niyet

Abdestte olduğu gibi gusülde de guslün sıhhati için niyetin şart olup olmadığına alimler arasında ittifak bulunmamaktadır. Şâfiî¹⁵⁶ ve Hanbelî¹⁵⁷ mezheplerine göre niyet farzdır. İmam Mâlik de gusülde niyetin şart olduğu görüşündedir. İmam Ebû Hanîfe ve tâbileri ve Süfyân-ı Sevrî ise niyetin şart olmadığını söylerler.¹⁵⁸

b. Tertip ve muvâlât

Tertip abdest ve gusülde organları yıkarken sıraya riayet etmektir. Muvâlât ise âzâları peş peşe ara vermeden yıkamak demektir. Tertip ve muvâlâtın abdestte olduğu gibi gusülde de farz olup olmadığı hususu ihtilâflıdır. Bu ihtilâfin sebebi, Hz. Peygamber’in gusleırken tertip ve muvâlâta riayet etmesinin sebebinin bunların vacip olmasından mı yoksa sevabını ve faziletini arttıracak birer sünnet

¹⁵⁴ Ebû Davud “Taharet” 97., Tirmizî “Taharet” 78.

¹⁵⁵ Buharî, “Gusül”, 15.

¹⁵⁶ İmam Nevevî, *Kitâbu’l-Mecmu’*, II, 145.

¹⁵⁷ İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmalli el-Makdisi, *Muğni*, thk., Raid b. Sabri b. Ebi Ulfet, Beytu’l-Efkârî’-d-Devliyye, Lübnan, 2004., I, 97.

¹⁵⁸ İbn Rüşd, Ebü’l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubi, *Bidâyetü’l-Müctehid*, thk., Abdulmecid Tume el-Halebi, Dâru’l-Marife, Beyrut, 1997, I, 79.

olarak mı yaptığı konusunda iki yorum bulunmasıdır. Çünkü Hz. Peygamber'in bir kere olsun ters bir şekilde ve aralıklı olarak âzâlarını yıkadığı rivayet olunmamıştır. Bazıları "Gusülde tertibin vacip oluşu abdestte vacip oluşundan daha açıktır ki, o da başla beden arasındadır. Çünkü Ümmü Seleme hadisinde *"..Başına üç kere su döktükten sonra su akıtman senin için kâfidir.."*denilmektedir. Bu hadisteki "sonra" ifadesiyle tercüme edilen "ثم" kelimesi lügat alimlerince tertip ve sırayı ifade etmektedir¹⁵⁹. Bu görüşü savunan Mâlikî mezhebine göre tertip ve muvâlât guslün farzlarındandır.

c. Ovmak (Delk)

Gusülde vücudu yıkarken ovmanın gerekli olup olmadığı meselesi ihtilafıdır. Müctehitlerin çoğu bunu gerekli görmemiş ve deri üzerine suyu akıtmayı yeterli saymışlardır. İmam Mâlik ve ona tâbi olanların çoğu ile Şafiiler'den yalnız Müzeni gusülabdesti alan ama vücudunu ovmamış olan kimsenin guslünün eksik kaldığını savunmuşlardır¹⁶⁰.

d. Ağız ve burnun yıkanması (mazmaza ve istinşâk)

Gusülde ağız ve burnun yıkanıp yıkanmaması gerektiği önemli ihtilaf konularından biridir. Hanefiler bu ikisini farz kabul ederken¹⁶¹ diğer mezhepler sünnet saymaktadır. İbn Rüşd'ün belirttiğine göre, bu ihtilafın sebebi; Ümmü Seleme hadisinin zahiri ile Hz. Peygamber (s.a.v)'in guslünü anlatan diğer hadislerin teâruz etmesidir.

Ümmü Seleme'den rivayet edilen hadiste mazmaza ve istinşaktan bahsedilmezken Hz. Aişe hadisinde zımnen, Hz. Meymune hadisinde de açıkça ağız ve burnun yıkanması yer almaktadır. Ümmü Seleme 'den gelen rivayet şöyledir. Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'e :*" Ya Rasulallah! Ben saçlarımı sıkıca örmekteyim. Gusül abdesti için bu örgüleri çözeyim mi? Efendimiz:"*Hayır,

¹⁵⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 80.

¹⁶⁰ İbn Rüşd, *a.g.e*, I, 77.

¹⁶¹ Merginânî, *Hidâye*, I, 16.

başına üç defa su akıtman yeterlidir. Sonra da tüm vücudunu yıkarsın. Böylece temizlenmiş olursun.” buyurdu¹⁶². Burada Ümmü Seleme’ye gusül alırken ağız ve burnunu yıkaması emredilmemiştir. Hz. Meymune’dan gelen rivayet:“*Peygamber’e yıkanmak için su döktüm. O sağ eliyle sol eli üzerine su boşalttı ellerini yıkadı. Sonra avretini yıkadı. Sonra eliyle yere vurdu elini toprağa sürdü. Sonra elini yıkadı. Sonra ağzını çalkaladı ve burnuna su çekti. Sonra yüzünü yıkadı ve başına su döktü. Sonra kenara çekildi ve ayaklarını yıkadı. Kendisine havlu getirildi. Ama onunla kurulanmadı*¹⁶³”.Görüldüğü gibi burada Hz. Peygamber’in gusül alırken ağız ve burnunu yıkadığı açıkça ifade edilmektedir. Hz. Aişe’nin rivayeti ise şöyledir: “*Hz. Peygamber, cünüplükten gusül alacağı zaman önce ellerini yıkayarak başlar sonra namaz abdesti gibi abdest alır, sonra parmaklarını suya sokar ve bununla saç diplerini hilallerdi. Sonra başının üzerinden üç avuç su döker ve daha sonra da suyu tüm vücudunun üzerine tamamen akıttı*¹⁶⁴”. Bu rivayetteki ‘...namaz abdesti gibi abdest alırdı.’ifadesi içinde zımnenHz. Peygamber’in gusülde ağzını ve burnunu yıkadığı vardır. ÇünküHz. Peygamber’in namaz abdesti alışını anlatan hadislerde onun ağız ve burnunu yıkadığı yer almaktadır. “*Hz. Osman bir kap istedi. Avuçlarına üç kere su döküp yıkadı. Sonra sağ elini kaba soktu. Ağzını ve burnunu yıkadı. Sonra üç kez yüzünü ve dirseklere kadar ellerini yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra ayaklarını topuklarıyla üç kez ayaklarını yıkadı. Sonra şöyle dedi: ‘Rasulullah (s.a.v) buyurdu ki: ‘ Kim bu benim abdest aldığım gibi abdest alır sonra konuşmadan iki rekat namaz kılsa günahları bağışlanır’*¹⁶⁵. Bu hadisle birlikte Hz. Peygamber’in namaz abdestinde mazmaza ve istinşak yaptığı sabit olmaktadır. Bu durumda Ümmü Seleme hadisi diğer iki hadis arasında nasıl te’lif edebiliriz. Teâruzu gidermek üzere İbn Rüşd bu rivayetlere işaret ettikten sonra şöyle der: “Hz. Aişe ile Hz. Meymune hadislerini “...cünüp iseniz temizlenin.” ayetinin ve Ümmü Seleme hadisinin mücmelini tefsir ettiği görüşünde olanlar mazmaza ve istinşakı guslün farzlarından kabul ederken, bunlar arasında çelişki (teâruz) olduğunu düşünenler, Hz. Aişe ve Hz. Meymune

¹⁶² Müslim, “Hayz” 58(330), Tirmizi “Tahâret” 77.

¹⁶³ Buharî, “Gusül”, 7.

¹⁶⁴ Buharî, “Gusül” 1.

¹⁶⁵ Buharî, “Vudu” 24.

hadislerini mendup gusle; Ümmü Seleme hadisini de vacip gusle hamlederek birleştirmişlerdir. “ İbn Rüşd bu şekilde hadisler arasındaki teâruzu giderme yolunu seçmiştir ¹⁶⁶.

Hanefi mezhebine göre ağız ve burnun içi vücudun dış kısmından sayıldığından, ağız ve burnun yıkanması da guslün farzlarından kabul edilmiştir. Kitaptan delil olarak ayette geçen cünüplükten temizlenme emri olan “*Fettahheruu..*” kelimesinin manası “*İyice temizleyin*” demek olduğundan bedenin tamamını ağız ve burnun içi dahil olmak üzere gusülde yıkamak farzdır. Hz. Peygamber’den gelen “*Her tüyün altında cünüplük bulunur. O halde dikkat edin de tüyleri ıslatın. Cildi temizleyin*” ¹⁶⁷. rivayetini de ayrıca bir başka delilolarak kabul eden Hanefiler tenin dışına ağız ve burnun içini dahil etmişler bu yüzden ağız ve burnun içini de yıkamanın gusülde farz olduğuna hükmetmişlerdir¹⁶⁸. Buna göre; Hanefiler guslün farzlarını; mazmaza (ağza su vermek), istinşak (burna su vermek) ve tüm bedeni yıkamak olmak üzere üç tane kabul ederler¹⁶⁹.

İmam Şafii’ye göre gusülde ağız ve burnun içini yıkamak sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber’in: “ *On şey fitrattandır. Bıyıkları kesmek, sakalı bırakmak, misvak ile ağızı temizlemek, su ile burnu temizlemek, tırnakları kesmek, kirlerin barınabileceği yerleri yıkamak, koltuk altındaki tüyleri gidermek, kasıkları traş etmek, necaset yolunu suyla temizlemek.* ” diyerek saydıkları arasında ağız ve burnu yıkamak da vardır¹⁷⁰. Bu hadisi delil kabul eden Şafii mezhebi ağız ve burnun içini yıkamayı guslün farzlarına dahil etmezler. Şafiler’e göre guslün farzı niyet ve tüm vücudun yıkanması olmak üzere iki tanedir¹⁷¹.

¹⁶⁶ İbn Rüşd, , **Bidâyetü’l-Müctehid**, I, 79-80.

¹⁶⁷ Ebû Davud “Taharet” 97., Tirmizi “Taharet” 78.

¹⁶⁸ Aynî, Ebu Muhammed (Ebü’s-Sena) Bedrüddin Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed , **Binâye**, thk., Emin Salih Şaban, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2012.,I, 315.

¹⁶⁹ Merginânî, **Hidâye**, I, 16.

¹⁷⁰ Müslim “Tahâret” 56.

¹⁷¹ Nevevî, **Kitâbu’l-Mecmu’**, II, 145., İmam Cezîrî, **el- Fıkh alâ Mezâhibi’l-Erbaa**, I, 93.

Guslün farzlarıyla ilgili verilen bilgileri özetlersek; Hanefiler'e göre guslün farzları; mazmaza (ağza su vermek), istinşak (burna su vermek) ve tüm bedeni yıkamak ağzı , olmak üzere üç tanedir.¹⁷²Şafîler'e göre ise guslün farzları niyet ve tüm vücudun yıkanması olmak üzere ikidir.¹⁷³ Mâlikiler bu ikisinin üzerine vücudu ovmak (tedlik), âzâları peşpeşe yıkayarak (muvâlât) ve tertibe riâyet etmeyi ilave ederler. Ağız ve burnun yıkanması ise bu iki mezhebe göre farz değildir.¹⁷⁴ Hanbelî mezhebi'ne göre ise guslün niyet ve tüm vücudun yıkanması olmak üzere iki farzı vardır.¹⁷⁵

Gusülde örgülü saçların çözülmesinin gerekip gerekmediği ile ilgili ise değişik görüşler mevcuttur.

B. Saç Örgüsünü Çözme Konusundaki Görüşler Ve Delilleri

Bir ziynet olarak saç uzatma kadın-erkek toplumun her kesiminde yaygın bir gelenek olmakla beraber uzun saçları örüp belik yapma işi genelde kadınlar arasında daha yaygın görülmüştür. Bundan dolayı olsa gerektir ki, gusül yaparken örgülü saçların çözülüp çözülmeyeceği meselesi erkeklerden önce kadınları meşgul etmiş ve bu konuda Rasullullah'a (s.a.v) ilk soruyu hanım sahabiler sormuştur. Buna bağlı olarak da fıkıh kaynaklarında konu ağırlıklı olarak kadınların saç örgüleri etrafında yoğunlaşmış ve bu arada da erkeklerin saç örgülerine değinilmiştir. Biz de buna uyarak kadınların durumu hakkında fukahanın görüş ve delillerini ayrıntılı şekilde ele aldıktan sonra erkeklerin durumuna kısaca temas etmekle yetineceğiz.

¹⁷² Merginânî, **Hidâye**, I, 16.

¹⁷³ Nevevî, **Kitâbu'l-Mecmu'**, II, 145.

¹⁷⁴ İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, I, 79.

¹⁷⁵ İbn Kudâme, **Muğnî**, I, 97.

1. Gusülde Kadınların Örgülerini Çözmeleriyle İlgili Görüşler

Kadınların saçlarını örmeleri yaygın bir gelenektir. Gusülde örgülü saçların çözülmesinin ise sıkıntıya sebep olacağı muhakkaktır. Bu geleneğin gusülde nasıl bir uygulamaya tâbi olacağı âlimler tarafından tartışılmıştır. Kadının gusülde örgülerini çözmek zorunda olup olmadığı meselesi hakkındaki görüşleri üç ana başlıkta toplayabiliriz:

- a- Kadınların gusülde örgülerini mutlaka çözmesi gerektiğini savunan görüş,
- b- Kadınları gusülde örgülerini çözmekten muâf tutan görüşler,
- c- Kadınların gusülde örgülerini çözmelerini belli şartlara bağlayanların görüşler,

a. Kadınların gusülde örgülerini mutlaka çözmesi gerektiğini savunan görüş

Kadınların gusülde saç örgülerini çözmeleri bir sıkıntıdır. Bu yüzden onların örgüleri çözmekten muâf tutulmaları söz konusu edilmiştir. Fakat her ne şartta olurlarsa olsunlar mutlaka gusülde kadınların örgülerini çözmeleri gerektiğini savunan bir görüş de vardır. Kaynaklarda, İmam Nehaî'nin¹⁷⁶ her ne şartta olursa olsun kadının saç örgülerini gusülde mutlaka çözmeleri gerektiği rivayeti bulunmaktadır.¹⁷⁷

¹⁷⁶ İmam Nehaî, m. 666 yılında Kûfe'de dünyaya gelmiş olup tâbiindendir. Hadis rivayetinde sika ve fıkıh alanında otorite olduğu hususunda hakkında icma' vardır. Nehaî'nin fikhî görüşleri daha çok Hammâd'a dayalı olarak fıkıh kitapları içinde yer almıştır. Görüşleriyle Irak rey' ekolünün teşekkülünde merkezi rol oynayan Nehai, görüşleriyle Hammâd üzerinden daha sonra Ebu Hanife ekseninde teşekkül edecek olan Hanefi mezhebinin görüşlerine kaynaklık etmiştir. (Şükrü Özen, DİA, "Nehaî", XXXII, 535-538.)

¹⁷⁷ Aynî, *Binâye*, I, 322.

b. Kadınları gusülde örgüleri çözmekten muâf tutan görüşler

Bu görüşü savunanlara göre eğer kadınların gusül abdesti sırasında su, saç diplerine ulaşıyorsa o zaman örgülerin çözülmesine gerek yoktur¹⁷⁸. Suyun saç diplerine ulaştırılması gerektiğini savunanların delillerini şöylece zikredebiliriz. Hz. Huzeyfe'den gelen şöyle bir rivayet bulunmaktadır. O hanımı guslettiğinde yanına oturur, *“Ya hu, saç diplerini ve saçının derisini de ıslat.”* derdi. Bu görüşü savunanların bir başka delili, Ümmü Seleme'den rivayet edilen şu hadistir. Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'e şöyle sordu: *“ Ya Rasulallah! Ben saçlarımı sıkıca örmekteyim. Gusül abdesti için bu örgüleri çözeyim mi? Efendimiz:”Hayır, başına üç defa su akıtman yeterlidir. Sonra da tüm vücudunu yıkarsın. Böylece temizlenmiş olursun.”* buyurdu¹⁷⁹. Hz. Aişe'den gelen şu rivayet de kadınların gusülde örgülü saçları çözmelerine gerek olmadığını bir delilidir. Hz. Aişe'ye Abdullah b. Amr b. As'ın kadınlara gusülde saçlarının örgülerini çözmelerini emrettiği haberi ulaştı. Hz. Aişe şöyle dedi: *“İbn Amr'a hayret doğrusu, kadınlara başlarını çözmelerini emrediyormuş, bir de traş olmalarını emretmiyor mu? Ben ve Rasulullah (s.a) aynı kaptan beraberce yıkanırđık ben başıma üç kere su dökmekten başka bir şey yapmazdım¹⁸⁰”*. Bu rivayetten anlaşılan odur ki, Hz. Aişe'ye gusülde Hz. Peygamber saçlarını çözmeyi emretmemiş sadece başından üç kez su dökmesini emretmiştir.

Eğer kadının saç örgüleri çözülmeden su saç diplerine varıyorsa sıkıntıya sebep olmaması için örgülerin çözülmesine gerek yoktur, fakat su saç köklerine ulaşmıyorsa mutlaka örgülerin açılması gerekir. Ama eğer kadının başının yıkanması ona zarar verecekse yıkamayı terk eder ve başını meshetmekle yetinir.

¹⁷⁸Serahî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, **Mebûât**, thk.Ebu Abdullah Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail,Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.,I, 150, Merginani, **Hidâye**, I, 16, İbn Nüceym , Sirâcüddîn Ömer b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî, **Bahru'r-Râik**, thk., Şeyh Zekeriyya Umeyrat, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.,I, 97.

¹⁷⁹ Müslim, “Hayz” 58(330), Tirmizi “Tahâret” 77.

¹⁸⁰ Müslim “Hayz” 59(331).

Ayrıca kadının saçları örgülü değilse başının tamamının yıkaması gerektiği hakkında ittifak vardır¹⁸¹.

Şafii mezhebine göre saç örgüleri sık olan kadının cünüplükten ve hayzdan kurtulmak için yaptığı gusülde saç diplerine suyu vardırması yeterlidir. Ama eğer kadın, örgüleri çözmeden saç diplerine suyu ulaştıramayacaksa o zaman örgüleri açmalıdır¹⁸².

İmam Nevevî örgüler çözülmeden su saç diplerine ulaşmıyorsa o zaman örgülerin açılması gerekir demiştir¹⁸³. İmam Şirbinî, de bu görüşü desteklemektedir. Fakat o, bu görüşe ilave olarak saçlar eğer bağlanmışsa o zaman içlerine suyu vardırmanın af kapsamında olacağını söylemiştir¹⁸⁴.

İbn Rüşd el- Kurtubî, Bidâyetü'l-Müctehid adlı eserinde Ümmü Seleme hadisini gusülde vücudu ovmanın gerek olmadığına delil olarak getirmiştir. Çünkü Hz. Peygamber Ümmü Seleme'ye "*Başına üç defa su dökmen sana yeter.*" buyurmuştur. Bilindiği gibi Mâliki mezhebinde guslün farzlarından biri de vücudu ovalamaktır. Müellif bu hadisi kadınların örgülü saçları çözmekten muâf olup olmamaları açısından değil de mezhebteki ovalamayla ilgili görüşe karşı delil olarak değerlendirmiştir¹⁸⁵.

¹⁸¹ İbn Âbidin, **Reddu'l-Muhtar**, I, 287.

¹⁸² Aynî, **Binâye**, I, 322., Şirâzi, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf, **Mühezzeb**, thk., Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcud, Şeyh Ali Muhammed Avaz, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2003., I, 113.

¹⁸³ Nevevî, **Kitâbu'l-Mecmu'**, II, 149.

¹⁸⁴ Şirbini, **Muğni'l-Muhtâc**, thk., Muhammed Muhammed Tamir, Şeyh Şerif Abdullah, Dâru'l-Hadis, Kahire, 2006, I, 202.

¹⁸⁵ İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, I, 78.

c. Kadınların gusülde örgülerini çözmelerini belli şartlara bağlayanların görüşleri

Gusülde kadınların örgülerini çözmekten muâf tutanlar yapılan guslün cünüplükten kurtulmak için mi yoksa hayzın bitişinden dolayı mı alındığı konusunda ayırım yapmamışlardır. Muâfiyeti savunanlara göre kadının örgülerinden saç diplerine su geçebiliyorsa gerek cünüplükten kurtulmak için olsun, gerekse hayzın bitişi için olsun alınan gusül abdestinde kadının örgüleri çözmesine gerek yoktur. Hanbeli mezhebi'ne göre ise örgüleri olan kadının gusül almasında cünüplükten kurtulmak için mi yoksa hayzın bitişinden dolayı mı gusül aldığı önemlidir. Çünkü örgülü kadının gusül alma sebebine göre uygulama farklılık gösterir¹⁸⁶. Eğer cünüplükten kurtuluyorsa örgüleri açması gerekmez. Ama hayzın bitmesinden dolayı gusül abdesti alıyorsa o zaman örgüleri çözmesi gerekir. Zira, cünüplük halinden dolayı gusül yapmak daha sık tekrarlanır bir durumdur. Bu durumda örgülerin açılmasının şart koşulması sıkıntıya sebep olabilir. Bu yüzden cünüplükten dolayı yapılan gusülde kadınlar örgülerini çözmek zorunda değildirler. Ama hayzın bitişinden dolayı yapılan gusül cünüplük sebebiyle yapılan gusülden daha nadir bir durum olduğundan kadınlar saç örgülerini çözmek zorundadırlar¹⁸⁷.

Hanbeli mezhebi dışındakiler bu konuda yapılan guslün sebebine bağlı olarak uygulamada herhangi bir farklılığı gerekli görmemişlerdir.

¹⁸⁶İbn Kudâme, **Muğnî**, I, 100.

¹⁸⁷ İmam Ceziri, **el- Fıkh alâ Mezâhibi'l-Erbaa**, I, 94.55

2-Erkeklerin Gusülde Saç Örgülerini Çözmesi Ve Delilleri

Saç örme geleneği kadınlar arasında daha yaygın bir gelenek olsa da erkeklerden de saçlarını örenler vardır. Ancak kadınlar için saç uzatmanın erkeklere göre daha farklı bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü saç, kadın için bir güzellik ve süs vesilesidir. Bu yüzden kadınların saçlarını uzatmaları yaygın bir örfür. Erkeklerin saçlarını uzatmaları ve örmeleri ise kadınlara göre daha az rastlanır bir durumdur. Bu durum, gusülde kadınların örgülü saçlarını çözmelerinden muâf tutulmalarını beraberinde getirmiştir. Her ne kadar bazı alimler saçların diplerine su gidiyorsa erkeklerin de gusülde saçlarını çözmelerine gerek olmadığını savunsalar da¹⁸⁸, çözmeleri gerektiği görüşü daha kuvvetlidir.¹⁸⁹ Zira Hz. Sevbân'dan rivayet edilen şu hadis-i şerif de erkeklerin gusülde örgülü saçları çözmelerinin gerektiğine bir delildir. Rasulullah'a (s.a) cenâbetten temizlenmek hususu sorulmuştu. Buyurdular ki: *"Erkek ise saçını açsın ve su kıl dibine varıncaya kadar yıkasın. Kadın ise saçının örgüsünü açmamasının ona bir zararı yok. Başına elleriyle üç kere su avuçlayıp döksün"*¹⁹⁰. Bu hadisin şerhinde de erkeklerin saçlarını gusülde çözmeleri gerektiği, kadınların ise, saçlarının örgülerini çözmelerine gerek olmadığını açıklanmıştır¹⁹¹. Böylelikle kadınlar, gusülde örgülü saçlarını çözmekten muâf tutulmuşlardır.

¹⁸⁸İmam Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs , **Kitâbu'l-Ümm**, tsh., Muhammed Zehra Neccar, Dâru'l-Marife, Beyrut, ty. ,I, 40.

¹⁸⁹İbn Hümâm, Kemaleddin es-Sivâsi, **Şerh-u Fethi'l-Kadir**, Dâru'l-İhyâ-ı'l-Turâsı'l-Arabi, Beyrut, ty.,I, 52.

¹⁹⁰Ebû Davud, "Tahâret", 100 (255).

¹⁹¹Sicistânî, Ebu Davud Süleyman b.el- Eş'as b. İshak, **Avnu'l-Ma'bûd Şerh-i Sünen-i Ebi Davud**, Dâru'l-Fikr Yayınevi, Beyrut, 1995, I, 333.

II. NAMAZDA KADINLARA TANINAN MUÂFİYETLER

A. Kadınlara Beş Vakit Namazda Tanınan Muâfiyet

Namaz kulluk bilincinin gereği olarak Allah'ın akıl-bâliğ her müslümana vakitli olarak farz kıldığı¹⁹² ve insanların kıyamette kendisinden ilk olarak sorguya çekileceği¹⁹³ bir ibadettir. Namaz, İslam'dan önceki şeriatlerde de vardı. Kur'an-ı Kerim'de, Hz. İsa'nın bir mucize olarak kucakta konuşmasını haber veren ayetlerde onun hayatta olduğu müddetçe namaz kılmak ve zekat vermekle emrolunduğunu söylediği¹⁹⁴, Hz. Musa'ya Allah'ın (c.c) kutsal vadi Tuva'da "Beni anmak için namaz kıl." şeklinde vahyettiği¹⁹⁵, Hz. Zekeriya'nın namaz kıldığı¹⁹⁶ Hz. Lokman'ın oğluna öğüt verirken namaz kılmayı emrettiği¹⁹⁷ ve Hz. İbrahim'in neslinin namaz kılanlardan olması için Allah'a (c.c) dua ettiği¹⁹⁸ anlatılmaktadır. Bu ayetlerden namazın önceki peygamberler zamanında da var olduğu anlaşılmaktadır.

Namazı emreden ayet ve hadislerden hiçbirisinde kulun erkek veya kadın oluşu hususunda ayrıma gidilmemiştir. "Şüphesiz namaz müminler üzerine namaz vakitli bir şekilde farz kılınmıştır"¹⁹⁹. "Müminler mutlaka felaha ermişlerdir. Onlar ki, namazlarında huşu içindelerdir"²⁰⁰. ayetlerini namazın erkek-kadın ayrımı yapılmadan herkese farz kılınmış olduğuna kitaptan delil olarak getirebiliriz.

¹⁹²Nisa , 4/103.

¹⁹³ İbn Mâce, "İkametu's-salât ve sünnetu fiha", 202.

¹⁹⁴ Meryem, 19/31.

¹⁹⁵Taha , 20/14.

¹⁹⁶ Âl-i İmran , 3/39.

¹⁹⁷Lokman , 31/17.

¹⁹⁸İbrahim , 14/40.

¹⁹⁹Nisa , 4/103.

²⁰⁰Müminun , 23/1-2.

Sünnetten ise; “Beş vakit namaz vardır ki, Allah onları kulları üzerine farz kılmıştır. Kim bunları yerine getirir, haklarını hafife almaksızın bunlardan bazısını zayi etmezse Allah katında kendisini cennete koymak için verilmiş bir söz vardır²⁰¹”. , “İslam beş esas üzerine kurulmuştur. Allah ‘tan başka ilah bulunmadığına Muhammed’in Allah’ın Rasülü olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekat vermek, Beyt’i hacetmek ve Ramazan orucunu tutmak“. ²⁰² hadislerini namazın farzıyetinde cinsiyet farkı olmadığına delil olarak getirebiliriz.

Namazın farzıyeti hususunda kadın-erkek arasında fark olmamakla beraber kadınların sahip oldukları fitri özellikler sebebiyle onlara hayz ve nifas durumlarında namazdan muâfiyet getirilmiştir. Çünkü hayz ve nifas halleri cünüplük gibi bir nevi hükmî kirlilik (hades) durumudur. Hadesten taharet ise namazın geçerli olabilmesi için yerine getirilmesi gereken şartlardan biridir. Burada öncelikle namaz kılmak isteyen herkesin sağlamak zorunda olduğu “Taharet” şartını incelemenin yerinde olacağını düşünüyoruz.

1. Taharet Kavramının İçeriği Ve Namaz İçin Gerekli Şart Oluşu

a. Taharet

Tahâret “طهارة” kelimesi Arapça’da beşinci bâbdaki “يظهر - ظهر” fiilinden türemiş bir mastardır²⁰³. Tahâret, lügatte suyla temizlemek demektir²⁰⁴. Şeriatte ise, pis olan şeylerden temizlenmek manasına gelir²⁰⁵. Şafii ulemâsından İmam Nevevi tahâreti; “Hades veya pisliğin kaldırılması yahut da bu anlamdaki şeyleri gidermektir.” şeklinde tarif eder.²⁰⁶

²⁰¹ Nesaî, “Salât”6, Dârimi, “Salât” 208.

²⁰² Buharî, “İman”, 1.

²⁰³ **Mu’cemu’l-Vasît**, s 614.

²⁰⁴ İbn Manzûr, **Lisânu’l-Arab**, VIII,200.

²⁰⁵ Mevslî, **İhtiyâr**, I, 11.

²⁰⁶ Nevevî, **Kitâbu’l-Mecmû’**,I, 11.

Allah Kur'an'da :“ *Şüphesiz ki Allah çokça tövbe edenleri ve iyice temizlenenleri sever*²⁰⁷ ”.buyurur. Buradaki temizlik ister beden, elbise veya bulunulan çevre temizliği olsun isterse de abdest organlarını yıkama veya gusül olsun bu ayet bir müslümanın temizliğe vermesi gereken önemi ifade etmektedir.

Hz. Peygamber de: “*Temizlik imanın yarısıdır*²⁰⁸ ”, “*Allah temizdir temizliği sever*²⁰⁹ ”. “*Namazın anahtarı temizliktir*²¹⁰ ”.buyurmuş, değişik vesilelerle beden ve çevre temizliğine vurgu yapmış ve bu konuda davranışlarıyla insanlığa örnek olmuştur.

Fıkhî bir kavram olarak tahâret, müslümanın namaza başlamadan önce yerine getirmesi gereken ilk şarttır. Hadesten tahâret ve necâsetten tahâret olmak üzere iki kısımdır.

aa-Hadesten tahâret

Hades, kelimesinin mastarı olan “**حدوث**” olmayan bir şeyin ortaya çıkması var olması demektir²¹¹. Bu anlamıyla da hades, vücuttan çıkan ve ibadetlere mâni olan bir şer’î vasıftır. Hades, hükmî pislik demektir. Büyük hades ve küçük hades olmak üzere ikiye ayrılır. Cünüplük, hayız ve nifas gibi gusülle giderilen hükmî kirlilikler büyük hades, namaz abdestiyle ortadan kaldırılan hükmî kirlilik ise küçük hadestir. Su bulunmadığı durumlarda teyemmüm bu ikisi yerine geçer²¹².

²⁰⁷Bakara ,2/222.

²⁰⁸ Müslim “Taharet”,1.

²⁰⁹ Tirmizî, “Edep”, 41.

²¹⁰ Ebû Davud, “Salât”, 73., Tirmizi “Tahâret”, 3.

²¹¹Zebidî, Ebü’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî, **Tâcu’l-Arûs**, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 2007.,V, 116.

²¹²Meydânî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî el-Guneymî ed-Dımaşkî, **el-Lübâb fi Şerhi’l-Kitâb**, thk., Abdulkarim el-Ata, Mektebetü İlmî’l-Hadis, Şam ,2002 .,I, 11.

Allah, Kur'an-ı Kerim'de: “Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın, başlarınızı meshedip topuklara kadar ayaklarınızı da yıkayın. Eğer cünüp olduysanız boy abdesti alın. Hasta yahut yolculuk halinde bulunursanız yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlarınızla cinsî birleşme yaptıysanız ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve dirseklere kadar ellerinizi onunla meshedin. ...”²¹³ .buyurarak namazın ön şartının abdest olarak hadesten temizlenmek olduğunu bildirmiştir. Yüce Allah, aynı ayetin devamında su bulunamazsa bile toprakla teyemmüm yapılarak namaz için hükmi kirlilikten (hades) kurtulmayı emretmiştir.

Peygamberimiz (s.a) de: “Cennetin anahtarı namaz, namazın anahtarı ise abdesttir.”²¹⁴ .buyurarak abdest olmadan namazın geçerli olmayacağına işaret etmiştir.

ab-Necâsetten tahâret

Necâset “نجاسة” lügatte kirlilik, pislik demektir. Şer’i istılahta ise belirlenmiş miktarının namaza mâni olduğu şeydir. İdrar, kan ve şarap gibi²¹⁵ .Necâset maddi kirlilik durumudur. Bedende veya namaz kılınacak yerde belirlenen miktarlarda bulunması namaza engel olur. Necâsetten tahâret ise suyla yıkama veya ovalama gibi değişik şekillerle var olan kirliliğin ortadan kaldırılmasıdır.

Necâset; necâset-i ğalıza (ağır necâset) ve necâset-i hafife (hafif necâset) olarak ikiye ayrılır. Ebû Hanife’ye göre ağır necâset, pis olduğu hakkında nass bulunan ve bu hususa muâriz başka bir nass bulunmayan ve sakınılmasında zorluk bulunmayan pisliktir. Hafif olan necâset, temizliği ve pisliği hususunda iki nassın çatıştığı pisliktir.

²¹³Maide ,5/6.

²¹⁴Tirmizî, “Taharet”, 1.

²¹⁵Mu’cemü’-l Vasîf, s 961.

Ağır olan necâset sıvı ise el ayası kadar olan miktardan, katı ise de bir dirhem yaklaşık 3.5 gramdan fazlası namaza mâni olur. Hafif necâset ise elbisenin dörtte biri kadar olursa onunla namaz kılınmaz. Çünkü başın traşında ve meshinde olduğu gibi şer’i hükümler açısından bir şeyin dörtte biri o şeyin tamamı hükmündedir²¹⁶.

Ağır necâsete insan bedeninden çıkan ve temizlenmesi icab eden şeyleri örnek olarak gösterebiliriz. Dışkı, idrar, kan, irin, kusuntu gibi.

Ebû Hanife’ye göre hayvan dışkısı, yemek yesin yemesin çocukların idrarları da necâset-i ğalizadır. Çünkü bunların necis oluşu nass ile sabittir ve bu nasslara muâriz bir başka nass da yoktur²¹⁷.

Necâsetten tahâret de hadesten tahâret gibi namazın farzlarından biridir. Bu yüzden namazın geçerli olabilmesi için bu şartların yerine getirilmesi gerekmektedir.

b. Hadesten (hükmi kirlilik) temizlenmenin namaz için gerekli şart oluşu

Namaz kılmak isteyen herkesin abdest almasının şart olduğu: “*Ey müminler namaz kılacağınız zaman yüzünüzü, ellerinizi ve dirseklere kadar kollarınızı yıkayın ve başınızı meshedin (ıslak elinizi hafifçe sürün) ve ayak bileklerinize kadar yıkayın*”²¹⁸. ayetiyle sabittir. Abdestsiz olan kişinin hükmen kirli sayıldığı ve bu hal üzerindeyken namaz kılamayacağı ayetten rahatlıkla anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere ayette namaz kılmak isteyen herkes erkek-kadın ayırımı yapılmaksızın abdest almakla emrolunmaktadır. Aynı ayette : “*Eğer cünüp oldunuz ise boy abdesti alın.*” buyrulur büyük hades sayılan cünüplükten kurtulmak için de gusül abdesti gerektiği ifade edilmiştir. Ayetin devamında ise “*...Hasta yahut yolculuk halinde bulunursanız yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız (cinsi münasebette bulunmuşsanız) ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla*

²¹⁶ Mevsilî, **ih̄tiyar**, I, 42.

²¹⁷ Mevsilî, **a.g.e**, I, 44.

²¹⁸ Maide , 5/6.

teyemmüm edin de yüzünüzü ve dirseklere kadar ellerinizi onunla meshedin.” şeklinde bir emirle namaz kılmak isteyen kimsenin su bulamaması halinde kendisinde bulunan hükmi kirliliği toprakla gidermesi istenmektedir. Burada dikkati çeken nokta, gerek namaz abdesti için ve gerekse de gusül için su bulunamaması halinde yapılacak olan teyemmümün ikisi yerine de geçecek olmasıdır.

Hz. Peygamber (s.a): *“Temiz toprak on sene boyunca su bulamasa bile müslümanın abdest suyu mesabesinde olur²¹⁹”*.buyurmuştur. Teyemmümü emreden ayet ve bu hadisten, abdest ve gusül ile hedeflenen şeyin yalnızca vücutta görünen pisliklerin su ile temizlenmesi olmadığını anlayabiliriz. Elbette ki, alınacak namaz abdesti veya gusülle vücutta bulunması muhtemel necaset de giderilecektir ama su bulunmaması halinde teyemmümün emredilmiş olması var olan bir manevi kirliliğin giderilmesinin namaz için şart olduğunu delilidir.

Peygamberimiz (s.a.v) konuyla ilgili olarak : *“Sizden biri abdest bozduğu zaman abdest almadığı sürece Allah onun namazını kabul etmez²²⁰”*.ve *“Allah temizlenmeksizin hiçbir namazı kabul etmez²²¹”*.buyurarak namaz için abdestin gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Buraya kadar olan açıklamalarla namaz için, kişide var olan manevi kirliliğin giderilmesi gerektiğini anlatmaya çalıştık. Şimdi ise asıl meselemiz olan kadınların özel günleri olan hayız ve nifas hallerinde hadesten taharet şartını taşımadıkları için namazdan muaf olmalarını açıklamaya çalışacağız.

²¹⁹ Nesaî “Taharet” 203., Tirmizi, “Taharet” 92.

²²⁰ Buharî, “Vudu”2., Müslim, “Tahare”, 2.

²²¹ Buharî, “Vudu” 2., Müslim, “Tahare”, 1.

2. Kadınların Adet ve Nifas Günlerinde Beş Vakit Namaz

Kadınların hayz ve nifas hallerinde namaz kılamayacakları hususunda müslümanlar ittifak etmişlerdir²²². Klasik kaynaklarda da bu konuda farklı görüş görmemekteyiz²²³. Zira kadınlar bu günlerde hükmen kirlidirler ve hadesten taharet şartı gerektiren ibadetleri yerine getiremezler. İslam'ın iki ana kaynağı Kur'an ve sünnetteki deliller bunu açıkça ifade etmektedir.

a. Kitaptaki deliller

Kur'an'da hayz halindeki kadınların bu hallerinin bir eziyet olduğu ifade edilerek bu durumdaki kadınlara eşlerinin cinsel ilişki için yaklaşmaları yasaklanmış olmakla beraber hayzlı kadınların bu haldeyken ibadet edip edemeyecekleri hakkında bilgi verilmemiştir²²⁴. Zaten özel günlerinde kadınların hadesten taharet şartını gerektiren ibadetleri yerine getiremeyeceği hususunda delillerimiz Peygamberimiz zamanındaki uygulamalara dayanmaktadır.

Burada Kur'an'da boy abdestinin alınmasını emreden iki ayeti incelemenin yerinde olacağını düşünmekteyiz. Hayzlı kadınlara yaklaşma yasağının özel halleri bittikten sonra gusül almalarıyla sona ereceği bildirilmiştir. Bu durum kadınların hayz halinin cünüplük gibi büyük hades olmasıyla ilgilidir. Çünkü ayette kullanılan “..*iza tedahherne*” sözcüğündeki fiil kalıbı, bir temizlenme emri olarak “ .. *ve in küntüm cünüben fe't-tahheruu*“ ... (Eğer cünüp olduysanız boy abdesti alın.) şeklinde Maide Suresi'nin 6. ayetinde de cünüplük sonrası temizlik için kullanılmıştır²²⁵. Böylelikle kadınların hayz hallerinin bitmesiyle eşlerine helal olabilmeleri için yerine getirilmesi gereken şartla, cünüp olan kimsenin namaz kılabilmesi için yerine getirmesi gereken şart aynı olmaktadır. Bu durum bize adetli bir kadının bu hali bitip gusül almadığı müddetçe cünüp bir insan gibi hükmen kirli sayılacağını

²²² Şârâni, Abdülvehhâb bin Ahmed bin Ali el-Hanefî, **Mizânu'l-Kübra**, tsh. ve thc., Şeyh Abdolvâris Muhammed Ali, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye., 1998. I, 168.

²²³ Merginânî, **Hidâye**, I, 31.

²²⁴ Bakara, 2/222.

²²⁵ Nihat Dalgın, **Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular**, Samsun, 2003. , s 47.

göstermektedir. Hükmen kirli olan bir kimse bu halde namaz kılamayacağı için özel hallerindeki kadınlar da gusül alana kadar namaz kılamazlar.

b. Sünneteki deliller

İslam'ı anlarken ve yaşarken Kur'an ve sünnetin mutlaka beraber rehber olarak alınması gerektiğine inanmaktayız. Zira, sünnet olmadan tek başına Kur'an ile İslam gerektiği gibi anlaşılabilir. Hz. Peygamber bir müslüman için yegâne hayat ölçüsü ve en güzel örnektir. Nitekim Kur'an :*“Gerçekte Allah Rasulü'nde sizin için en güzel bir örnek vardır”*²²⁶.buyurmaktadır. Rasulullah kendisine gelen vahyin tebliği yanında onun tebyini ile de görevlendirilmişti. Abdullah ibn Ömer kendisine , *”Biz Kur'an'da korku namazını(savaşta kılınan namaz) ve hizada kılınan namazı(olağan şartlarda yolculuk dışında kılınan namaz) bulduğumuz halde neden sefer namazını(yolculukta kılınan namaz) bulamıyoruz.?”* diye sorulduğunda *“ Biz bir şey bilmezken Allah bize Muhammed'i (s.a.v) gönderdi. Ve biz de onun ne yaptığını görmüşsek öyle yapıyoruz.”* cevabını vermiştir²²⁷.

Peygamber'e itaatin Allah'a itaat etmekle beraber zikredilmesi ²²⁸ , rahmete kavuşmak için Allah'a(c.c) ve Rasulü'ne itaat etmek gerektiği ²²⁹ , Allah ve peygamberine itaat edenlerin zemininden ırmaklar akan içinde ebedi kalacakları cennetlere konacağı²³⁰ gibi pek çok ayette Peygamberimiz'in sünnetine uymanın önemine işaret edilmektedir. Öyleyse bu konuda da doğruyu bulmaya çalışırken sünneti yanımıza almadan yürümemiz bizi doğru sonuca ulaştırmayacaktır. Şimdi Peygamberimiz döneminde kadınların özel hallerindeyken ibadetlerle ilgili durumlarından haber veren rivayetleri zikreleyim.

²²⁶Şûra , 42/51.

²²⁷ Muvatta, “Kasru's-salât”, 2.,İbn Mâce , “İkamet”, 73.

²²⁸Nisa , 4/80.

²²⁹ Âl-i İmran, 3/132.

²³⁰Nisa , 4/13.

ba- Hz. Aişe'den nakledildiğine göre Ebû Hubeş'in kızı, Fatıma Hz. Peygamber'e gelerek :“Devamlı kanamam oluyor ve hiç temizlenemiyorum. Acaba namaz kılmayı bıraksam mı?” diye sorunca Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Hayır bu damardan gelen bir kandır.(Âdet kanaması değildir.) normalde âdet gördüğün günler süresince namaz kılmayı terk et. Sonra yıkan ve namazını kıl²³¹”.

bb- Muâze isimli bir kadın anlatıyor: Hz. Âişe'ye “Âdetli kadına ne oluyor da tutamadığı oruçları kaza ettiği halde kılamadığı namazları kaza etmiyor?” diye sordum. Hz. Âişe, “Sen Harûri²³² misin?” deyince “Hayır harûri değilim ama soruyorum.” dedim. Bunun üzerine Hz. Âişe:”Biz Rasulullah (s.a.v) zamanında âdet olurduk, orucu kaza etmemiz bize emredilir ama namazı kaza etmemiz emredilmezdi.” dedi²³³.

bc- Ümmü Atıyye'den rivayetle:” Rasulullah (s.a.v) bayramlarda genç ve ihtiyar bayanların (bayram namazı kılınan yere) çıkmasını ve hayzluların namaz kılınan yerden uzakta durmasını emrederdi²³⁴”.

bd- Hz. Âişe'nin rivayet ettiğine göre: “Biz Rasulullah (s.a.v) döneminde âdet görüyorduk. Bu günlerde kılamadığımız namazları kaza etmekle emrolunmadığımız halde, tutamadığımız oruçları kaza etmekle emrolunuyorduk²³⁵”.

Görüldüğü üzere ilk rivayette Hz. Peygamber'e (s.a) gelip soru soran kadın, âdetliken namaz kılmaması gerektiğini bilmektedir. Bu yüzden Ebu Hubeş'in kızı Fatıma devamlı olan kanaması sebebiyle namazı kılmak ya da terk etmek arasında tereddüt etmiştir. Zaten Hz. Peygamber de ona bu durumun hayz değil, istihaza olduğunu ve namaza devam etmesi gerektiğini söylemiştir.

²³¹ Buharî, “Hayz” 24., Müslim, “Hayz” 62.

²³² Harûri:Kûfe yakınlarındaki Harûrâ'ya yerleşmiş olan Hz. Ali'nin savaşmış olduğu Hâriciler'den bir gruptur. Dini emirler hususunda aşırı gitmeleriyle tanınmışlardır. (İbn'ül- Esir, Ebû's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esirüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, **en-Nihâye fi garibi'l-Hadis ve'l-Eser**, thk., Ahmed ez-Zâvi, Mahmud Muhammed et-Tinâhi, Dâru'l-İhyâit't-turâsi'l-Arabi, Beyrut, ty., I, 366.)

²³³ Müslim, “Hayz” 69., Buharî, “Hayz” 20.

²³⁴ Müslim, “Kitabu Salati'l-İydeyn” 10.

²³⁵ Buharî, “Hayz” 20, Ebu Davud, “ Tahare” 104.

İkinci rivayette Hz. Âişe'ye kadının gelip âdetli kadının namazını kılmadığı ama sonra kaza etmediğini sorması kadının Hz. Peygamber döneminde uygulamanın böyle olduğunu bildiğini göstermektedir. Ayrıca Hz. Âişe'nin kadına cevap vermeden önce “*Sen Harûri misin?*” diye sorması da bu sorudan hoşlanmadığını belli etmektedir. Cevabın devamında da Hz. Peygamber(s.a.v) böyle emrettiği için bu şekilde yaptıklarını söyleyerek kadını yollamıştır.

Üçüncü rivayet Hz. Peygamber'in bayram namazına kadınları da çağırdığını ve fakat âdetli olanların musallâdan biraz uzakta durmasını istediğini ifade etmektedir. bu durum da bize âdetli kadının namaz kılmayacağını göstermektedir.

Hz. Âişe'den gelen son rivayette de açıkça âdetli olduklarında Hz. Peygamber 'in kadınlara namazı ve orucu bırakmayı, oruçları daha sonra kaza etmeleri emrettiği fakat kadınların namazı kazayla emrolunmadığını ifade etmektedir.

Asr-ı saadetten gelen tüm bu rivayetler ışığında âdetli bir kadının beş vakit namazı kılmaya devam etmesi sahih ve geçerli olmayacaktır. Namazların daha sonra kaza edilmesi bu durumun kadına meşakkat vereceği düşüncesiyle emrolunmamıştır. Oruç ise senede bir ay için emredilmiş bir ibadet olduğundan belli bir kısmının sonradan kaza edilmesinin emredilmesi kadını zora sokmayacaktır. Bu yüzden namazlar kaza edilmez , ama oruçlar sonradan kaza edilir.

Özel günlerindeki kadınların namazdan muâf olmalarındaki hikmet, vücutta sürekli abdesti bozan bir akıntının var olması gösterilebilir. Zira bu durum kadına sıkıntı verecektir. Abdest alan bir kadın daha namaz kılamadan tekrar akıntıdan dolayı abdesti bozulacak ayrıca necasetten taharet şartını yerine getirme mecburiyeti de kendisini zor durumda bırakacaktır. Böyle bir durumdaki kadına Allah'ın namaz mükellefiyetini kaldırmış olması kendisi için bir rahmettir ve kolaylıktır. Zira Allah kullarına zorluk çıkarmak istemez.²³⁶ Ancak günümüzde bu durum İslam'ın kadına

²³⁶Maide , 5/6.

ikinci sınıf muamelesi ve adaletsizlik olarak gösterilmek istenmektedir. Oysa kadın ve erkek fitri olarak eşit özelliklere sahip değillerdir. Eşit özelliği olmayan iki farklı cinse ise aynı mükellefiyetleri yüklemek adalet değildir.

Özel günlerinde kadınların ibadetlerden muâf olmasının pek çok sebep ve hikmetinden bahsedilebilir. Ama belki en önemlisi, ayette belirtildiği üzere “ezâ” dır. Zira bilindiği üzere bu günlerinde kadın kısmen rahatsızdır, istirahat ihtiyacı vardır. Akıl ve hikmet istirahat ihtiyacı olan bireyin mükellefiyetini artırmayı değil, azaltmayı gerektirir. Hakim olan Rabbimiz’in muradını bu şekilde anlamak daha isabetli olsa gerektir. Günümüzde her alanda olduğu gibi ibadette de kadın-erkek eşitliği iddiasında olanların özel hallerindeki kadınlara Allah’ın tanıdığı muâfiyetleri tanımamasının hikmetten uzak olduğu açıktır.

B. KADINLARA CUMA NAMAZINDAN TANINAN MUÂFİYET

1. Cuma Namazının Dindeki Yeri ve Önemi

Cuma namazı, İslam’da çok önem verilen haftalık olarak cemaatle yerine getirilen bir ibadettir. Cuma gününün Kur’an’daki ifadesi ” *yevmü’l-cümüati*” dir. Arapça’da cuma kelimesi, *el-cum’atü* şeklinde okunabilirse de en fasih olanı *el-cumuatü* şeklinde cezmedilmeden okunmasıdır²³⁷.

Cuma gününe İslam’dan önce “*arûbe*” denirdi. Arûbe, Ârâmi dilinde arefe günü demektir. Yahudiler bu günde cumartesiye hazırlık yaparlar ve bu günde sabahtan öğleye kadar pazar kurarlardı. Bu güne “*cuma*” denmesini ise Medineli ensarın hicretten önce bu günde toplanıp ibadet etmesine bağlayanlar vardır. Esasen Kur’an’daki “...*cuma günü namaz çağrıldığınızda...*”²³⁸ ifadesinden bu günün cuma namazı farz kılınmadan da bilinen bir gün olduğu anlaşılmaktadır.²³⁹

²³⁷ Zebidi, *Tâcu’l-Arûs*, XX, 244.

²³⁸ Cuma , 62/9.

²³⁹ Hayreddin Karaman, *DîA*, “Cuma”, VIII, 85-89.

Cuma namazının farz oluşu “*Ey iman edenler !Cuma günü namaza çağrıldığı zaman hemen Allah’ı anmaya koşun ve alış verişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız elbette bu, sizin için daha hayırlıdır*²⁴⁰”. ayetiyle sabittir. Cuma günü müslümanlar için haftalık bir istişare, toplanma ve kaynaşma günüdür. Sadece Allah rızası için müslümanların haftanın belli vaktinde Allah’ı zikretmek için toplanması ve beraberce namaz kılmaları bu güne ayrı bir anlam ve değer katmaktadır.

Bu günün faziletiyle ilgili bir çok hadis-i şerif bulunmaktadır. Hz. Peygamberimiz (s.a): “*Güneşin doğduğu en hayırlı gün cuma günüdür. Adem, o gün yaratıldı, o gün cennete konuldu ve o gün cennetten çıkarıldı. Kıyamet de ancak cuma günü kopacaktır*²⁴¹”, “*Cuma izin en faziletli günlerinizdendir*²⁴²”, buyurarak cumanın önemine işaret etmiştir. Efendimiz’in (s.a.v) “*Cuma günü olduğu zaman melekler mescidin kapısında durur, gelenleri öncelik sırasına göre yazarlar. En erken gelen Allah için bir deve bağışlayan kimse gibidir. Ondan sonraki bir sığır bağışlayan, sonraki bir koç, daha sonraki bir tavuk, en son gelen ise bir yumurta bağışlayan gibidir. İmam hutbeye çıkınca melekler, sevapları yazmayı bırakarak sahifeleri dürüp, zikri dinlemeye başlarlar*²⁴³”. şeklindeki ifadeleriyle de cuma günü adeta kendisine meleklerin de katıldığı bir zikir meclisi halini almaktadır.

Hz. Peygamberimiz (s.a), bu günde kendisine çokça salavât getirilmesini tavsiye etmiş ve bu sâlâtü selamların kendisine ulaştırılacağını söylemiştir²⁴⁴. Ayrıca: “*Her kim gusleder, sonra cumaya gelip belirlenen namazı kılar, sonra hutbesini bitirinceye kadar sessizce imamı dinler, sonra onunla beraber namazını kılar, o cuma ile sonraki cuma arasındaki günahları ayrıca üç günlük günahları daha bağışlanır*²⁴⁵”. buyurmuş ve bu günde mescide gelenlerin gusletmesini, misvak kullanmasını ve mümkün olduğu kadar koku sürünmesini emretmiştir²⁴⁶. Başka bir hadiste de Rasullah (s.a.v), önemsemediği için üç kez cuma namazına katılmayanın kalbinin mühürleneceği uyarısında bulunmuştur²⁴⁷.

²⁴⁰ Cuma , 62/9.

²⁴¹ Müslim, “Cuma” 18.

²⁴² Ebû Dâvud, “Salât” 200,201., Nesâi, “Cuma”5.

²⁴³ Buharî, “Cuma” 31., Müslim, “Cuma” 24.

²⁴⁴ Ebû Davud, “Vitr” 26., İbn Mâce, “İkamet” 79.

²⁴⁵ Müslim, “Cuma” 26.

²⁴⁶ Müslim, “Cuma” 7.

²⁴⁷ İbn Mâce, “İkamet”93.

2. Kadınların Cuma Namazı Kılmasıyla İlgili İhtilafın Çıkış Noktası

Görüldüğü üzere dinimizce cuma gününün ve cuma namazının ayrı bir yeri ve önemi vardır. İlk kaynaklarımızda kişiye cumanın farz olması için erkek olma şartı hakkında ittifak varken²⁴⁸ günümüzde ise cuma namazıyla ilgili olarak klasik kaynaklarımızın hiçbirinde rastlayamadığımız bir görüş ortaya atılmaktadır. Bugün bazıları, “*Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı zaman hemen Allah’ı anmaya koşun ve alış verişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız elbette bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz bitince yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütfundan isteyin. Allah’ı çok zikredin umulur ki, kurtuluşa erersiniz*”²⁴⁹. ayetinin “*Ey iman edenler*” şeklinde umuma yönelik bir lafızla başlamış olmasından hareketle cuma namazının; beş vakit namaz, oruç, zekat ve hac gibi Allah’incinsiyet ayrımı yapmadan kadın-erkek her müslümana farz kıldığı bir ibadet olduğu görüşünü savunmaktadır²⁵⁰. Zira, diğer zikredilen ibadetlerde de hitap umumidir ve İslam’ın şartlarından sayılan diğer ibadetlerde kadın-erkek ayrımı gözetilmemiştir. İşte bu noktadan hareketle , eskiden ortaya atılmamış ve hatta klasik kaynaklarımızda hakkında ittifak bulunan kadınlara cumanın farz olmadığı ama kılarlarsa o günün öğle namazı yerine geçeceği hükmü²⁵¹, yerini günümüzde yavaş yavaş kadınlara da cumanın farz olduğu fikrine bırakmaya başlamıştır. Ayrıca Hz. Peygamberimiz’in (s.a) “ *Cuma namazı için yapılan çağrıyı işiten herkese cuma vaciptir*”²⁵².hadisi de bu görüşü destek için getirilmektedir. Biz burada kadınlara da erkekler gibi cumanın farz olup olmadığını, onların bu konuda muaf olup olmadıklarını deliller ışığında ortaya koymaya çalışacağız.

²⁴⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid.*, I, 223.

²⁴⁹ Cuma , 62/9.

²⁵⁰ Hadi Sağlam, *Kadınların Sosyal İçerikli İbadetlere Katılması*, Ensar Yayınları, İstanbul 2013, s 128.

²⁵¹ Merginânî, *Hidâye*, I, 84.

²⁵² Ebû Davud, “Cuma”, 205.,206.

3. Kadınlara Cuma Namazının Farz Olmadığının Delilleri

Cuma namazının farz oluşu “*Ey iman edenler ! Cuma günü namaza çağrıldığı zaman hemen Allah’ı anmaya koşun ve alış verişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız elbette bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz bitince yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütfundan isteyin. Allah’ı çok zikredin umulur ki, kurtuluşa erersiniz*²⁵³”. ayetiyle sabittir.

Ayetteki âmm bir lafız olan “*Ey iman edenler*” ifadesini doğru anlamak için Peygamberimiz’in hadislerine ve asr-ı saadet dönemi uygulamalarına bakmak zorundayız. Çünkü sadece bir ayet veya hadisi alıp tek başına hüküm çıkaramayız. Dini bir konuda doğru hükme varabilmek için o konuyla ilgili ayet ve hadisleri hep birlikte incelemeliyiz. Allah, “*Sana bu Kur’an’ı indirdik ki, kendilerine indirileni insanlara açıklayasın ve ta ki onlar da düşünüp öğüt alsınlar*²⁵⁴”. , “*Biz sana Kitab’ı indirdik ki, hakkına ayrılığa düştükleri şeyi onlara açıklayasın ve inanan bir kavim için o kitap yol gösterici ve rahmet olsun*²⁵⁵”. buyurmak suretiyle Peygamberimiz (s.a)’ e ayetleri açıklama yetkisi vermiştir. Burada sünnetin Kur’an’ı açıklaması hakkında kısaca bilgi vermenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

a. Kur’an ayetlerinin sünnetle açıklanması

Sünnetin ayetleri açıklaması; mücmelin beyanı, âmmın tahsisi, mutlakın takyidi ve yeni hüküm vaz’ etmek şeklinde dört kısma ayrılır.

aa- Mücmelin beyanı

Mücmel, manası anlaşılacak derecede kapalı olup anlaşılması ancak söyleyen tarafından bir beyan ifadesine bağlı bulunan bir lafızdır. Kullanımı az olduğu için garîb sayılan lafızlarla, müteaddit manaya gelen lafızlar ve söyleyenin kendisiyle ne kastettiği anlaşılmayan lafızlar mücmel sınıfına girmektedir²⁵⁶. Bu kısma “*Namazı kılın zekatı verin.*” şeklindeki ayetleri örnek verebiliriz. Bu ayetlerdeki namaz kılmak

²⁵³Cuma , 62/9.

²⁵⁴Nahl , 16/44.

²⁵⁵Nahl , 16/64.

²⁵⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuk-ı İslamiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu**, Bilmen Yay.,İstanbul, 1976.,I, 22.

ifadesi mücmel bir ifadedir.Hz. Peygamber (s.a), “*Namazı benden gördüğünüz gibi kılınız*²⁵⁷”.buyurarak ve gerekli açıklamaları yapıp bizzat namazın nasıl kılınacağını göstererek mücmeli beyan etmiştir. Aynı şekilde hac ibadetinin ne zaman nasıl yapılacağı, hangi durumların haccı ifsad ettiği Kur’an’da açıklanmamıştır. Hz. Peygamberimiz (s.a), “*Hac menâsikini benden alınız*²⁵⁸”.buyurmuş ve bizzat uygulayarak ayette mücmel gelen hac ibadetini tafsilatlı olarak ümmetine öğretmiştir.

ab- Mutlakın takyidi

Sünnetin Kur’an ayetlerini açıklama şekillerinden biri de mutlakın takyididir. Mutlak lafzı, şümulsüz, tayinsiz olarak cinsinde şayi olan lafızdır²⁵⁹. Kur’an’da, Allah: “*Yaptıklarına bir karşılık ve Allah’tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin. Allah mutlak güç , hüküm ve hikmet sahibidir*²⁶⁰”.buyurmuştur. Ayette geçen “yed” mutlak bir lafızdır. Hz. Peygamber (s.a) mutlak olan el lafzını “ *yemin yani sağ el bilekten*²⁶¹” demek suretiyle kayıtlandırmıştır. Ayrıca burada mutlak olarak zikredilen hırsızlığın miktarını da “Çeyrek dinar altın veya daha fazla miktarda çalanın eli kesilir.” şeklinde kayıtlamıştır²⁶².

ac- Müşkilin tavzihi

Müşkil lafız, manası kendisinden ne murad edildiği teemmülsüz bilinemeyecek derecede kapalı olan lafızdır²⁶³. Hadislerin bazıları da ayetlerde geçen müşkil ifadeleri açıklamaktadır. Zira ayetteki mana hadisin açıklaması olmadan anlaşılamayacak kadar kapalıdır.

Kur’an’da: “*Beyaz iplik siyah iplikten ayırt edilinceye kadar yiyin için...*”²⁶⁴ buyrulmuştur. Buradan mecazen gündüzün beyazlığı ve gecenin

²⁵⁷ Buharî, “Ezan” 18., “Edep” 27., Âhâd 1., Müslim, “Salat” 42.

²⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 318.

²⁵⁹ Ömer Nasuhi Bilmen,, **Hukuk-ı İslamiyye ve Istilâhât-ı Fıkhıyye Kamusu**, I, 20.

²⁶⁰ Maide, 5 /38.

²⁶¹ Buharî,“Hudud” 11., Müslim, “Hudud”, 8.

²⁶² Tirmizî, “Hudud” 16.

²⁶³ Ömer Nasuhi Bilmen, **a.g.e**, I, 21.

²⁶⁴ Bakara , 2/187.

siyahlığının belirtildiğini bize şu hadis açıklamıştır. Adiy ibn Hatim diyor ki: *”Bakara 187. ayet nazil olunca biri siyah diğeri beyaz olan iki ipliği yastığımın altına koydum. Böylece onlara bakıp beyazı siyahtan ayırt edecek zaman gelince oruca başladım. Sabah olunca Rasulullah’ın (s.a.v) huzuruna varıp yaptığımı anlattım. Buyurdu ki: ‘Anlaşılan senin kafan kalın olduğu için buradaki inceliği anlayamadın. Bu ayetten maksat gündüzün beyazlığıyla gecenin karanlığıdır.* ²⁶⁵

ad- Âmmın tahsisi

Sünnetin âmm olan Kur’an lafızlarını tahsis etmesi, bizim burada özellikle üzerinde duracağımız kısımdır. Zira cuma namazını emreden ayette geçen *“Ey iman edenler”* lafzı âmm bir lafızdır. Âmm lafzını tanımlamak gerekirse, sayısız müsemmaları ihata eden ve aynı cinsten pek çok fertlere delalet eden lafızdır. Kavm, cemaat ve rical lafızları gibi ²⁶⁶.

Sünnetin umumu tahsisine örnek olarak, *“O size meyteyi, kanı, domuz etini ve Allah’tan başkası adına kesilmiş hayvan etini haram kıldı”*²⁶⁷. ayetinde meyte ve kan umumi olduklarından o nevilerin bütün fertlerine şamildir. Fakat *“Bize iki meyte ve iki kan helal kılındı. Meyteler, balık ile çekirge, kanlar ise karaciğer ve dalaktır”*²⁶⁸. hadisi hükmü, nevin bir kısım fertlerine tahsis etmiştir. Burada cuma namazını emreden ayetin tahsisi de bu kabildendir.

²⁶⁵ Buharî, “Tefsir”, 156.

²⁶⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, a.g.e., I, 20.

²⁶⁷ Bakara, 2/173.

²⁶⁸ İbn Mace, “Et’ime” 31.

b. Cuma namazını emreden ayetin sünnetle tahsis edilmesi

“Ey iman edenler !Cuma günü namaza çağrıldığı zaman hemen Allah’ı anmaya koşun ve alış verişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız elbette bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz bitince yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütfundan isteyin. Allah’ı çok zikredin umulur ki, kurtuluşa erersiniz²⁶⁹”.ayetindeki “Ey iman edenler” lafzı umumi bir ifadedir. Bu lafızdan her iman etmiş olan kimseye cumanın farz olduğu hükmünü anlamamız mümkündür ancak, Hz. Peygamber (s.a)’in kavli tahsisleri ve o dönemdeki uygulama bu âmmın delâletinde bazı istisnalar yapıldığını göstermektedir.

Hz. Peygamber: “Şu dört grup müstesna cuma her müslümanın üzerine farzdır: Köle, kadın, çocuk ve hasta²⁷⁰”. Görüldüğü üzere bu hadiste açıkça dört grup insan cumadan muaf tutulmuştur. Çünkü, kölenin efendisine hizmet etmesi gerekmektedir. Bu yüzden hac ve cihat ibadetleri de köleye vacip değildir. Ancak beş vakit namaz istisna edilmiştir. Kadın, kocasının hizmetiyle meşguldür. Ayrıca kadınların erkeklerin yanına çıkmasında fitneye sebep olma durumu vardır. Bu yüzden cuma namazı kadınlara farz değildir. Çocuğa da cuma kılmak farz değildir.Hastanın cumaya gitmesinde de sıkıntı ve zorluk vardır. Bu yüzden bu dört grup cumadan istisna edilmiştir²⁷¹. Bu hadisin bir başka bir rivayeti de şöyledir:”Her kim Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsa cuma namazı kendisine farzdır. Ancak kadın, yolcu, çocuk yahut köle bundan müstesnadır. Ve her kim bir oyun yahut bir ticaret sebebiyle ondan yüz çevirirse Allah da ondan yüz çevirir. Allah ganidir hamiddir²⁷²”. Bu rivayette misafir de zikredilmektedir. Zira misafirin de şehrin içine girmesi, cumayı beklemesi gerekir. Bu durumda kafilenden geri kalması ve sıkıntıya düşmesi söz konusudur. Hadiste kadın, çocuk, köle, hasta, misafir ve yolcu cumadan muaf tutularak onların sıkıntıya düşmesi engellenmiştir. Ama eğer cumada hazır bulunurlarsa o zaman cuma namazını kılarlar²⁷³.Bu hadislerle birlikte cuma namazı ayetinin umumi ifadesi tahsis edilmiş olmaktadır.

²⁶⁹ Cuma, 62/9.

²⁷⁰ Ebû Davud, “Cuma”,208-209.

²⁷¹ Kâsânî, **Bedâiu’s-sanâi’**, I, 258-259.

²⁷² Beyhaki, **es- Sünenü’l-Kübra**, thk, Abdu’l-Muti Emin Kal’aci, Câmîâtü’d-Dirâsetü’l-İslamiyye, Pakistan, 1989, I, 234.

²⁷³ Merginânî, **Hidâye**, I, 84.

Dikkati çeken başka bir husus da şudur. İmam Buhari, Kitabı'l-Cumada 12. Bab başlığını “*Cumaya gelmeyen kadın ve çocuklara gusül gerekir mi?*” diyerek açmıştır. Bu başlık altında da “*Mutlaka gusül, kendisine cuma farz olana gerekir.*” ve “*Sizden kim cumaya gelirse gusletsin.*” , “*Cuma günü gusletmek her ihtilam olana vaciptir.*” hadislerini zikretmiştir. Böylelikle bu hadisleri zikrederek adeta aslında kadın ve çocuklara cuma farz değildir ama cumaya gelebilirler, gelirlerse de gusletsinler demek istemektedir.

Ayetin umumi ifadesi sebebiyle herkese cuma namazı farzdır demek doğru değildir. Zira, eğer bu görüşü kabul edersek o zaman hasta, yolcu, çocuk ve köleye de cumanın farz olduğunu söylememiz gerekir. Cumayı herkese farz bir ibadet olarak kabul etmek büyük sıkıntıları beraberinde getirecektir. Mesela, kadınlara cuma farz olsa o zaman çocukların bakımı ve evin işleri aksayacaktır. Kadın, çocuğunu birine bırakmak istese bırakacağı kimseye de cuma farz olacağı için bu, mümkün olmaz. Yanında götürmesi ayrı sıkıntıları beraberinde getirir. Ayrıca bir kadının camiye götürdüğünde yanında kendisini beklemesi mümkün olmayacak kadar küçük çocuğu da olabilir.

“*Allah, insana kaldıramayacağı yükü yüklemez*²⁷⁴” .ayeti mûcibince kadın-erkek ayırımı yapmadan her müslümana cuma namazının farz olduğunu söylememiz mümkün olmayacaktır. Çünkü kadınların fitri yapısı, toplumda üstlendikleri rol ve ailedeki iş bölümünde kendisi üzerine düşen görevler sebebiyle onları cuma namazı kılmakla mükellef tutmanın kendilerine sıkıntı vereceği açıktır.

Cuma namazını emreden ayetteki “*...Namaz bitince yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin..*” ifadesi de aslında cumanın erkeklere farz olduğuna bir delil kabul edilebilir. Çünkü o devirde de rızık elde etme görevi erkeklere aitti. Adeta cumayı kıldıktan sonra yine herkes gündelik maişetini temin etmek için işine koyulsun demek istenmektedir.

²⁷⁴Bakara , 2/286.

Hız. Peygamber (s.a) zamanında da mescide gelmek isteyen kadınlar gerek beş vakit namaz ve gerekse de cuma namazı için olsun bundan men edilmemişlerdir. Ancak, cumaya ve beş vakit namaza cemaate gelmeyen kadınlar kınanmamıştır. Cumaya gelmeyen kadınların kınanmayışı da, onların bu ibadetten muâf olduğuna bir delil kabul edilebilir.

Kadınlara yasak konulmadığı gibi Rasulullah :“Allah’ın kadın kullarının Allah’ın mescitlerine gitmelerini engellemeyin²⁷⁵”.buyurarak mümin erkeklere de eşlerini mescide gelmekten alıkoymamalarını emretmiştir. Mescitte kadınlara özel bir “Bâbu’n-nisa” adında bugün de varlığını koruyan ayrı bir kapı ayrılmış, mescide giriş ve çıkışlarda kadın ve erkeklerin birbirleriyle karşılaşması önlenmiştir. Yine bu çerçevede Efendimiz (s.a) “Cemaatte erkeklerin saflarının en hayırlısı ilk saf ve en kötüsü son saftır. Kadınların saflarının en hayırlısı en son saf ve en kötüsü ön saftır²⁷⁶”.buyurarak kadınların cemaatle namaz kılarken uymaları gereken edebe dikkat çekmiştir. Ayrıca kadınların, erkeklerin ilgisini ve dikkatini çekecek şekilde güzel kokular sürünerek²⁷⁷ ve süslenerek camiye ve cemaate katılmalarını kesin bir ifade ile reddetmiştir²⁷⁸.

Bu çerçevede kadınlar cemaate gelirlerken edep kurallarına uydukları ve kendilerine camilerde özel bir kısım ayrıldığı sürece, beş vakit namaza ve cuma namazına katılabilirler. Bununla birlikte cemaate katılmaktan muâf olduklarını bilmelidirler.

²⁷⁵ Buharî, “Cuma” 13., Müslim, “Salat” 136.

²⁷⁶ Müslim, “Salat” 130., Ebû Davud, “Salat” 97.

²⁷⁷ Müslim: Salât 142; Nesâî: Ziyet 37

²⁷⁸ Ebu Davud: Salât 52; Darimî: Salât 57

C. KADINLARIN BAYRAM NAMAZINDAN MUÂF OLMALARI

1. Bayram Namazının Dinimizdeki Yeri ve Hükümü

İslam'da biri Ramazan (iydu'l-fitr), diğeri ise kurban bayramı (iydu'l-adhâ) olmak üzere kutlanan iki bayram vardır. “عيد” Kelimesi, “عود” kelimesinden türemiştir. Aslında ayn harfinin harekesi esre olup vav harfi yâ harfine kalbedilmiştir. Geri dönmek ve tekrar etmek manalarına gelmektedir²⁷⁹.

Bayramlar, müslümanlar vaz' edilmiş yıllık ictimâ çağrılarınıdır. Peygamberimiz , Medine'ye geldiğinde buradakilerin İran menşe'li Nevruz ve Mihrecân bayramlarını kutladığını gördü²⁸⁰. Bunun üzerine: “Allah sizin için bu ikisini daha hayırlı olanla değiştirdi, Kurban bayramı ve Ramazan bayramı²⁸¹”.buyurdu.

Bayram namazı, bayram günlerinde güneşin doğması ve bir miktar yükselip kerahat vaktinin çıkmasından sonra kılınan iki rekatlik namazlardır. Öncesinde ezan okunmaz ve kamet getirilmez. Hutbe ise cuma namazından farklı olarak namazın kılınmasından sonra okunur. Bu namazların diğeri namazlardan bir farkı da, her rekatta fazlalık üçer tekbir olmasıdır. Bu tekbirlere “zâid tekbirler” denir.

Peygamberimiz , bir kurban bayramı hutbesinde o gün yapılacak ilk işin önce namaz kılmak daha sonra dönüp kurban kesmek olduğunu buyurarak bayram namazının önemine dikkat çekmiştir²⁸². Ayrıca Ramazan bayramında evden çıkmadan önce hurma yediğini,²⁸³ kurban bayramında ise evden çıkıp geri dönünceye kadar (ağza konacak ilk lokmanın kurban etinden olması için) bir şey yemediğini biliyoruz²⁸⁴. Hz. Peygamberimiz (s.a.v) bayram namazına gidip gelirken başka

²⁷⁹ Nevevî, *Kitâbu'l-Mecmu'*, V, 5.

²⁸⁰ İbrahim Bayraktar, DİA, “Bayram”, V, 259.

²⁸¹ Ebu Davud, “Salâtu'l-İydeyn”, 239 (1134).

²⁸² Buharî, “İydeyn”, 3.

²⁸³ Buharî, “İydeyn”, 4.

²⁸⁴ İbn Mâce, “Kitâbu's-sıyâm”, 1756.

başka yollar kullanmıştır²⁸⁵, böylece yolda daha fazla insanla karşılaşip bayramlaşma imkanı elde etmiş olmaktadır.

Bayram namazlarının dini bir vecibe oluşu; kitap, sünnet ve icma' ile sabittir²⁸⁶. Kur'an'dan delil, Kevser Suresi'ndeki "*Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.*" ayetidir. Buradaki "*Namaz kıl.*" ifadesinden maksadın bazı alimlere göre, bayram namazları olduğu ifade edilmiştir²⁸⁷. Kitap'tan bir başka delil ise, "*..Bütün bunlar sayıyı tamamlamanız ve ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir*"²⁸⁸. ayetidir. Sünnetten delil ; Hz. Peygamber (s.a)'in Ramazan ve kurban bayramlarında iki rekat namaz kıldırıldığı ve sonrasında hutbe irâd ettiği rivayetleridir²⁸⁹. Efendimiz 'den sonra da Hulefâyı Râşidin döneminde ve daha sonra da bu uygulama böyle devam etmiştir.

Beş vakit namaz ve cuma namazından farklı olarak bayram namazının dinimizdeki hükmü konusu mezhepler arasında ihtilafıdır. Bayram namazı, Hanefi mezhebine göre vacip²⁹⁰, Şafii mezhebi ve Maliki mezhebine göre sünnet²⁹¹, Hanbeli mezhebine göre ise farz-ı kifayedir²⁹².

Bayram namazını sünnet olarak kabul edenlerin delili, Buhari'de geçen şu hadistir. Hz. Peygamber, kendisine gelerek İslam hakkında soru soran bedeviye : "*Gündüz ve gecede beş vakit namaz*" şeklinde cevap vermesi üzerine o zât : "*Bundan başka var mı ?*" şeklinde sorar. Bunun üzerine Efendimiz: "*Hayır ancak, nafile olarak kıalarsan müstesna.*" buyurdu²⁹³. Bayram namazının sünnet olarak kabul edenler, beş vakit namaz dışında kalan tüm namazlar tatavvu' niyetiyle kılınmış

²⁸⁵ İbn Mâce, "İkametü's-salât ve's-sünnetü fiha", 1299.

²⁸⁶ İbn Kudâme, **Muğni**, I, 408.

²⁸⁷ Taberi, **Câmiu'l-Beyan**, XI, 744.

²⁸⁸ Bakara, 2/185.

²⁸⁹ Buharî, "İydeyn", 7.

²⁹⁰ Merginâni, **İhtiyâr**, I, 113.

²⁹¹ Şirazi, **Mühezzeb**, I, 386., Şârânî, **Mizânü'l-Kübrâ**, I, 248.

²⁹² İbn Kudame, **a.g.e.**, s 408.

²⁹³ Buharî, "Kitâbu'l-İman", 34.

olacağından bayram namazının hükmü de ancak sünnet olarak kabul edilebilir demişlerdir²⁹⁴.

Hz. Peygamberimiz'in bedeviye cuma namazını kılınması gereken farz namazların içinde zikretmeme sebebi, cuma namazının farz olması için mukîm olma şartının aranmasıdır. Bedeviler, belli bir yerleşik düzen sahibi olmadıklarından onlara cuma farz değildir.

Hanefî mezhebi ise “*Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.*” ayetini ve Efendimiz'in hayatı boyunca bayram namazına devam etmiş olmasını delil olarak bayram namazını vacip olduğu hükmüne varmıştır.

2. Bayram Namazıyla Mükellef Olma Şartları ve Kadınların Bayram Namazından Muâf Olmaları

Klasik İslam hukuku kaynaklarına göre, dinen cuma namazı kılmakla yükümlü olanlar bayram namazıyla da mükelleftirler.²⁹⁵ Hanefiler'e göre, cuma namazında olduğu gibi erkek olmak, akıl, bulûğ, hürriyet, beden sıhhati ve mukîm olmak kişinin bayram namazıyla mükellef olmasının şartlarıdır.²⁹⁶ İmam Şafi'ye göre ise, bayram namazıyla mükellef olmanın şartları cuma namazıyla mükellef olma şartlarıyla aynı değildir. Hatta, köle, misafir, kadın ve tek başına olan bir kimse de dilerse bayram namazını kılabilir. Çünkü bayram namazı İmam Şafi'ye göre nafilidir ve istiska ile husûf namazına benzemektedir.²⁹⁷ Kadınların bayram namazı kılmakla mükellef olmadığını savunan fakihler, Peygamberimiz (s.a.)'den rivayet edilen “Cuma, her müslümana cemaatle kılınması gereken bir farzdır. Ancak şu dört grup, köleler, kadınlar, çocuklar ve hastalar müstesna.”²⁹⁸ hadisini bayram namazı için de delil olarak kullanmışlardır. Böylece kadınlar, cuma namazından olduğu gibi bayram namazından da muâf tutulmuşlardır. İmam Malik de kadınların bayram namazından muâf oldukları bununla beraber eğer orada namaz vakti hazır bulunurlarsa cemaate iştirak edebilecekleri görüşünü benimsemiştir²⁹⁹.

²⁹⁴ Şirâzî, **Mühezzeb**, I, 386.

²⁹⁵ Kâsânî, **Bedâiu's-sanâi'**, I, 275., Merginâni, **İhtiyar**, s 113., Aynî, **Binâye**, III, 95.

²⁹⁶ Kâsânî, **a.g.e.**, I, 275.

²⁹⁷ Aynî, **Binâye**, III, 96.

²⁹⁸ Ebû Davud, “Cuma” 208-209.

²⁹⁹ Mâlik b. Enes, **Müdevvenetü'l-Kübra**, Dâru's-Sâder, yy., ty.I, 198.

Bayram namazında cuma namazından farklı olarak hutbe sünnettir ve namazdan önce değil, sonra okunur. Ayrıca ezan okunmaz ve kamet getirilmez³⁰⁰. İbn Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet edilmiştir:” Bir bayram gününde Rasulullah(s.a.v), Ebu Bekir ve Osman ile beraber bulundum. Hepsi de hutbeden önce namaz kıldılar.”³⁰¹

Allah Rasulü (s.a.v) zamanında, yaşlı-genç, evli-bekâr bütün hanımlar bayram namazına katılır, hatta âdetli kadınlar bile bayramlarda namazgâha gelerek namaz kılanların arkasında durup onlarla beraber tekbir getirip dua ederler ve bayram hutbesini dinlerlerdi³⁰².

Konuyla ilgili hadisleri şöyle nakledebiliriz. İbn Abbas şöyle demiştir:”*Ben bir Ramazan yahut Kurban bayramı gününde Hz. Peygamber (s.a) ile birlikte namazgâha çıktım. Hz. Peygamber, önce bayram namazını kıldırdı. Sonra hutbe irâd etti. Ardından da kadınların yanına gitti. Ve onlara nasihat etti. Bazı hususları hatırlattı ve sadaka vermelerini emretti*³⁰³”. Bu hadis-i şeriften kadınların da bayram namazına katıldığını anlıyoruz.

Ümmü Atıyye'den şöyle rivayet edilmiştir:” *Rasulullah (s.a.v), bayram günü bize, (perde arkasındaki hanımlar) ev hanımlarına dışarı çıkmamızı emretti. Hayızlılar da mı? diye sorulunca ‘Onlar da çıksınlar da hayra ve müslümanların dualarında hazır bulunsunlar’. buyurdu. Bunun üzerine bir kadın ‘Ya Rasulallah (s.a.v), eğer birisinin elbisesi yoksa ne yapsın?’ diye sorunca , ‘ Arkadaşı elbiselerinden birisini ona emaneten giydirdin.’ karşılığını verdi*³⁰⁴. Hafsa 'nın rivayetinde (perde arkasındaki hanımlar) ev hanımları ve genç kızların bayram namazında hazır bulunmaları ancak hayzlı olanların musallâdan geride durmaları emredilmiştir³⁰⁵. Zikredilen rivayetler, kadınların bayram namazına Rasulullah zamanında katıldığını göstermektedir.

Şafii mezhebine göre, genç ve güzel kadınlar dışındakilerin bayram namazı için musallâya çıkmaları müstehabtır. Zira Ümmü Atıyye'nin rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber, ‘*avâtik*’ ve ‘*zevâtî'l-hudr*’ olanların bayram günü musallâya

³⁰⁰ İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, I, 297.

³⁰¹ Buhârî, “İydeyn”, 8.

³⁰² Buhârî, “İydeyn”, 12.

³⁰³ Buhârî, “İydeyn”, 16.

³⁰⁴ Ebû Davud, “Salâtu'l-İydeyn” 1136.

³⁰⁵ Buhârî, “İydeyn”, 15.

çıkmasını emretmiştir³⁰⁶. ‘Avâtik’ (عواتق) kelimesiyle genç kızlar, ‘zevâtı’l-hudûr’ (نوات الخدور) ile de perde arkasındaki hanımlar yani evinde oturan iffetli kadınlar kastedilmiştir. Bu hadis ve “Allah’ın kullarını mescitlerden men etmeyin.” hadisi sebebiyle Şafii mezhebi fitneye sebep olacak şekilde giyinmemeleri şartıyla kadınların bayram namazına katılmalarını müstehab olarak kabul ederler. Hayızlı olanların musallâdan uzak kalmaları eğer hazır bulunmak isterlerse suyla temizlenip fakat güzel koku sürünmeden ve dikkat çekici elbise giymeden gelmelerini caiz görürler³⁰⁷.

İmam Ebû Hanife’ye, göre genç kadınların cuma, bayram ve vakit namazlarında cemaate katılmaları Kur’an’daki kadınlara yönelik “وقرن فى بيوتكن”³⁰⁸ “Evlerinizde oturun.” ayeti sebebiyle fitneye yol açar korkusundan dolayı genç kadınların namaz için dışarı çıkmalarına ruhsat verilmemiştir. Yaşlı kadınların ise, sabah, akşam, yatsı ve bayram namazlarına ruhsat verilmiştir. Öğle, ikindi ve cuma namazlarına yaşlı kadınların katılmalarını Ebu Hanife caiz görmemişken, Ebu Yusuf ve Muhammed ise buna ruhsat vermişlerdir³⁰⁹.

Burada önemli olan kadınların cemaate katılacakları zaman süslenmemeleri, koku sürünmemeleri ve dikkat çekici şekilde giyinmemeleridir. Aksi takdirde bu şartları yerine getirmeden namaza iştirak ederlerse fitneye sebep olabilirler. Fitne ise haramdır.

Hanımların bayram namazı hutbesinde hazır bulunmalarını ve duaya katılmalarını Efendimiz, özellikle istemiştir. Bununla birlikte bayram namazına katılmayan hanımlar kınanmamışlardır. Zira, kadınların çeşitli sebeplerle evden ayrılmamaları onları cemaate katılmaktan alıkoyabilmektedir. Ayrıca Rasulullah zamanında bayram namazları musallâ denilen yer sıkıntısının olmadığı ve herkesin iştirak edebileceği açık alanlarda kılınmıştır. Günümüzde kadınlardan bayram namazına katılmak isteyenler kendilerine uygun mekan bulunduğu sürece namaza katılabilirler ancak kılmakla mükellef değillerdir.

³⁰⁶ Buharî, “İydeyn”,15.

³⁰⁷ Şirâzi, **Mühezzeb**, I, 389.

³⁰⁸ Ahzap, 33/33.

³⁰⁹ Kâsânî, **Bedâiu’s-sanâi’**, I, 275.

D. KADINLARIN CEMAATE DEVAM ETMEKTEN MUÂF OLMALARI

1. Dinimizin Cemaate Verdiği Önem

İslam dini günde beş vakti, haftada bir cumayı, yılda iki defa bayramları cemaatle kılmayı, imkanı olanlara ömürde bir defa haccetmeyi emretmek suretiyle müslümanların bir araya gelmesini sağlamaktadır. Bütün bu ictima' çağrılarında müslümanların birbirlerinden haberdar olmaları, birbirini sevmeleri, muhtaçların mağduriyetlerinin giderilmesi ve müslümanlar arasında birliktelik ruhu oluşturulması hedeflenmiştir. Cemaatle namazın meşruluğu kitap, sünnet ve icma' ile sabittir.

a. Kur'an'da cemaatle namaz

Cemaatle namazın Kur'an'daki delili, “ *Ey Muhammed! Cephede sen onların arasında bulunup kendilerine namaz kıldırдыңın zaman içlerinden bir kısım seninle beraber namaza dursun. Silahlarını da yanlarına alsınlar. Bunlar secdeye vardıklarında(bir rekat kıldıklarında) arkanıza (düşman karşısına) geçsinler. Sonra o namaz kılmamış olan diğer kısım gelsin, seninle beraber namaz kılsınlar ve ihtiyatlı bulunsunlar, silahlarını yanlarına alsınlar*³¹⁰”.mealindeki ayettir. Bu ayette savaşta ve korku zamanlarında nasıl namaz kılınacağı anlatılmaktadır. Eğer cemaatle namaz önemsenmeseydi, savaş ve korku esnasında cemaatle namaz kılınması emredilmezdi. Ayrıca “*Rükü edenlerle beraber rükü edin*³¹¹”.ayeti de cemaatle namazı emretmektedir.

³¹⁰Nisa ,4/102.

³¹¹ Bakara, 2/43.

b. Sünnette cemaatle namaz

Rasulullah , cemaatle namazı teşvik etmek için “*Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir.*” başka bir rivayette ise, “*yirmi beş derece daha faziletlidir.*” buyurmuştur³¹².

Peygamberimiz , cemaatle namazın önemini şu hadis-i şerifle de anlayabiliriz: “*İçimden şöyle bir düşünce geçiyor. Odun toplanmasını emrederim, odunlar bir yere yığılsın. Sonra da namaz kılınmasını emrederim, ezan okunsun. Ardından bir adama cemaate imam olmasını emrederim. Ben de cemaate gelmeyen adamların evlerine gidip onlar içindeyken evlerini yakayım*”³¹³.Cemaatle namazı teşvik hususunda pek çok hadis bulunmaktadır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:” *İnsanlar ilk safın sevabını bilselerdi ön safta durabilmek için kura çekmekten başka yol bulamazlardı. Namazı ilk vaktinde kılmanın sevabını bilselerdi, bunun için yarışarlardı. Yatsı namazıyla sabah namazının faziletini bilselerdi, emekleyerek de olsa bu namazları cemaatle kılmaya gelirlerdi*”³¹⁴. Bir başka hadiste de :“*Kim yatsı namazını cemaatle kılsa, gece yarısına kadar namaz kılmış sevabını alır. Sabah namazını da cemaatle kılsa bütün geceyi namaz kılarak geçirmiş gibi sevap alır*”³¹⁵.buyurulmuştur.

Bütün zikrettiğimiz hadis-i şeriflerde cemaate devam etmenin ne kadar önemli olduğu ve sevap bakımından tek başına kılınan namazdan derece bakımından yüksek olduğu anlatılmaktadır. Tüm bunlardan namazların sadece ve yalnızca mescitte cemaatle kılınması gerektiği anlaşılmalıdır. Çünkü başka bir rivayette , “ *Ey insanlar! Evlerinizde namaz kılın, çünkü kişinin en faziletli namazı farzlar dışında evinde kıldığı namazdır*”³¹⁶.buyurmuştur. Bir başka rivayette de “*Namazlarınızdan bir kısmını da evlerinizde kılın, sakın evlerinizi kabirlere çevirmeyin*”³¹⁷.Buradan nafie namazların evde, farz namazların ise mescitte cemaatle kılınmasının daha faziletli olduğunu anlıyoruz.

³¹² Buharî, “Ezan”, 30.

³¹³ Muvatta, “Cemaat”, 3.

³¹⁴ Buharî, “Ezan”, 9, 32.

³¹⁵ Buharî, “Ezan”, 34.

³¹⁶ Tirmizî, “Salat”, 203.

³¹⁷ Buharî, “Salat”, 52.

2. Mezheplere Göre Cemaatle Namazın Hükümü

Beş vakit farz namazlar, cuma ve bayram namazları, teravih namazı ve Ramazan ayında vitir namazı cemaatle kılınır.

Hanefiler'e göre, akıllı, hür ve sıkıntı çekmeden tek başına cemaate gitmeye gücü yeten her müslüman erkeğin cemaate devam etmesi gereklidir³¹⁸. Bu vasıfları taşıyan erkeklerin cemaate devam etmelerinin dinen hükmü ise, sünnet-i müekkededir³¹⁹. Zira Abdullah ibn Mesud'dan şöyle rivayet edilmiştir: *"Hatırlıyorum ki münafıklıkla meşhur olan ve hasta olandan başka hiç kimse cemaatten geri kalmazdı. Hatta hasta olan kimse bile iki kişi arasında sürünerek gelirdi. Allah'ın peygamberi bize hidayetin bütün yollarını göstermişti. Bu yollardan biri de içinde ezan okunan camide namaz kılmaktı³²⁰"*.

Şafii mezhebine göre, cemaatle namaz kılmak bir görüşe göre farz-ı kifâye; bir diğer görüşe göre ise sünnettir³²¹. Farz-ı kifâye olduğu görüşünün delili, Rasulullah'dan rivayet edilen şu hadistir: *"Bir köy veya kırdaki üç kişi birlikte bulunur da, namazı aralarında cemaatle kılmazlarsa, şeytan onları kuşatıp yener. Şu halde cemaate devam ediniz. Muhakkak ki sürüden ayrılan koyunu kurt yer³²²"*. Sünnet olduğunu görüşünde olanlar ise bu görüşlerine, Ebu Hureyre'den rivayet edilen *"Cemaatle kılınan namaz, sizden birinizin tek başına kıldığı namazdan yirmi beş kat daha faziletlidir³²³"*.hadisini delil olarak getirmişlerdir.

Maliki mezhebine göre bu konuda biri sünnet diğeri de farz-ı kifâye olduğuna dair iki görüş vardır. Zâhiri mezhebine göre ise her mükellefe cemaate devam etmek farz-ı ayndır. Bu ihtilafın sebebi, bu mevzuda vârid olan hadis mefhumlarının teâruz etmesidir³²⁴. Rasulullah'ın *"Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan*

³¹⁸ Kâsânî, **Bedâi'u-sanâi'**, I, 155.

³¹⁹ Mevsilî, **İhtiyar**, I, 79., Merginânî, **Hidâye**, I, 55.

³²⁰ Müslim, "Mesâcid ve Mevâdi'is-salat" (654) 256.

³²¹ Şirâzî, **Mühezzeb**, I, 302.

³²² Ebu Davud, "Salat", 547.

³²³ Buharî, "Ezan", 30., Müslim, "Mesâcid ve Mevâdi'is-salat" (649)245.

³²⁴ Ibn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, I, 202.

yirmi beş yahut yirmi yedi kat daha üstündür.” Hadisinin zâhirinden cemaatle kılınan namazın mendup olduğu anlaşılmaktadır. Zira, sevabının tek başına kılınan namazın sevabından çok olması, tek başına kılınan namazın da caiz olduğu demektir. Elinden tutacak bir kimsesi olmadığını söyleyerek mescide gelmemek için Efendimiz’den izin isteyen âmâ sahabiye önce müsaade etmesi sonradan da : *“Ezan sesini işitiyor musun? diye sorup “Evet işitiyorum.” diye karşılık alınca Efendimiz(s.a.v) ‘in “Sana gelmemen için bir ruhsat bulamıyorum.” dediği hadisi³²⁵ ise özrü olmayanların cemaate gelmesinin gerekli olduğuna delil olarak kabul edilir.*

Hanbeli mezhebine göre, cemaatle namaz Rasululla’dan rivayet edilen tek başına kılınan namazdan yirmi beş kat daha faziletli olduğuna dair rivayet edilen hadis³²⁶ ve Nisa Suresi’nin 102. ayeti sebebiyle beş vakit namaz için farzdır³²⁷. Ancak namazın sıhhat şartlarından değildir. Eğer cemaat, cuma namazında olduğu gibi sıhhat şartlarından olsaydı o zaman beş vakit namaz için de gerekli olurdu. Halbuki, cemaat olmaksızın yalnız başına kılınan namaz da geçerlidir. Hanbeliler’e göre eğer cemaatle namaz kılmak farz olmasaydı mezkûr ayette korku ve savaş halinde bile cemaatle namaz emredilmezdi.

Ayrıca Hanbeliler, Rasullullah’dan rivayet edilen Efendimiz’in içinden cemaate gelmeyenlerin evini yakmak geldiğine dair hadisi³²⁸, âmâ sahabiye cemaate devam etmemesi yönünde ruhsat vermeyen hadisi³²⁹, *“Her kim ezanı işitir de onu mescide gelmekten men eden bir özrü bulunmazsa (evinde veya işyerinde) kıldığı namaz kabul olmaz. Sahabe, özür nedir diye sorunca ‘Düşman korkusu ve hastalıktır.’* buyurduğu hadisi³³⁰ ve üç kişi köyde veya kırdan bir olur da cemaatle namaz kılmazsa aralarına şeytanın gireceğini haber veren hadisi³³¹ cemaatle namaz kılmanın farz olduğuna delil olarak getirirler.

³²⁵ Müslim, “Mesâcid ve mevâidi’is-salât”, (653)255..

³²⁶ Müslim, “Mesâcid ve Mevâdi’is-salat” (649)245.

³²⁷ İbn Kudâme, **Muğni**, I, 329.

³²⁸ Muvatta, “Cemaat”, 3.

³²⁹ Müslim, “Mesâcid ve mevâidi’is-salât”, (653)255

³³⁰ Ebu Davud, “Salât”, 551.

³³¹ Ebu Davud, “Salat”, 547

3. Mezheplere Göre Kadınların Cemaate Devamı

Yukarıda arz ettiğimiz deliller umumidir. Kadın-erkek ayrımı yapmadan namazların cemaatle kılınmasını emretmektedir. Ancak fıkıh mezhepleri çeşitli delil ve sebeplere dayanarak kadınların cemaate gelmelerinin caiz olsa da cemaate devam hususunda erkekler gibi mecbur olmadıkları, böyle bir mükellefiyetten muaf oldukları görüşündedirler.

Hanefiler'e göre, cemaate iştirak etmek kadınlar üzerine gerekli değildir. Zira onların cemaate çıkmaları fitnedir³³².

Şafiiler'e göre kadınların evde bulunması daha iyidir. İbn Ömer'den rivayet edilen şu hadis buna delildir. Rasullah : ” *Kadınlarınızı mescitlere gelmekten alıkoymayın bununla birlikte evleri kendileri için daha hayırlıdır*³³³ ”. Bir kadın erkeklerle beraber mescitte cemaatte bulunmak isterse, eğer gençse veya yaşlı fakat akranı olan erkeklerin kendilerine istek duyacağı bir durumdaysa onların cemaatte bulunması mekruh görülmüştür. Ama eğer bir kadın kendisine istek duyulmayacak kadar yaşlıysa o zaman cemaate katılması mekruh değildir³³⁴.

Malikiler'e göre, kendisine istek duyulmayacak kadar yaşlı kadınların cuma namazında cemaate dahil olmaları caizdir. Genç kadınlar ise, eğer yolda veya mescitte fitneye sebep olma korkusu varsa o zaman onların cemaatte hazır olmaları fesadı giderme amacıyla haramdır³³⁵.

Hanbeliler'e göre, kadınların cemaate katılmaları mübahtır. Bu görüşe, Hz. Aişe'den rivayet edilen :”*Kadınlar Rasulullah(s.a.v) ile beraber namaz kılarlar sonra örtülerine sarınıp dönüp giderlerdi. Kimse onları tanıyamazdı*³³⁶ ”.hadisini delil gösterirler. Hanbeliler, “*Allah'ın kadın kullarını mescitlerden alıkoymayın.*

³³² Kâsânî, **Bedâiu's-sanâi'**, I, 155., Serahsi, **Mebûât**, II, 37.

³³³ Ebu Davud, "Salat", 567.

³³⁴ Şirâzî, **Mühezzeb**, I, 303.

³³⁵ İmam Ceziri, **el- Fıkh Alâ Mezâhibi'l-Erbaa**, I, 301.

³³⁶ Müslim, "Mesâcid ve Mevâdi'is-salat", 645.

*Ancak onlar koku sürünmeden gelsinler*³³⁷ ”.ve “*Kadınlarınızı mescitlerden men etmeyin bununla beraber evleri onlar için daha hayırlıdır*³³⁸ ”.hadislerini de görüşlerini desteklemek üzere delil olarak getirirler. Rasulullah’ın :”*Kadının evinde kıldığı namaz, evinin avlusunda kıldığı namazdan daha hayırlıdır, evinin yatak odasında kıldığı namaz da evinde kıldığı namazın en hayırlısıdır*³³⁹ ”. Hadisi de kadının cemaatle değil evinde namaz kılmasını teşvik etmektedir. Zikredilen hadisler sebebiyle kadınlar namazlarını dilerse cemaatle, ya da isterse evlerinde kılabilirler.

Görüldüğü gibi, cemaatle namaz kılınması hususunda kadınların teşvik edilmesi veya cemaate gelmeyen kadınların kınanması söz konusu değildir. Kadınlar, evdeki sorumluluklarının kendilerini cemaatten alıkoyacağı veya kendilerine ait namaz kılacakları yer bulunmayabileceği gibi sebeplerle cemaate devamdan muaf tutulmuşlardır. Burada Peygamberimiz zamanında kadınların cemaatle namaza devam hususunda nasıl bir uygulama yapıldığını ve günümüzdeki durumu anlatmaya çalışacağız.

4. Rasulullah (s.a.v) Zamanında Kadınların Cemaate Katılmaları Ve Günümüzdeki Durum

Hz. Peygamber zamanında kadınların namazı cemaatle kılabildiklerini bununla birlikte cemaate gelmeyenler kadınların kınanmadıklarını rivayetlerden öğreniyoruz. Durum böyleyken kadınların cemaate devamı hususunda mezhepleri bu derece kat’i tutum içine girmeye sevk eden âmilin ne olabileceği ve günümüzde durumun nasıl olmasının uygun olduğunu açıklamaya çalışacağız.

Buhari’nin ‘*Kadınların, akşamları ve sabahın koyu karanlıklarında namaza gitmeleri*’bab başlığı altında zikredilen hadiste bir akşam Rasulullah ’ın yatsıyı biraz ertelemesi sebebiyle mescitteki kadın ve çocukların uyuklamaya başladığı, Hz. Ömer (r.a)’ın durumu Efendimiz(s.a.v)’e bildirdiği ve O’nun da çıkıp yeryüzünde

³³⁷ Ebu Davud,“Salat”, 565.

³³⁸ Ebu Davud,“Salat”,567.

³³⁹ Ebu Davud,“Salat”,570.

kendilerinin benzeri hiç kimsenin namazı beklemediğini söyleyerek onları müjdelediği geçmektedir³⁴⁰.Yine aynı bab başlığı altında geçen hadiste eğer kadınlar eşlerinden gece mescide gelmek için izin isterlerse eşlerinin onlara mani olmaması emredilmiştir.

İbn Ömer 'den rivayet edilen bir hadiste, Hz. Ömer'in bir hanımı olduğu ve onun sabah ve yatsı namazlarına cemaate devam ettiği, kendisine Hz. Ömer 'in bundan hoşlanmadığını bildiği halde niçin buna devam ettiği sorulduğunda o,' Hz. Ömer (r.a)'ı *beni mescitten men' etmekten alıkoyan nedir?*' diye sorar ve buna cevaben İbn Ömer , Hz. Ömer'i hanımına yasak koymaktan engelleyen şeyin Allah Rasülü 'nün: '*Allah'ın kadın kullarını mescitlerden engellemeyin.*' sözü olduğunu bildirir³⁴¹.

Rasulullah 'ın kimi zaman namaz kıldırmaya durduğunda aslında kıraatı uzun okumak suretiyle namazı uzatma niyetinde olduğu, fakat bir çocuğun ağlamasını işittiğinde annesine meşakkat vermek istemediği için namazı kısa bir kıraatle bitirdiği rivayeti de bize Rasulullah zamanında kadınların cemaatte hazır bulunduğunu göstermektedir³⁴².

Rasulullah zamanında kadınlar cemaate iştirak etmekle beraber kendilerine mescide gelirken uymaları gereken bir takım kurallar ve edepler Rasulullah tarafından öğretilmiştir. Kadınların mescide gelmelerine engel olunmamasını bununla beraber kendilerine mescide gelirken koku sürünmemeleri emredilmiştir³⁴³.Erkeklerin izar ya da elbise giydiği o dönemde elbisenin açılma ihtimaline karşı erkekler secdeden kalkmadıkça kadınların doğrulmamalarını istemiştir³⁴⁴.Rasulullah namaz bitince hemen mescitten ayrılmayıp bir müddet bekleyerek mescitten çıkışta hanımlara öncelik vermiş³⁴⁵ böylece erkeklerin kadınlara karışması sebebiyle ortaya çıkacak rahatsızlık ve muhtemel fitnelerin önüne geçmiş olmuştur. Hz. Peygamber erkekler için en faziletli safın ilk saf ,

³⁴⁰ Buharî,"Ezan" 162.

³⁴¹ Buharî, "Cuma" 13.

³⁴² Buharî,"Ezan", 65.,162.

³⁴³ Ebu Davud,"Salat",52.

³⁴⁴ Buharî,"Salat", 6.

³⁴⁵ Buharî,"Ezan",152.

kadınlar içinse son saf olduğunu ifade ederek kadınların erkeklerden en uzak konumda namaza durmasını teşvik etmiştir³⁴⁶.

Hz. Aişe 'den rivayet edilen :”*Kadınlar Rasulullah(s.a.v) ile beraber namaz kılarlar sonra örtülerine sarınıp dönüp giderlerdi. Kimse onları tanıyamazdı*³⁴⁷ ”.hadisiyle de kadınların mescide gidip gelirlerken tanınmayacak kadar tesettüre riayet ettiklerini anlıyoruz.

Zikrettiğimiz bu hadislerle beraber “*Kadınlarınızı mescitlerden men etmeyin bununla beraber evleri onlar için daha hayırlıdır*³⁴⁸ ”.hadisini şöyle anlayabiliriz. Kadınlar cemaate dahil olacağı zaman sağlanması gereken şartların bulunmama ihtimali varsa (tesettüre riayet etmemek, koku sürünmek, giriş ve çıkışlarda erkeklerle karşılaşmak ya da kadınlara ait ayrı bir yerin bulunmaması gibi) veya kadının cemaate katılması herhangi bir fitneye ya da sıkıntıya sebep olacaksa o zaman kadın için en iyisi namazlarını evlerinde kılmalarıdır diyebiliriz.

Zikredilen şartlar eğer sağlanabilirse bugün de kadınlar cemaate devam mecburiyetlerinin olmadığını bilincinde olarak cemaatle namaza camilerde iştirak edebilirler, yapılan vaaz u nasihatlerden istifade edebilirler. Ancak, erkeklere namaz kılmak için zor yer bulunduğu mescit veya camilerde bir de kadınları cumaya veya diğer vakit namazlarında cemaate gelmeye zorlamak doğru değildir. Bu yüzden kadınların cemaate katılmaları isteniyorsa camiye gelecek olanları camiye gelip giderken uyulması gereken âdâp hakkında bilinçlendirilmeli ve özellikle yeni yapılacak camilerde kadın ve erkeklerin birbirlerini görmeden camiye girip çıkabilecekleri bir mimari yapı tasarlanmalıdır. O zaman kadınların cemaate devam etmesinin önündeki en büyük engel olarak görülen “fitne” korkusunun önüne geçilmiş olacaktır. Böylelikle kadınların da cemaatin feyz ve bereketinden faydalanması ve camide yapılan her türlü vaaz ve irşad faaliyetlerinden istifade ederek daha bilinçli bir müslüman hanım olmalarının önü açılmış olur.

³⁴⁶ Müslim, " Salat," 132.

³⁴⁷ Müslim, "Mesâcid ve Mevâd'is-salat",645.

³⁴⁸ Ebu Davud,"Salat",567.

III.KADINLARA ORUÇTA TANINAN MUÂFİYET

A. Orucun Farz Oluşu ve Cinsiyet Ayrımı Yapılmaması

Oruç, Allah'ın “*Ey iman edenler!Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Oruç sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta olur ya da yolculukta bulunursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise, bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte gönülden kim bir iyilik yaparsa o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır*”³⁴⁹ hitabıyla kadın-erkek ayrımı yapılmadan tüm inananlara emredilmiş bir ibadettir. Bu ayetlerden orucun, bizlere farz kılındığı gibi, bizden önceki ümmetlere de farz olduğunu , orucun belirli günlerde olduğunu ve hasta veya yolcu olup Ramazan ayında orucu tutamamış olanların tutamadığı gün kadar daha sonraki günlerde tutacağını da öğrenmiş bulunuyoruz.

Oruç akıl-bâliğ, müslüman ve hayz ve nifastan uzak herkese farzdır.³⁵⁰ Oruç, imsak vaktinden güneş batıncaya kadar yeme-içme ve cinsel ilişkiden uzak durmayı gerektirir. “*Beyaz iplik siyah iplikten ayırt edilinceye kadar kadar yiyin için. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun*”³⁵¹ emriyle oruç tutacak kadın-erkek tüm müslümanlara şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye kadar yiyip içmeleri³⁵² ve orucu da akşama kadar tamamlamaları emredilmiştir. Şu hadis-i şerif oruçlunun iftar vaktini belirtmesi açısından önemlidir. Rasulullah, bir defasında Ramazan'da seferdeyken Bilal'e:

- “*İn de benim için sevik karıştır.*” buyurdu.

Bilal:

-“*Ya Rasulallah, güneşin nuru bâkidir.*” dedi.

Rasulullah tekrar :

³⁴⁹Bakara , 2/182-183.

³⁵⁰ Mevsilî, **İhtiyar**, I, 166.

³⁵¹Bakara , 2/187.

³⁵² İbn Kudâme, **Muğnî**, I, 592.

“-*În de bana sevik bulamacı yap.*” buyurdu.

Bilal yine:

“-*Ya Rasulallah daha güneş var.*” dedi.

Rasulallah üçüncü defa :

“-*În de benim için sevik karıştır.*” buyurdu.

Bunun üzerine Bilal devesinden indi ve Rasulallah için sevik karıştırdı. Rasulallah, o bulamacı içti de sonra elini doğu tarafına işaret edip şöyle dedi:

“-*Gecenin bu doğu tarafından belirlediğini gördüğünüzde oruçlunun iftar vakti girmiştir.*” buyurdu³⁵³.

Rasulallah ile kendisine gelerek İslam’ın ne olduğunu öğrenmek isteyen Necidli bir adam arasında şöyle bir konuşma geçer:

-*Günde beş vakit namaz kılmaktır.*

-*Kılmam gereken başka namaz var mı?*

-*Hayır, ama nafîle kılabilirsin. Bir de Ramazan ayında oruç tutmaktır.*

-*Tutmam gereken başka oruç var mı?*

-*Hayır, ama nafîle oruç tutabilirsin.*

Daha sonra Peygamberimiz, o adama zekat vermekten bahseder. Adam:

-*Vermem gereken başka bir şey var mı? deyince, Rasulallah:*

-*Hayır ama sadaka verebilirsin*” diye buyurur.

Bu adam :“*Vallahi bundan ne fazla ne de eksik yapacağım.*” Diyerek Rasulallah’dan ayrılır. Bunun üzerine Peygamberimiz: “*Eğer sözünde durursa kurtuluşa erdi.*” buyurur³⁵⁴. Görüldüğü üzere Efendimiz(s.a.v)’in adama kurtuluşa ermesi için yapması gereken ibadetlerin ikincisi oruçtur. Rasulallah’ın “*İslam beş temel üzerine kurulmuştur. Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Rasulü olduğuna şahitlik etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekat vermek, Kabe’yi hacetmek ve Ramazan orucunu tutmak*”³⁵⁵.hadisinde Rasulallah, orucu İslam’ın üzerine inşa edildiği beş temel esastan biri olarak saymıştır. Ayrıca insanın ehli,malı ve komşusu yüzünden uğrayacağı fitneye namaz kılması, oruç tutması ve sadaka vermesinin

³⁵³ Buharî, “Savm” 33.

³⁵⁴ Müslim, “İman” 8.

³⁵⁵ Müslim, “İman”, 21.

kefarete olacağını söylemiştir³⁵⁶.Oruç tutanların reyyan kapısı denilen bir kapıdan cennete girecekleri³⁵⁷, Ramazan ayında cennet kapılarının açıldığı³⁵⁸, Rasullah'ın , Ramazan'da her zamankinden daha cömert olduğunu ve Cibril ile buluşup ona Kur'an'ı arz ettiğini³⁵⁹ de hadislerden öğreniyoruz.

İslam tarihinde Müslümanların tuttıkları ilk oruç Aşure orucudur. Aşure orucu, Medine'deki Yahudiler tarafından tutulmaktaydı. Rasulullah, Medine'ye hicret edince Yahudiler'in bu günde bayram edip oruç tuttıklarını gördü ve bunun sebebini sordu. Yahudiler, Allah'ın Musa peygamber ve İsrailoğullarını bu günde kurtardığını, Musa peygamberin de şükür maksadıyla oruç tuttuğunu kendilerinin de ona uyararak oruç tuttıklarını söyledi. O zaman Rasulullah: *“Biz Musa'ya sizden daha yakınız ve bunu yapmaya daha layıktır.”* diyerek Müslümanlara da Aşure gününde oruç tutmalarını emretmiştir³⁶⁰.

Efendimiz ve yanındaki Müslümanlar, Ramazan orucu farz kılınıncaya kadar Aşure orucu tuttular Ramazan orucu farz kılınıncaya da Rasulullah, *“Aşure orucunu dileyen tutsun, dileyen tutmasın”³⁶¹*.buyurdu.

Buraya kadar oruçla ilgili zikrettiğimiz ayet ve hadislerden bu ibadetle ilgili olarak kadın veya erkek ayrımına gidilmediğini görmekteyiz. Sorumlulukta cinsiyet farkı olmadığı halde sahip olduğu özel durumları sebebiyle namazda olduğu gibi oruçta da kadınlar için farklı bir durum söz konusudur. Burada hükmi kirlilik sayılan cünüplük ile kadınların özel durumları olan adet ve lohusalık hallerinin orucu nasıl etkilediğini incelemek istiyoruz.

³⁵⁶ Buharî, “Savm” 3.

³⁵⁷ Buharî, “Savm” 4.

³⁵⁸ Buharî, “Savm” 5.

³⁵⁹ Buharî, “Savm” 7.

³⁶⁰ Müslim, “Sıyam”, 128, Buhari, “Savm” 69.

³⁶¹ Buharî, “Savm”,1.

B. Hükmi Kirliliğin (Hadesten Taharet) Oruca Etkisi

1. Cünübün Orucu

Namaz abdestinin olmaması halinin küçük hükmi kirlilik(hades-i asgar) olarak adlandırıldığını, cünüplük ve kadınlara ait özel durum olan adet ve lohusalığın ise büyük hükmi kirlilik(hades-i ekber) olduğunu biliyoruz. Namaz kılmak, Kâbe'yi tavaf etmek ve Kur'an okumak gibi bazı ibadetlerde büyük hades ve küçük hadesin ikisinden de temizlenmek gerektiği halde oruç ibadetinde küçük hadesten temizlenme şartı yoktur bununla beraber büyük hadesten temizlenmek gereklidir. Büyük hadesten temizlenme şartında ise cünübün durumu adet veya lohusalığı sona ermiş fakat gusletmemiş kadınsından farklıdır.

Cünübün, adet veya lohusa olan kadına kıyas edilerek oruç tutmasının engellenmesine nass mânidir. Bu konudaki şer'î delilimiz şudur. Hz. Aişe ve Ümmü Seleme validelerimizden gelen rivayette Rasulullah(s.a.v)'in cinsi münasebetten dolayı cünüp olduğu halde fecre eriştiği ve onun fecrden sonra yıkanıp oruca devam ettiğini öğreniyoruz.³⁶² Bu yüzden cünüp olan kimsenin oruca bu şekilde başlayabileceği hakkında şüphe yoktur.³⁶³

Oruca başladığı halde gün içerisinde uykusunda ihtilam olan bir kimse de aynı şekilde gusül alıp orucuna devam eder. Bu halden dolayı orucu bozulmaz.³⁶⁴ Çünkü bu durum elinde olmayarak meydana gelmiştir. Günün geri kalanını orucuna devam ederek geçirir. Rasulullah(s.a.v), üç şeyin oruçlunun orucunu bozmayacağını söylemiş ve kusmak, kan aldirmek ve ihtilam olmayı saymıştır.³⁶⁵ Bu konuda şöyle bir akıl yürütme de yapabiliriz. Kendi iradesi dışında cünüp olan erkek ya da kadının bu hali yıkanmakla son bulacağından ve bu halin meydana gelmesinde kişinin bir kastı olmadığından mükellefin gusülden sonra orucuna devam etmesi mümkündür. Ancak, kendi iradesiyle cünüp olan bir kimsenin orucuna gusül alıp devam etmesi mümkün olmaz. Çünkü burada kendi iradesiyle bu

³⁶² Buharî, "Savm" 22.

³⁶³ İmam Mâlik, **Müdevvene**, I, 206.

³⁶⁴ Merginânî, **Hidâye**, I, 122.

³⁶⁵ Tirmizî, "Savm" 722.

fiili işlemiş olduğundan orucu bozular. Oruç tuttuğu zamana ve hükmi kirliliğin meydana geliş şekline göre ya kaza ya da kefaret gerekir.

2. Kadınların Özel Günlerindeki (âdet ve lohusalıkta) Oruç İbadetleri

Kadınların âdet ve lohusalık hallerinin cünüplükle beraber hades-i ekber olarak kabul edildiğini ve cünübün oruçta âdet veya lohusa olan kadından farklı olduğunu ifade etmiştik. Burada ise özel günlerindeki kadınların oruçtaki durumlarını incelemeye çalışacağız.

Klasik kaynaklarımızda hayzlı ve lohusa kadınların oruçla mükellef olmadıklarında ittifak vardır.³⁶⁶ Zira, oruçla mükellef olabilmek için müslüman, akıl-bâliğ olmanın yanında kadınlar için hayz ve nifastan uzak olma şartı bulunmaktadır. Fakat günümüzde hayzlı kadının orucu tartışılmaya başlanmıştır. Kadınların özel hallerinde oruç tutamayacakları, Kur'an'daki bir ayetle değil, sünnetteki delillerle hükme bağlanmıştır. Bu konudaki hadis-i şerifleri şöyle zikredebiliriz.

Hz. Âişe(r.a) “Biz Rasulullah (s.a.v) döneminde âdet görüyorduk. Bu günlerde kılamadığımız namazları kaza etmekle emrolunmadığımız halde, tutamadığımız oruçları kaza etmekle³⁶⁷ emrolunuyorduk.” demiştir. Benzer bir rivayet de başka bir hanım sahabiden gelmiştir. Muâze isimli bir kadın anlatıyor: Hz. Âişe'ye “Âdetli kadına ne oluyor da tutamadığı oruçları kaza ettiği halde kılamadığı namazları kaza etmiyor?” diye sordum. Hz. Âişe, “Sen Harûri misin?” deyince “Hayır harûri değilim ama soruyorum.” dedim. Bunun üzerine Hz. Âişe:”Biz Rasulullah (s.a.v) zamanında âdet olurduk, orucu kaza etmemiz bize emredilir ama namazı kaza etmemiz emredilmezdi.” dedi.³⁶⁸

Namaz günde beş kez tekrarlandığından onun kazasıyla emrolunmak kadınlara meşakkat verecektir. Oruç ise yılda bir ay tutmakla mükellef olduğundan özel günlerde tutulmayan kısmının daha sonra kaza edilmesi kişiye zor gelmez.

Ebu Said el-Hudri şöyle demiştir: “*Bir kurban yahut Ramazan bayramında Rasulullah(s.a.v) musallâya yanımıza çıktı. Kadınların yanına uğradı da:*

³⁶⁶Şirâzî, **Mühezzeb**, I, 572., Merginânî, **İhtiyar**, I,166. İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, II, 52.

³⁶⁷Buharî, “Hayz” 20, Ebu Davud, “Tahare” 104.

³⁶⁸Müslim, “Hayz” 69., Buhari, “Hayz” 20.

-“Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz. Çünkü sizler bana cehennem ahalisinin çoğunluğu olarak gösterildiniz.” buyurdu.

Kadınlar:

-“Ya Rasulallah(s.a.v) neden?” diye sordular.

Rasulullah(s.a.v):

-“Çünkü siz çokça lanet eder ve kocalarınıza karşı nimete nankörlük yaparsınız. Tam akıllı ve ihtiyatlı bir kimsenin aklını sizin kadar eksik akıllı, eksik dinli hiçbir kimsenin çelebileceğini görmedim.” buyurdu.

Kadınlar:

-“Dinimizin ve aklımızın eksikliği nedir ya Rasulallah?” dediler.

-“Kadının şehadeti erkeğin şehadetinin yarısı değil midir?”

Kadınlar:

-“Evet” dediler.

-“İşte bu aklının eksikliğindedir. Hayz olduğu zaman da namaz kılmaz ve oruç tutmaz değil mi?” buyurdu.

Kadınlar:

-“Evet Ya Rasulallah” dediler.

-“İşte bu da dininin eksikliğindedir.” buyurdular.³⁶⁹

Bu hadis-i şerifte dikkatimizi çeken en önemli husus, kadınların hayzlıyken namaz kılmayacaklarını ve oruç tutmayacaklarını biliyor olmasıdır. Demek ki Rasulallah dönemindeki uygulama budur ve herkes bunu bilmektedir. Kadınlar arasında Efendimiz’in “Hayzlıyken sizler namaz kılmaz ve oruç tutmazsınız.” sözünü yadırgayan veya söze itiraz eden olmamıştır. Aksine hepsi Rasulallah’ı tasdik etmişlerdir.

Hamne adlı hanım sahabi de Rasulallah’a gelerek uzun süre ve şiddetli hayz gördüğünü söyleyerek bu durumun kendisini namaz ve oruçtan alıkoyduğunu ne yapması gerektiğini sorar.³⁷⁰ Kadının gelip bu durumu sorması da onun hayzlıyken namaz ve orucu bırakması gerektiğini bildiğini göstermektedir. Efendimiz o hanıma ayın altı veya yedi günü kendini adetli saymasını sonra gusül alıp kalan yirmi üç veya yirmi dört günü temiz sayılacağını bu sürede orucunu tutup namaz kılmasını

³⁶⁹ Buharî, “Hayz” 6.

³⁷⁰ Ebu Davud, “Tahâre”, 287.

söylemiştir. Burada Rasulullah(s.a)’ın kadına adetli sayılacağı günlerde namaz ve orucu bırakması diğer günlerde ise namaz ve oruca devam etmesini söylemesi de bu özel günlerde kadınların ibadetlerden muâf olduğunun göstergesidir.

Buhari, sahihinde bu konuyla ilgili olarak “*Hayızlı kadın orucu ve namazı bırakması*” şeklinde bir bâb başlığı açmış ve Ebû Said el-Hudri’den rivayetle Rasulullah şöyle demiştir:” *Kadın hayz gördüğü zaman namaz kılmaz ve oruç tutmaz değil mi?*” buyurdu. Evet dediler. Bunun üzerine Rasulullah:” *İşte bu da kadının dininin eksikliğindedir.* “ buyurdu.

Kadınlar özel günlerinde oruçtan muâf olup daha sonra tutamadıkları günleri kaza etmekle emrolunmuşlardır. Çünkü oruç bedenle yapılan bir ve insanı bedenen, zihnen ve psikolojik olarak yoran bir ibadettir. Kadınlar için ise hayz hali ayetin ifadesiyle bir “ezâ” halidir³⁷¹. Nifas hali de ibadetler bakımından dinen hayz hükümlerine tâbidir. Böyle durumdaki hanımların oruçtan muâf olmaları ancak Allah’ın rahmetinin tecellisi olabilir. Tabi bu, bizim aklımızla kavrayabildiğimiz hikmettir. Kadınların özel günlerinde oruç tutmamalarıyla ilgili olarak anlamadığımız belki nice hikmet daha gizlidir. Esasında hiçbir hikmet bulamasak bile Allah Rasulü’nün emri bizim bu uygulamayı hayata geçirmemiz için yeterli sebeptir.

Kadınlar, oruçlu oldukları gün içinde akşam ezanına çok az bir süre kaldığında bile hayz veya nifas durumu söz konusu olsa o günü kaza etmeleri gerekir. Oruçları kaza etmeleri hususunda da bunu geciktirmemeleri bir an önce üzerlerindeki borcu ifâ etmeleri lazımdır. Zira, oruç kulun Allah’a olan borçlarındandır. Kendisine borç ödenmesi en layık olan şüphesiz Allah’tır.

³⁷¹Bakara ,2/222.

IV.ZEKATTA KADINLARATANINAN MUÂFİYET

A. Zekatın Tanımı, Dindeki Yeri, Hikmeti ve Şartları

1. Zekatın Tanımı

Zekat, Allah'ın dinen zengin sayılan akıl-bâliğ ve hür olan müslümanların belirli şartları taşıyan belli mallardan yılda bir kez olmak üzere vermesi gereken sadakadır³⁷².

Zekatın kelime manasında “artmak” vardır³⁷³. Zira, malın zekatını veren kişiye malı azalmış gibi gözüke de aslında Allah onun bereketini arttırarak onu fazlaştırır. “Allah, verilen sadakaları/zekatları arttırır³⁷⁴”. ayeti bu durumu en güzel şekilde anlatmaktadır. Rasulullah bu konuyla ilgili olarak :“Sadaka/zekat vermek maldan hiçbir şey eksiltmez³⁷⁵”.buyurmuştur. Allah'ın indirmiş olduğu tüm semavi dinlerde İslam'dan öncekiler de dahil olmak üzere yoksulların korunmasına yönelik bir tedbir olarak zekatın emredildiği görülmektedir³⁷⁶.“Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir³⁷⁷”.buyuran Allah (c.c), insanın ruhunda yer alan cimrilik hastalığından korunması gerektiğini vurgulamıştır. Bu ise ancak kişinin malından bir kısmını muhtaçlara vermesiyle olabilir.

³⁷² Mevsilî, **ihhtiyar**, I, 130.

³⁷³ İbn Manzur, **Lisânü'l-Arab**, VI, 58.

³⁷⁴ Bakara 2/276.

³⁷⁵ Müslim, “Birr” 69.

³⁷⁶ Beyyine , 98/5.

³⁷⁷ Haşr , 59/9.

2. Dindeki Yeri

Zekatın farz oluşu, Kur'an, sünnet ve icma' ile sabittir. *“Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin rüku edenlerle beraber rüku edin³⁷⁸”* , *“Onların mallarından onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka al ve onlara dua et³⁷⁹”* , *“Onların mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardır³⁸⁰”*.ayetleri zekatın farziyetine Kur'an'dan getirebileceğimiz delillerden bazılarıdır.

İslam'ın ilk yıllarından itibaren zekata ayrı bir önem verilmiştir. Kur'an'ı Kerim'de *“Namazı kılan, zekatı veren ve ahirete de kesin olarak iman eden müminler için bir hidayet rehberi ve müjdedir³⁸¹”*.ve *“Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekata gelince işte zekat veren o kimseler, işte evet onlar sevaplarını ve mallarını kat kat arttıranlardır³⁸²”*.ayetlerinin Rasulullah, hicretten önce Mekke'deyken nazil olması, daha vahyin ilk gelmeye başladığı günlerde bile zekatın ne kadar önemsendiğini ifade etmesi açısından önemlidir. Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek Allah yolunda harcamayanlar elem dolu bir azapla korkutarak zekat vermeyenlerin akıbetleri kıyamette biriktirmiş olduklarının kızdırılarak alınları, böğürleri ve sırtlarına kızdırılarak yapıştırılacağı ifade edilmiştir.

Zekatın farz oluşuna sünnetten delil olarak öncelikle Rasulullah'ın İslam'ın beş şartını saydığı hadis-i şerifi zikredebiliriz. Bu hadiste şöyle buyurmuştur: *“İslam beş esas üzerine kurulmuştur. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun kulu ve Rasulü olduğuna şahitlik etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekat vermek, Kâbe'yi haccetmek, Ramazan orucu tutmak³⁸³”*.Bu hadiste görüldüğü üzere zekat İslam'ın temel ilkeleri içinde sayılmıştır. Efendimiz, Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken şöyle demiştir: *“Sen hristiyan bir topluluğa gidiyorsun. Onları önce Allah'tan başka ilah olmadığını ve benim O'nun elçisi olduğumu kabule davet et. Bu konuda itaat ederlerse onlara günde beş vakit namazın farz olduğunu haber ver.*

³⁷⁸Bakara , 2/43.

³⁷⁹Tevbe , 9/103.

³⁸⁰Zâriyat , 51/19.

³⁸¹Neml , 27/3.

³⁸²Rum , 30/39.

³⁸³Müslim, “İman”, 21.

Buna da itaat ederlerse Allah'ın kendilerine zekatı farz kıldığını ve zekatın zenginlerden alınıp fakirlere dağıtılacağını haber ver. Bunu da kabul ederlerse kendilerinden zekat al. Ancak zekat tahsil ederken malların en değerlisini alma. Mazlum kimselerin de bedduasından sakın. Çünkü Allah ile mazlumun bedduası arasında perde yoktur³⁸⁴”. Burada görüldüğü üzere İslam'ı ilk olarak kabul eden bir topluluğa namazdan sonra emredilen ibadet de zekattır.

Rasulullah'ın , başka hadislerinden Allah'ın zekatı malların kalan kısımlarını temizlemek için farz kıldığını³⁸⁵, zekatın maldan hiçbir şey eksiltmediğini³⁸⁶, zekatın kişinin müslümanlığının bir delili olduğunu³⁸⁷ ve ayrıca zekatın suyun ateşi söndürdüğü gibi hataları yok ettiğini³⁸⁸ öğreniyoruz.

3. Hikmeti

İslam'ın ilk yıllarından itibaren zekata ayrı bir önem verilmiştir. “Namazı kılan, zekatı veren ve ahirete de kesin olarak iman eden müminler için bir hidayet Malından yoksullara bir pay ayıran kimse hem kendisini cömert olmaya alıştıırır, Allah'ın övgüsüne mazhar olur ve toplumda zengin-fakir arasında olması muhtemel gelir uçurumunun kapanmasını sağlar. Böylece, fakirin kalbinde zengine kıskançlık ve haset gibi kötü duygular barınamaz. Bu durum ise toplumda kardeşlik ve dayanışmanın hakim olmasını beraberinde getirir.

³⁸⁴ Müslim, “İman”, 29. Buhari, “Zekat” 63.

³⁸⁵ Ebû Davud, “Zekat”, 32.

³⁸⁶ Müslim, “Birr”, 69.

³⁸⁷ İbn Mâce, “Taharet”, 5.

³⁸⁸ Tirmizî, “Cuma” 79., İbn Mâce, “Zühhd” 22.

4. Zekatın Farz Olması İçin Aranılan Şartlar

a. Kulda aranılan şartlar

aa- Müslüman, akıllı ve ergen olmak

Öncelikle kişinin müslüman olması gerekmektedir. Çünkü kafirler şer'i hükümlere muhatap değildirler. Aynı şekilde köle ve çocuğa da Hanefî mezhebine göre -Şafii mezhebine muhalif olarak- zekat farz değildir³⁸⁹. Zira Rasulullah şöyle buyurmuştur:” Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır. Uyanıncaya kadar uyuyandan, akıllanıncaya kadar deliden ve ergenliğe erinceye kadar çocuktan³⁹⁰”.

Çocuk ve deli namazla mükellef olmadığı gibi malları da zekata tâbi değildir³⁹¹. Aslında çocuğun malına zekat gerekip gerekmediğinde ihtilaf vardır. İhtilafın sebebi, zekat mefhumunun şer'an nasıl anlaşılacağından kaynaklanmaktadır. Zekat namaz ve oruç gibi bir ibadet midir yoksa fakirlerin zenginler üzerinde vacip olan bir hakkı mıdır? Zekatı namaz gibi bir ibadet olarak görenler zekatla mükellef olmak için bulüğe ermeyi şart koşarlar. Zekatı fakirlerin zenginler üzerinde bir hakkı olarak görenler ise zekat mükellefi olmak için bulüğe ermeyi şart koşmamışlardır.³⁹² İhtilaf sebeplerinden biri de zekat kişiye mi yoksa malına mı farzdır sorusuna verilen cevapların farklılığıdır.

ab- Hür olmak

Zekatla yükümlü olmak için hür olmak şarttır³⁹³. Zira kişinin kendi malı üzerinde tam mülkiyete sahip olması ancak hür olmasıyla mümkün olur.

³⁸⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'* II, 4.

³⁹⁰ Buharî, “Hudûd” 22.

³⁹¹ İbn Nüceym, , *Bahru'r-râik*, II, 394.

³⁹² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 4.

³⁹³ Merginânî, *Hidâye*, I, 96.

b. Malda aranan şartlar

ba-Mala tam sahip olmak

Mükellefin nisap miktarı mala tam bir mülkiyetle sahip olmasıdır³⁹⁴. Bu, kişinin malın kendisinde ve maldan kaynaklanan menfaat üzerinde tam bir yetki sahibi olması demektir.

bb-Malın artıcı (nâmi) olması

Zekata tâbi olan malda aranan şartlardan biri de malın hakiki olarak veya hükmen artıcı olmasıdır³⁹⁵. Sahibine artma özelliğiyle menfaat sağlamalıdır.

bc- Malın ihtiyaç fazlası olması

Malların zekata tâbi olmasının ihtiyaç fazlası olmaları şarttır. Sahabeden Ebu Husayn adlı sahabi elinde yumurta büyüklüğünde bir altınla Efendimiz'e gelerek bundan başka bir malı olmadığını ve onu da sadaka olarak vermek istediğini söyledi. Rasulullah teklifini kabul etmedi. Bunun üzerine Peygamberimiz'e önce sağından sonra solundan yaklaşip ricasını tekrarladı. Ancak teklifi yine kabul edilmeyince Rasulullah'a arkasından gelerek altın parçasını uzattı. Peygamberimiz bu kadar ısrar edilmesi üzerine altını alıp sahabiye geri attı. Sonra *"Biriniz sahip olduğu her şeyi getirip sonra da 'Bu benim sadakamdır.'* diyor. *Sonra da insanlara avuç açıyor. Sadakanın en hayırlısı ihtiyaç fazlası maldan verilendir.* " buyurdu³⁹⁶.

³⁹⁴ İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, II, 3.

³⁹⁵ Mevsilî, **İhtiyar**, I, 130.

³⁹⁶ Ebu Davud, "Zekat", 39.

bd- Malın nisap miktarına sahip olması

Zekatın sarf yerleri Kur'an'da zikredilmişse³⁹⁷ de hangi maldan ne kadar zekat verileceği ve nisap miktarları Rasulullah tarafından belirtilmiştir. Peygamberimiz zamanında para olarak dirhem (gümüş) ve dinar (altın) kullanılmaktaydı. Hayvanlardan deve, sığır ve koyun; tahıllardan ise, arpa, buğday, darı, hurma ve üzüm yetiştirilmekteydi. Zekat verilecek mallar da bu çerçevede belirlenmiştir. Zekat verilecek malda aranan şartların belki üzerinde en detaylı durulması gerekeni 'nisap şartı'dır. Rasulullah'ın belirttiğine göre: *"Beş ukıyye(200 dirhem/561 gr.) dan az olan gümüşte ve beş deveden ve beş vesk(653 kg) dan az olan toprak mahsülünde zekat yoktur³⁹⁸".* Aynı şekilde Hz. Peygamber :*"Yirmi dinar (81 gr.) altın olmadıkça senin üzerine zekat olarak bir şey yoktur³⁹⁹".* *"Nisap miktarına ulaşan ve para cinsinden olan maldan verilecek zekat miktarı ise kırkta bir(yüzde 2,5) dir buyurmuştur⁴⁰⁰.*

Kur'an'da yer alan *"O, çardaklı-çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmaları ve ekinleri, zeytini ve narı birbirine benzer ve her birini birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin . Hasat günü de hakkını (sadaka/zekat) verin⁴⁰¹".* Ayetine göre toprakta yetişen ürünlerden de zekat gerekmektedir. Yine burada nisap miktarı ve ne ölçüde zekat verileceğini Rasulullah bildiriyor. Zira, *"Yağmur veya nehir sularıyla sulanan veya kendiliğinden sulanan mahsüllerde zekat miktarı onda bir, hayvanlarla veya kovalarla sulanan mahsüllerde ise zekat miktarı yirmide bir oranındadır."* buyurmuştur⁴⁰².

Hayvanların zekatında da nisap ve matrah miktarları ve hangi hayvana karşılık ne alınacağı hadis-i şeriflerle belirlenmiştir. Peygamberimiz devenin nisabını *"beş deve"* olarak belirlemiştir. Buna göre 5-9 arası deveye,1 adet koyun, 10-14 arası deveye 2 adet koyun, 15-19 arası deveye 3 adet koyun, 20-24 arası deveye 4 adet koyun zekat olarak verilmelidir. Deve sayısı 25'e ulaşıncaya kadar develerin zekatı deve

³⁹⁷Tevbe , 9/60.

³⁹⁸ Buharî, "Zekat", 4.

³⁹⁹ Ebû Davud, "Zekat" 5.

⁴⁰⁰ Tirmizî, "Zekat", 3.

⁴⁰¹Enam , 6/141.

⁴⁰² Buharî, "Zekat", 55.

cinsinden olacaktır. Mesela, 25-35 arasındaki deveye bir adet iki yaşında dişi deve zekat olarak verilir⁴⁰³.

Koyunların zekat nisabı ise 40'tır. Buna göre 40'tan 120'ye kadar 1 tane, 121'den 200'e kadar 2 tane, 200'den 300'e kadar 3 tane koyun zekat olarak verilir. Koyun sayısı 300'den fazla olunca her 100 koyun için 1 adet koyun zekat olacaktır⁴⁰⁴. Nisabı 30 olan sığırdaki ise, 30-40 arasındakiiler için iki yaşında 1 buzağı zekat verilir.

Öte yandan zirai ve nakliye için kullanılan (avâmil) hayvanlar ile⁴⁰⁵ atlar için zekat yoktur⁴⁰⁶.

Yer altında tabi olarak bulunan veya gömülüp gizlenmiş olan her türlü kıymetli maden ve eşyanın zekatı da Rasulullah tarafından beşte bir olarak belirlenmiştir⁴⁰⁷.

be- Malın üzerinden bir yıl geçmesi (havâlanü'l-havl)

Zekat için bir diğer şart da nisaba ulaştıktan sonra malın üzerinden bir yıl geçmesidir. Hz. Aişe diyor ki: *“Allah Rasulu 'nü şöyle derken işittim:” Üzerinden bir yıl geçmeyen mal zekata tâbi değildir⁴⁰⁸”*. Müslümanların mallarından yılda bir kez zekat vereceklerine Rasulullah'nın , *“Allah'ın dinine göre, kişinin kazandığı malın üzerinden bir yıl geçmedikçe zekat alınmaz⁴⁰⁹”*.hadisi de bir başka delildir.

Yukarıda geçen özellikle zekatın vucubiyetiyle ilgili delillerde hitabın umumi olduğu, kadın-erkek ayrımı gözetmediği açıktır. Ancak yine zekat konusunda irâd edilen bazı hadis-i şeriflerde kadınların ziynet için kullandıkları altın ve gümüş takılardan zekat gerekmediği ifadeleri yer almaktadır. Bu da bu konuda müctehitler arasında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bazı mezheplere göre de olsa bu konuda kadına bir muâfiyet getirildiğini gördüğümüz için konuyu incelemeyi uygun bulduk.

⁴⁰³ Ebû Davud, “Zekat”, 5.

⁴⁰⁴ Buharî, “Zekat”, 38.

⁴⁰⁵ Ebû Davud, “Zekat”,5.

⁴⁰⁶ Buharî, “Zekat”, 45.

⁴⁰⁷ Buharî, “Zekat”, 66.

⁴⁰⁸ İbn Mâce, “Zekat”, 5.

⁴⁰⁹ Tirmizî, “Zekat”, 10., Ebu Davud, “Zekat”, 5.

B.Kadınların Ziyinetlerinin Zekatı

Hanımların süs olarak taktığı takıların altın ve gümüş olmayanlarına zekat gerekmediği hususunda ittifak vardır⁴¹⁰. Fakat altın ve gümüş takıların zekata tâbi olup olmadıkları hakkında sahabe döneminden itibaren farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Değerlendirmelerdeki farklılıklar mezhepler içinde de görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Hanefî mezhebi dışındaki diğer üç mezhebin kadınların “Huliyât” denilen zinet eşyalarını zekattan muâf tuttuğunu görüyoruz. Şimdi bu görüşleri delilleriyle ayrıntılı bir şekilde anlatmaya çalışacağız.

1. Kadınların Ziyinetinin Zekatının Verilmesi Gerektiği Görüşü

Hanefî mezhebine göre altın ve gümüşten ve bunlardan yapılmış olan ziyinet eşyası ve kaplardan zekat gerekir⁴¹¹. Allah’ın Kur’an’daki : “*Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarf etmeyenlere can yakıcı bir azabı müjdele*”⁴¹². ayeti altın ve gümüşten zekat verilmesi gerektiğinin delilidir. Bu vaad edilen azap, altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda harcamama sebebiyledir. Burada altın ve gümüşün ziyinet olarak takılması veya takılmaması arasında ayırım yapılmamıştır. Dolayısıyla altın veya gümüş olarak bulunması zekat gerekmesi için yeterlidir. Ziyinet olan eşyalar asli ihtiyaçtan fazlalıktır. Güzelleşmek ve süslenmek için kullanılmaları onların asli ihtiyaç dışında olduklarının delilidir. Bu da Allah’ın verdiği nimetin bir sonucudur. Nimetin şükrünün gereği olarak ise ziyinetin bir cüz’ünün çıkarılıp fakirlere verilmesi lazımdır⁴¹³.

⁴¹⁰ İmam Şâfiî, *Kitabü’l-Ümm*, II, 42.

⁴¹¹ Merginânî, *Hidâye*, I, 104.

⁴¹² Tevbe, 9/34.

⁴¹³ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’*, II, 17.

Efendimiz zamanındaki uygulamalar bu konuda bize ışık tutacaktır. Rasulullah'ın yanına kızıyla beraber bir kadın geldi. Kızın elinde altından iki tane kalın bilezik vardı. Peygamber sordu:

-“*Bunların zekatını verdin mi?*”Kadın:

-“*Hayır* “ diye cevap verdi. Rasulullah :

-“*Kıyamet gününde Allah'ın bunları ateşten iki bilezik yapıp koluna takmasından hoşlanır mısın?*”Bunun üzerine kadın, derhal bilezikleri çıkarıp Peygamber'in önüne bırakıp şöyle dedi:

-“*Bunlar Allah ve Rasulü* ⁴¹⁴*nündür. Konuyla ilgili bir başka rivayet de şöyledir.*

Hz. Aişe şöyle demiştir:” *Bir gün Rasulullah (s.a.v) yanıma girdi. Elimde kaşı olmayan iki büyük gümüş görünce sordu:*

-“*Bu nedir ya Aişe ?*

-“*Ey Allah'ın Rasulü , senin için süsleneyim diye bunları yaptım.*” *dedim.*

-“*Bunların zekatını veriyor musun?*” *diye sorunca :*

-“*Hayır.*” *dedim. O zaman Rasulullah :*

-“*Bunların vebali ateş olarak sana yeter.*” *buyurdu*⁴¹⁵.

Ümmü Seleme'den gelen rivayete göre kendisi altından parlak ziynetler takınıyordu. Bir gün :

-“*Ey Allah'ın Rasulü , bunlar Kur'an'da yasaklanan kenz sayılır mı?*” *diye sordum.*

Bana şöyle cevap verdi:

-” *Zekatı verilecek miktara ulaşan şeyin zekatı verilirse kenz sayılmaz*⁴¹⁶.

Burada Ümmü Seleme validemiz kendi altından olan takılarının Kur'an'da Tevbe Suresi 34. ayetinde“*..Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarf etmeyenlere can yakıcı bir azabı müjdele.*” şeklinde ifade edilen kısma girip girmediğini soruyor. Rasulullah da zekatı verildiği müddetçe altın takınmanın bir mahzuru olmadığını haber veriyor.

Zikredilen nasslar sebebiyle âmm olup kadın-erkek ayrımı yapılmadığından dolayı Hanefiler altın ve gümüşten yapılmış kadınların ziynet eşyasına zekat gerektiğine kanaat getirmişlerdir.

⁴¹⁴ Ebu Davud, “Zekat”, 1563.

⁴¹⁵ Ebu Davud, “Zekat”, 1565.

⁴¹⁶ Ebu Davud, “Zekat”, 1564.

2. Kadınların Ziyinetini Zekattan Muâf Tutan Görüş

Kadınların altın ve gümüş olan ziynetlerinden zekat gerekmediği görüşü Hanefî mezhebi dışındaki mezhepler arasında genel kabul görmüştür.

Şafii, Abdurrahman ' dan rivayet edilen “Hz. Aişe 'nin yanında baktığı kardeşinin yetim kızları vardı. Onların altın ve gümüşten mamul ziynetleri vardı ve Hz. Aişe (r.a) onların zekatını vermezdi⁴¹⁷”.hadisini ve Nâfi'den gelen “İbn Ömer 'in kızlarının ve cariyeleeri altından ziynet eşyası takarlardı. İbn Ömer ise bunların zekatını vermezdi.” hadis rivayetini⁴¹⁸ delil kabul ederek kadınların altın ve gümüşten yapılmış ziynetlerine zekat gerekmediğini söylemiştir⁴¹⁹.

Şafi mezhebi fıkıh alimlerinden Ebu İshak eş-Şirazi , eğer altın ve gümüş ziynet eşyası servet niyetiyle edinilirse zekatının verilmesi gerektiğini savunur. Zira, bunda malın artması beklentisi vardır. Ziyet eşyası biriktirmek üzere değil de mübah olan bir kullanım için edinilmişse, kadınların ziyeti veya erkeklerin gümüş yüzüğü gibi o zaman bu konuda Şafi mezhebinde iki görüşü olduğunu zikreder. Birincisi, Cabir'den gelen rivayet sebebiyle⁴²⁰ ziyete zekat gerekmediği görüşüdür. Çünkü bunlar mübah bir kullanım için hazırlanmıştır. Kendi halinde otlayan deve ve ineğe zekat gerekmediği gibi bunlara da zekat gerekmez. İkincisi ise, ziyete zekat gerektiği rivayetidir. O, bu görüşüne⁴²¹ Rasulullah 'ın yanına giren ve yanındaki kızının kolunda iki altın bilezik olan kadına Peygamberimiz in bu takıların zekatını vermesi aksi takdirde Allah'ın kendisine ateşten iki halka takacağı uyarısını delil olarak getirmiştir⁴²².Şafi mezhebindeki bu iki görüşden daha isabetli olanı ise kullanmak için olan kadınların ziyet eşyasından zekat gerekmediğidir⁴²³.

⁴¹⁷ Muvatta,“Zekat”, 10.

⁴¹⁸ Muvatta, “Zekat”, 11.

⁴¹⁹ İmam Şâfii, **Kitabu'l-Ümm**, II, 41.

⁴²⁰ Dârekutni, **Sünen**, thk., Şuayb el-Arnaut, Müessesetü'r-risale, yy., 2004., II, 504.

⁴²¹ Ebu Davud, “Zekat”, 1563.

⁴²² Şirazi, **Mühezzeb**, I, 513.

⁴²³ Şirbinî, **Muğni'l-Muhtac**, II, 128.

Maliki mezhebinin bu konudaki görüşü de Şafi mezhebiyle aynı olarak süslenmek ve takınmak üzere edinilen altın ve gümüşte zekat olmadığı şeklindedir. Bu konuda mezhepler arasındaki görüş ayrılığının nedeni ise, süs ve giyimde kullanılan altın ve gümüş, kullanılmak üzere sayılan evin sair eşyasından mıdır yoksa bunlar da diğer alım-satımda kullanılan altın ve gümüş gibi para cinsinden midir diye ihtilaf etmeleridir. Evin eşyasındandır diyenler süs için takınılan altın ve gümüşten zekat gerekmez derken, para cinsindedir diyenler ziynet olarak takılan altın ve gümüşten zekat gerekir demişlerdir⁴²⁴.

Hanbeli mezhebi de kullanımı mübah olan altın ve gümüşten yapılmış ziynet eşyasından zekat gerekmediği görüşünü savunmuştur. Ancak zekattan kaçmak için ziynet edinirse o zaman bunlara da zekat gerekir. Ayrıca kadınlar, erkeklere ait şeylerden ziynet olarak edinirlerse kuşak, kemer gibi bu onlara haramdır ve bunlar için zekat gerekir. Erkeklere kullanması kadınlar için normal olan ziynetlerden edindiklerinde kendilerine bunun haram olması ve zekatlarını vermek zorunda oldukları gibi⁴²⁵.

3. Değerlendirme

Zekat, insanın giyinme, yiyecek, barınak ve binek gibi zaruri ihtiyaçları dışındakilerden gerekir. Kadınların ziynetinden zekat gerekip gerekmediği noktasındaki ihtilaf da buradan kaynaklanmaktadır. Kadınların ziynet takınmasını onlar için zaruri ihtiyaç olarak gören Şafi, Mâlik ve Hanbelî mezhepleri kadınların ziynetlerinden zekat gerekmediği görüşünü savunmuşlardır. Kadınların nasıl giyinmeleri zaruri bir ihtiyaçsa mücevheratla süslenmek de onlar için -Allah'ın izin verdiği- bir ihtiyaçlarıdır. Bu görüşlerine de yukarıda zikrettiğimiz, Hz. Aişe , Hz. Cabir ve İbn Ömer'den gelen ziynetlerden zekat gerekmediği yönündeki rivayetleri delil olarak getirmişlerdir.

⁴²⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 11.,

⁴²⁵ İbn Kudâme, *Muğni*, I, 560.

Kadınların ziynetini onların için zarûriyyât değil de kemâliyyât denilen kısımdan gören Hanefî mezhebine göre ise de bu ziynetlerden zekat gerekir. Bu görüşlerine Tevbe Suresi'nin 34. ayetiyle zikretmiş olduğumuz hadis-i şerifleri delil olarak getirmişlerdir.

Biz bu zikredilen iki görüşten birini tercih etmek yerine, Sâbuni'nin yaptığı gibi orta yolu tutan bir tercih yapmanın İslam'ın ruhuna ve kadın fitratına daha uygun olacağını düşünüyoruz. Çünkü biz eğer ziynetin kadınların ihtiyacı olduğu noktasında kapıyı sonuna kadar açar buna sınır getirmesek o zaman fakir ve miskinlerin hakkı zayı' olur. Kadınlar çok lüks bir hayat yaşamaya başlarlar. Her kadın malının çoğunu süslenmek, altın, gümüş ve mücevherat için harcar. Onun için biz burada ulemanın delilleri arasını cem' ederek normal olan haddi aşmayan ziynette zekat gerekmez fakat eğer haddi aşıyorsa süslenme ihtiyacının çok üzerine çıkacak şekilde fazla ziyneti olursa o zaman bunlara zekat gerekir diyoruz. Çünkü ihtiyacın çok üzerindeki ziynet gösteriş ve övünmek içindir, bu yüzden çok miktardaki ziynete zekat gerekir⁴²⁶.

⁴²⁶ Muhammed Ali es-Sâbûni, **Fıkhü'l-İbâdât**, Mektebetu'l -Asriye,Lübnan,2010, III,42-48.

V.KADINLARA HAC VE UMREİBADETİNDE TANINAN MUÂFİYETLER

A. Hac Ve Umrenin Tanımı, Dindeki Yeri, Hikmeti Ve Şartları

1. Hac Ve Umrenin Tanımı

Hac, sözlükte bir şeye kastetmek, meşru' olan farz ve sünnetleri yaparak Beyt'e yönelmeyi kastetmek demektir⁴²⁷. İstilahta ise, belli bir yeri yani Beytullah'ı, belli bir şekilde, belli bir vakitte, belli şartlarda ziyaret etmektedir⁴²⁸.

Kutsal toprakları ziyaret eğer belirli bir vakitte ve Arafat vakfesiyle beraber yapılırsa hac, belirli bir zamanda olmaksızın vakfesiz yapılırsa o zaman umre adını alır.

2. Dindeki Yeri

Hac, Allah'ın kutsal kıldığı Kâbe'ye yolculuktur. Hac, şartlarını taşıyan her müslümana ömründe bir defa olmak üzere farzdır. Haccın farziyeti kitap, sünnet ve icma' ile sabittir. Haccın farz olduğuna Kur'an'dan delil, "Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır."⁴²⁹ ayetidir.

Sünnetten delili ise, İslam'ın beş esas üzerine kurulduğunu anlatan hadistir. Abdullah b. Ömer tarafından rivayet edildiğine göre, Rasulullah şöyle buyurmuştur: "İslam beş şey üzerine bina edilmiştir. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun Rasulü olduğuna şahadet etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekat vermek, Kâbe'yi haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak"⁴³⁰.

⁴²⁷ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, III, 47.

⁴²⁸ Mevsilî, *İhtiyar*, I, 180.

⁴²⁹ Âl-i İmran, 3/97.

⁴³⁰ Müslim, "İman", 21.

Efendimiz makbul bir haccın karşılığı ancak cennet⁴³¹ olduğunu bildirmiş ve haccetmek isteyen kimsenin hastalanabileceği veya bineğinin kaybolacağı ya da hacca gitmesini engelleyen başka bir ihtiyacın ortaya çıkması ihtimaliyle acele etmesini tavsiye etmiştir⁴³². Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Rasulullah şöyle buyurmuştur:”*Her kim bu evi Kâbe’yi haccederken söz ya da fülle cinsel yakınlığa yeltenmez ve kötülük işlemezse, anasının onu doğurduğu günkü gibi günahsız haline dönmüş olur*⁴³³”.

Rasulullah kendisine yöneltilen hangi amelin daha faziletli ve daha hayırlı olduğu sorusuna önce “*Allah ve Rasülü’ne iman etmek*” diye cevap vermiş, “*Sonra hangisi*” diye sorulunca, amellerin zirvesi olan “*Allah yolunda cihat*” demiş ve “*Bundan sonra hangisi*” diye sorulunca “*Kabul olunan hac*” cevabını vermiştir⁴³⁴. Hz. Aişe ’nin :“*Ya Rasulallah ,biz kadınlar sizinle beraber gazaya çıkıp cihat edemez miyiz?*” sorusuna karşılık :“*Sizin için cihadın en iyisi ve en güzeli haccetmektir, makbul olan hacdır.*” buyurmuş ve bunun üzerine Hz. Aişe de: “*Artık ben bu sözü duyduğum zamandan itibaren haccetmeyi terk etmem*⁴³⁵” .
demiştir.

Efendimiz’in” *Yaşlının, küçüğün, zayıfın ve kadının cihadı hac ve umre yapmaktır*⁴³⁶”.buyurması hac ve umrenin sayılan kimseler için cihada bedel bir ibadet olduğunu ifade etmek açısından önemlidir.

Umrenin faziletiyle ilgili olarak, Rasulullah :”*Umre, daha sonraki umreye kadar ikisi arasında işlenen günahlar için kefarettir. Allah katında makbul haccın karşılığı ise ancak cennettir*⁴³⁷” .ve “*Hac ve umreyi birbirine ekleyin. Çünkü bunlar körüğün demir, altın ve gümüşteki kiri, pası gidermesi gibi,*

⁴³¹ Buharî, “Umre”, 1.

⁴³² İbn Mâce, “Menâsik”, 1.

⁴³³ Buharî, “Muhsar”, 10.

⁴³⁴ Buharî, “Hac” 4.

⁴³⁵ Buharî, “Cezaü’s-sayd”, 26.

⁴³⁶ Nesaî, “Menâsikü’l-Hac”, 4.

⁴³⁷ Buharî, “Umre”, 1.

*yoksulluğu ve günahları giderir. Makbul bir haccın karşılığı ise ancak cennettir*⁴³⁸”.buyurmuştur.

3. Hikmeti

Hac ibadetinin kelime manası olan ‘*yönelmeyi kastetmek*’ ten murad aslında Allah’ a yönelmek ve onun rızasını kastetmektir. Hz. Peygamber tarafından belirlenmiş olan mikat noktalarına⁴³⁹ gelen hacı adayı, adeta burada hac ve umre için başlangıç noktasına gelmiştir. Normal zamanlarda kendisine yapması helal olan bazı davranışları kendine haram kılmaya söz vererek ve zengin fakir ayırımı olmadan erkekler dikişsiz beyaz elbiseye, kadınlar ise kendi normal elbiseleriyle ihrama girer. İhrama girmekle beraber, sadece insanlarla ilgili değil, diğer canlılarla da ilgili yasaklar başlar. Rasulullah’ın talimatıyla” *Mekke’nin otu koparılmaz, ağacı kesilmez, av hayvanları ürkütülüp rahatsız edilmez, yitiği kimse tarafından alınamaz, ancak sahibini arayacak kimse alıp muhafaza eder*⁴⁴⁰”.

İhrama giren hacı adayı, yeryüzündeki ilk ibadet yeri olan Kâbe’ye⁴⁴¹ varır. Günde beş kez yöneldiği kıblesi olan Kâbe’yi tavaf eder. Kâbe’nin tüm müslümanları bir araya toplayıcı bir özelliği vardır. Hac için yılın belli vaktinde, umre içinse haccın yapıldığı vakit dışındaki diğer vakitlerde müslümanlar Kâbe’de buluşur. Birbirinden haberdar olur, birlik ruhunu taşımayı öğrenir. Tavaf, Kâbe’nin etrafında yedi kez dönmektir. Tavafta kul, bir nevi namazda gibidir. Rasulullah : “*Kâbe’yi tavaf etmek namaz kılmak gibidir. Ancak tavafta konuşabilirsiniz. Kim tavafta konuşursa ancak hayırlı şey konuşsun*⁴⁴²”.buyurarak tavafi namaza benzetmiştir.

⁴³⁸ Tirmizî, "Hac", 2.

⁴³⁹ Buharî, "Hac", 7.

⁴⁴⁰ Buharî, "Cezâü's-sayd", 9.

⁴⁴¹ Âl-i İmran , 3/96.

⁴⁴² Tirmizî, "Hac", 112.

Tavafın başlama noktası olan Hacerü'l-Esved taşı hakkında ise, aslında süttten daha beyazken daha sonra insanların günahı nedeniyle karardığı ve cennetten indirilmiş olduğu rivayet edilir⁴⁴³. Tavafın her başlangıcında yapılan her yeni selamlama insan hayatında adeta yeniden bir başlangıcın sembolüdür.

Safa ile Merve ise, Allah'ın nişanelerindedir⁴⁴⁴. Say' koşmak demektir. Safa'dan başlayarak Merve'ye dört gidiş, Merve'den Safa'ya doğru üç geliş şeklinde say' eden kul, adeta Hacer validemizin çocuğuna su araması için gösterdiği gayreti gösterir. Tembellik yapmaması ve çaba göstermesi gerektiğinin bilincine varır ve say' eder.

Say'den sonra kul, adeta gerektiğinde Allah için başını feda edeceğinin sembolü olarak saçlarını traş eder veya kısaltır. Umre yapan kul için menâsik burada tamamlanmış olur ancak haccedecek kimsenin haccını tamamlayabilmesi için izleyeceği yol daha farklıdır.

Hacda Arafat vakfesi, hacının yerine getireceği en önemli rükündür. Zira Rasulullah :*"Hac Arafattır"*⁴⁴⁵ ".buyurmuştur. Allah Rasulü :*"Duaların en faziletlisi arefe günü yapılan duadır"*⁴⁴⁶ ".buyurarak bu günün önemine dikkat çekmiştir.

Arafat ve Müzdelife vakfelerinde kul topluca Allah'a yönelmenin ve tevbe etmenin lezzetine varır günahlardan arınır. Ertesi gün Mina'da şeytan taşlamak nefsini köreltmeyi ve yeniden günahlara dönmeyeceğini sembolize eder. Allah için bir yakınlaşma vesilesi olarak kurban keser ve traş olarak ihramdan çıkar. Sonra ziyaret tavafını da yapınca tüm ihram yasakları sona erer.

⁴⁴³ Tirmizî, "Hac", 49.

⁴⁴⁴ Bakara , 2/158.

⁴⁴⁵ Tirmizî, "Hac" 57.

⁴⁴⁶ Muvatta', "Hac", 81.

4. Hac İbadetiyle Mükellef Olmak İçin Gerekli Şartlar

Hac, müslüman, akıllı-bâliğ, hür, sıhhatli olan ayrıca binek ve azığı bulunan, asli ihtiyaçlarından fazla olarak gidişinden dönüşüne kadar kendisine ve ailesine yetecek kadar nafakası var olan ve tüm bunlara ek olarak yol güvenliği sağlanmış kişilere farzdır⁴⁴⁷. Kişinin hac vaktine ulaşmış olması da haccın farz olması için gereklidir.

Hac, ömürde bir kez olmak üzere farzdır⁴⁴⁸. Çünkü haccın farzietini bildiren Âl-i İmran Suresi'nin 97. ayeti inince Allah Rasulü bir hutbe okumuş ve *“Ey insanlar, hac size farz kılındı, haccediniz.”* buyurmuştur. Bunun üzerine, Akra b. Habis : *“Her sene mi ey Allah'ın Rasulü diye sormuş, Rasululullah , sükut ettikten sonra Akra'nın sorusunu üç defa tekrarlaması üzerine, “Evet” deseydim her sene hac yapmanız gerekirdi ve siz buna güç yetiremezsiniz. Fakat hac ömürde bir defadır. Fazlası ise nafiledir.”* demiş ve şu uyarıda bulunmuştur: *“Ben sizi serbest bıraktığım müddetçe siz de beni serbest bırakın. Sizden önceki ümmetler başka bir sebeple değil, çok soru sormaları ve peygamberleriyle ihtilafa düşmeleri sebebiyle helak oldular. Sizden bir şey istediğim zaman gücünüz yettiği kadarıyla onu yapın. Size bir şey yasakladığımda derhal onu bırakın.”* buyurdu⁴⁴⁹. Bunun üzerine Allah *“Ey iman edenler, açıklandığında size zorluk verecek şeyleri sormayın”*⁴⁵⁰ .ayeti nazil oldu.

Ebu Hanife ve İmam Yusuf'a göre, haccın edası fevridir. Şartları taşıyan kimse hemen yerine getirmelidir. İmam Şafi ve İmam Muhammed'e göre, fevri değildir. Tıpkı namaz nasıl vakti içinde istendiği zaman kılınabilirse hac da ömür boyunca yerine getirilebilir⁴⁵¹.

⁴⁴⁷ Mevslî, **İhtiyar**, I, 181.

⁴⁴⁸ Merginânî, **Hidâye**, I, 134.

⁴⁴⁹ Müslim ,”Hac” 412.

⁴⁵⁰ Mâide, 5/101.

⁴⁵¹ Merginânî, **a.g.e**, I, 134.

Haccın kişiye farz olduğunu ifade eden “*Yoluna gücü yetenlerin haccetmeleri insanlar üzerinde Allah’ın bir hakkıdır*”⁴⁵². ayet-i kerimesi nazil olunca Rasulullah ’a sahabiler :“*İstitâat (hac yükümlülüğünü gerekli kılan şey) nedir?*” diye sorunca Efendimiz : “*Yiyecek ve binek imkanıdır.*” buyurmuştur⁴⁵³. Mezhepler istitâat kavramının içeriğini dolduran şartlarda ihtilaf etmişlerdir. Mesela, sıhhatli olmak şartında ihtilaf vardır. Ebu Hanife’ye göre, -İmameyn’e muhalif olarak- gözleri kör olan bir kimse kendisine yardım edecek azığı ve bineği olan biri bulsa da hacla mükellef değildir⁴⁵⁴.

Hakkında ihtilaf edilen bir diğer mesele de haccın farz olması için tüm şartları taşıyan fakat yanında mahremi bulunmayan kadının hac yolculuğuna çıkıp çıkamayacağıdır. Burada konuyu ayrıntı ve delilleriyle açıklamaya çalışacağız.

B. Mahremi Olmayan Kadının Haccın Edâsından Muâf Tutulması

Hanefiler, haccın farz olması hususunda kadınlar için yanında yolculuk yaparken eşinin veya bir mahreminin bulunmasını şart koşarlar. Eğer kadının kendisiyle gelecek kocası veya mahremi yoksa o zaman o kadına haccın farz olmadığını ileri sürerler⁴⁵⁵. Mahrem, akrabalık, emzirme veya sıhriyyet (evlenme sebebiyle ortaya çıkan akrabalık) sebebiyle kadının ebedi olarak evlenmesinin yasak olduğu kimseler demektir. Kişinin hür-köle ve müslüman-zimmi olması fark etmez. Ancak mahremi olan kadını kendine nikahlamayı mübah gören Mecusi ile fâsık müstesnâdır. Çünkü fâsığın refakat etmesinde maksat hasıl olmaz. Refakat edecek mahremin akıl-bâliğ olması gerekir. Çocuk ve mecnun korumaktan aciz oldukları için mahrem olamazlar⁴⁵⁶.

⁴⁵² Âl-i İmran, 3/97.

⁴⁵³ Tirmizi, “Hac”, 4.

⁴⁵⁴ Merginânî, **Hidâye**, I, 134.

⁴⁵⁵ Kâsânî, **Bedâi’u-sanâi’**, II, 123.

⁴⁵⁶ Mevslî, **İhtiyar**, I, 182.

Hanefiler, kadının mahremi olmadan yolculuğa çıkmasıyla ilgili olarak bu görüşlerine, Rasulullah 'ın buyurduğu”*Allah ve ahiret gününe inanan bir kadının yanında mahremi yokken bir gün ve bir gecelik yolculuğa çıkması helal olmaz*⁴⁵⁷”, “*Kadın iki gün sürecek bir yola yanında mahremi ya da kocası yokken çıkmasın*⁴⁵⁸”, “*Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadının yanında babası veya kocası veya erkek kardeşi ya da bir mahremi yokken üç günlük ya da daha fazla bir yolculuğa çıkması helal olmaz*⁴⁵⁹”.hadislerini delil olarak getirirler.

Şafiiler'e göre bir kadın güvenilir bir kadın grubuyla beraber yanlarında erkek veya bir mahrem bulunmadan farz olan hac yolculuğuna çıkabilir. Hatta yol güvenliyse, yanında pek çok kadın bulunmasa bir tek kadın bile bulunsa yeterlidir⁴⁶⁰.

Malikiler de bu konuda Şafi mezhebiyle aynı görüştedir. Onlara göre de bir kadına haccın farz olabilmesi için yanında mutlaka eşinin veya bir mahreminin bulunması gerekmez. Bir tek güvenilir kadın bulunsa refakatçi olarak yeterlidir⁴⁶¹.

Hanbeliler'e gelince, onlar da kadının hac için yapacağı yolculukta eşinin ya da bir mahreminin kendisine eşlik etmesini şart koşarlar⁴⁶².

Hanefiler ve Hanbeliler, yolculukta kadının yanında mahreminin bulunmasını şart koşmakla beraber farz olan hac yolculuğu için kadının yanında başka mahremi bulunursa eşi izin vermese de hacca gidebileceğine hükmetmişlerdir⁴⁶³.

⁴⁵⁷ Müslim, “Hac”, 420.

⁴⁵⁸ Müslim, “Hac”, 415.

⁴⁵⁹ Müslim, “Hac”, 423.

⁴⁶⁰ Şirâzî, **Mühezzeb**, I, 639.

⁴⁶¹ İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, II, 106.

⁴⁶² İmam Ceziri, **el- Fıkh Ala Mezâhibi'l-Erbaa**, I, 490.

⁴⁶³ İbn Kudâme, **Muğni**, I, 659., Mevsili, **İhtiyar**, I, 182.

Burada konuyla ilgili olarak kadının mahremsiz yolculuğa çıkmasının yasaklanmasındaki illeti anlamak için şu hadis-i şerifi de zikretmeliyiz. Adiy b. Hâtim diyor ki: “Ben, Allah Rasulu (s.a.v) 'in yanındayken bir adam geldi ve ona fakirlikten yakındı. Sonra bir başkası geldi ve yol kesici eşkıyadan yakındı. Bunun üzerine Allah Rasulü (s.a.v) bana ‘Adiyy Hira’yı gördün mü? ‘ dedi. Ben ‘Görmedim ama duydum dedim.’ “Eğer ömrün olursa göreceksin ki, kadın Hira’dan yola çıkacak ve gelip Kâbe’yi tavaf edecek de Allah’tan başka kimseden korkusu olmayacak.” buyurdu⁴⁶⁴. Zikredilen bu hadisten aslında kadının mahremsiz yola çıkmasının yasaklanmasındaki illetin yol emniyetinin olmayışı sebebiyle kadının can, mal veya namusuna bir zarar gelme endişesi olduğu anlaşılmaktadır. Emniyet sağlandığı zaman, kadının mahremiyle yola çıkma mecburiyeti de ortadan kalkmış olacaktır.

C. İhramda Kadınlara Tanınan Elbise Muâfiyeti

İhram, kişinin normal zamanlarda yapması kendine helal olan bazı davranışları hac veya umre sebebiyle kendine haram kılması demektir. Mikat denilen ve Hz. Peygamberimiz tarafından belirlenmiş sınırlar vardır⁴⁶⁵. Iraklılar için Zat-u ırk, Şamlılar için Cuhfe, Medineliler için Zu-l Huleyfe, Necidliler için Karn ve Yemenliler için Yelemlem bu beş noktanın adıdır⁴⁶⁶. Eğer mikat noktaları ihramsız geçilirse ceza olarak dem gerekir. Eğer geri dönüp mikatta ihrama girilirse ceza düşer⁴⁶⁷.

Kul, telbiye ve niyetle bu noktalarda ihrama girer . Adetli olan kadınlar da ihrama girerler. Kadınlar telbiye getirirlerken fitneye sebep olmak endişesiyle seslerini yükseltmezler⁴⁶⁸.

⁴⁶⁴ Buharî, “Menâkıb”, 25.

⁴⁶⁵ Buharî, “Hac”, 7.

⁴⁶⁶ Mevsilî, **İhtiyar**, I, 183.

⁴⁶⁷ Mevsilî, **a.g.e.**, a.y.

⁴⁶⁸ Mevsilî, **a.g.e.**, I, 203.

İhrama giren herkes için bir takım yasaklar başlar. Bu yasaklar, vücutla ilgili, giyim ve giyim eşyasıyla ilgili, cinsel konularla ilgili, avlanmayla ilgili, harem bölgesiyle ilgili ve diğer kimselere zarar vermekle ilgili olmak üzere altı kısımdır. Bu yasaklara uymada kadınlar sadece kıyafetle ilgili olan yasaklardan muaftır. Diğer ihram yasaklarında kadın-erkek arasında bir fark yoktur.

Erkeklerle hadis-i şerifte zikredildiği üzere ihramlıyken, gömlek, pantolon, sarık, takke, elbise ve mesh giymek yasaktır⁴⁶⁹. Onlar, izar ve rida denen iki parça peştemale sarınırlar.

Giyimle ilgili olan bu yasaklar kadınlar için geçerli değildir. İhramlı olan bir erkek başıyla beraber yüzünü de örtemezken⁴⁷⁰ kadına ihramlıyken yüzünü örtmesi ihram yasağı kapsamına girer⁴⁷¹. Ancak kadınların ihramlıyken başlarını örtüp saçlarını kapatacakları ve erkeklerin nazarlarından kendilerini koruyabilmek için baş örtülerini yüzlerinin üzerine hafifçe sarkıtabilecekleri hususunda icma' etmişlerdir⁴⁷². Bu görüşe Hz. Aişe 'den rivayet edilen hadis delil olarak getirilir. Hz. Aişe şöyle demiştir:”*Biz Rasulullah ile beraberken ihramlı olduğumuz halde yanımızdan bir kafile geçtiğinde örtümüzü yüzümüze sarkıtıyor, kafile geçtikten sonra ise örtüyü kaldırıyorduk*⁴⁷³”. Bu hadis sebebiyle kadınların yüzlerini kapatmasının ihramlıyken yasak olduğu, ancak erkeklerden korunmak için yüzlerinin üzerine geçici olarak örtülerini sarkıtabileceklerinde alimler icma' etmişlerdir.

⁴⁶⁹ Buharî, “Hac”, 21.

⁴⁷⁰ Mevsilî, **İhtiyar**, I, 187.

⁴⁷¹ Şirazî, **Mühezzeb**, I, 672, İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, II, 114., Mevsilî, **a.g.e**, I, 203.

⁴⁷² İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, II, 114.

⁴⁷³ Ebu Davud, “Menâsik”, 1833.

D. Özel Günlerindeki Kadınların Sader Tavafından Muâf Tutulması

1. Tavaf Çeşitleri

Hac ve umrenin rükunlarından biri de tavaftır. Tavaf bir nevi namaz gibidir. Zira, Rasulullah : “*Kâbe’yi tavaf etmek, namaz kılmak gibidir. Ancak tavafta konuşabilirsiniz. Kim tavaf esnasında konuşursa hayırlı şeyler konuşsun*⁴⁷⁴”. buyurmuştur. Hacerü’l-esved hizasından başlanıp yedi kez Kâbe sola alınarak Kâbe’nin etrafında dönülmesiyle bir tavaf tamamlanmış olur.

Hacda, kudüm tavafi, ziyaret (ifada) tavafi ve sader (veda) tavafi olmak üzere üç çeşit tavaf vardır. Umrede yapılan tavaf ise umre tavafi olarak adlandırılır. Bu tavafların yapıları aynıdır , sadece niyetleri farklıdır.

Kudüm tavafi, Mekke’ye varır varmaz yapılan tavaftır. Âfâkiler için sünnettir⁴⁷⁵. Bu tavafin diğer adı, tavâfü’t-tahiyyedir⁴⁷⁶. Zira bu tavaf, Mekke’ye dışarıdan gelenlerin Kâbe’yi selamlaması gibidir.

Ziyaret tavafi, hacdaki yapılması farz olan tavaftır. Arafat ve Müzdelife vakfeleri yapıldıktan sonra, Mina’da şeytan taşlanıp kurban kesilip traş olunca kadınla cinsi münasebet hariç hacıya diğer yasaklar kalkar. Sonra Mekke’ye gidip o gün veya ertesi gün ya da başka bir zamanda ziyaret tavafi yapılır. Tavafin hepsini veya dört şavtını yapmayan kimse ihramdan çıkamaz. Tavaf edinceye kadar ihramlı kalır. Ziyaret tavafinda eğer Mekke’ye gelindiğinde kudüm tavafi yapılmışsa tavafta remel yapılmaz ve tavaf sonrasında da say’ yapılmaz. Eğer kudüm tavafi yapılmamışsa ziyaret tavafinda remel yapılır ve sonrasında da say’ yapılır. Ancak bunlardan sonra hanımıyla cinsi münasebette bulunmak helal olur. Ziyaret tavafinin günleri kurban kesme günleridir. Daha sonraya kalırsa dem gerekir⁴⁷⁷.

⁴⁷⁴ Tirmizî, “Hac”, 112.

⁴⁷⁵ Mevsilî, **İhtiyar**, I, 190.

⁴⁷⁶ Merginânî, **Hidâye**, I, 141.

⁴⁷⁷ Mevsili, **a.g.e**, I, 199-200.

Mekke'den ayrılırken hacıların yaptığı son tavaf ise sader tavafi olarak adlandırılır. Bu tavaf yapılması vacip olan tavaftır⁴⁷⁸.

2. Tavafta Taharetin Şart Oluşu

Tavaf, Rasulullah 'ın ifade ettiğine göre bir nevi namazdır, tek farkı ise konuşmak tavafta serbesttir. Fakat tavafta konuşan kimse hayır konuşmalıdır⁴⁷⁹. İmam Şafi bu hadisi hucet kabul ederek abdestsiz yapılan tavafın geçersiz olduğuna hükmetmiş ve yeniden yapılması gerektiği sonucuna varmıştır. Hanefiler'e göre ise, "...ve o eski evi (Kâbe) tavaf etsinler." Hac Suresi 29. ayetinde "*abdestli olmak*" kaydı olmadığından tavafta abdestli olmak farz değildir demişlerdir. Abdestli olmanın sünnet olduğunu söyleyenler varsa da sahih olanı tavafta abdestli olmanın vacip olduğudur. Bundan dolayı, tavafi abdestsiz yapmak kefarettir⁴⁸⁰.

Abdestsiz olarak kudüm tavafını yapana sadaka lazım gelir. Ziyaret tavafını abdestsiz olarak yapmanın bir koyun kesmesi gerekir⁴⁸¹. Ziyaret tavafını cünüp olarak yapana ise bir sığır veya deve (bedene) kurban etmek gerekir. Adetli olan kadın da ziyaret tavafını bu haliyle yaparsa ona da bedene gerekir, çünkü adetli kadın cünüple aynı hükme tâbidir. Sader tavafını cünüp olarak yapana dem gerekir. Eğer, abdestsiz, cünüp veya adetli olarak yapılan tavaflar abdestli olarak yeniden yapılırsa ceza düşer⁴⁸².

Kadınların adetli olarak tavaf edemeyeceklerinin delili şu hadistir. Hz. Aişe : "*Mekke'ye hayzlıyken geldim. Kâbe'yi tavaf etmedim ve Safa ile Merve arasında say' yapmadım. Bu durumdan Rasulullah (s.a.v)'e şikayet ettim. O da 'Hacılar ne yapıyorsa sen de onları yap yalnız, Kâbe'yi tavaf etme.'*" buyurdu⁴⁸³.

⁴⁷⁸ Merginânî, *Hidâye*, I, 151.

⁴⁷⁹ Tirmizî, "Hac", 112

⁴⁸⁰ Merginânî, *a.g.e*, I, 165.

⁴⁸¹ Merginânî, *a.g.e*, a.y.

⁴⁸² Mevslî, *İhtiyar*, I, 210.

⁴⁸³ Buharî, "Hac", 81.

Bu hadisten dolayı kadınlar ne hacda ve ne de umrede adetli ve lohusayken tavaf edemezler. Eğer ziyaret tavafını adetli yaparlarsa bir bedene, umre tavafını adetliyen yaparlarsa bir dem gerekir. Eğer tüm bu tavafları daha sonra abdestli olarak yaparlarsa ceza kendilerinden düşer. Kudüm tavafı sünnet olduğundan eğer adetlilerse bu tavafı yapmamaları sebebiyle bir ceza gerekmez.

Sader tavafında ise, kadınlar eğer adetlilerse vacip olan bu tavafı yapmaktan muâf olurlar⁴⁸⁴.

E. Kadınların Remel, İzdıba Ve Herveleden Muâf Tutulması

Erkeklerin peşinden say' yapılacak olan tavafların ilk üç şavtında remel yaparlar. Erkekler, remel yapılan şavtlarda ızdıba da yaparlar. İzdıba, erkeklerin remel yaptıkları şavtlarda sağ omuzlarını açmalarıdır. Remel, salınarak ve omuzları sarsarak yürümektir ki, müşriklerin "Medine'nin havası onları bitkin düşürmüş." demelerine karşılık müslümanların güçlü olduklarını göstermek için yaptıkları bir sünnettir.⁴⁸⁵

Safa ile Merve'de say' yaparlarken erkekler yeşil ışıklı sütunlar arasında koşarlar⁴⁸⁶. Erkeklerle sünnet olan bu fiile hervele denir.

Kadınlar, remel yapmazlar ve say'de koşmazlar.Çünkü tesettürlerinin açılma korkusu vardır⁴⁸⁷. Tavafta remelden ve dolayısıyla ızdıbadan ve say' de de herveleden muâf tutulmuşlardır. Böylece kadınların örtülerinin açılma korkusunun ve onların dikkat çekici yürümelerinden dolayı ortaya çıkması muhtemel bir fitnenin de önüne geçilmiştir.

⁴⁸⁴ Merginânî, **Hidâye**, I, 151., Mevsilî, **İhtiyar**, I, 203.

⁴⁸⁵ Merginânî, **a.g.e.**, I, 140.

⁴⁸⁶ Mevsilî, **a.g.e.**, I, 192.

⁴⁸⁷ Merginânî, **a.g.e.**, I, 203.

F. Kadınların İhramdan Çıkarken Saçları Traş Etmekten Muâf Tutulması

Hacda, şeytan taşlanıp, kurban kestikten sonra ihram yasaklarından cinsi münasebet yasağının kalkması, umrede ise, ihram yasaklarının tamamının sona ermesi için erkeklerin saçlarını traş etmeleri (halk) veya kısaltmaları (taksir) ; yapmaları gerekir.

Erkekler için saçları traş etmek, kısaltmaktan daha faziletlidir. Zira, Rasulullah : ” *Allah saçlarını traş edenlere mağfiret etsin.*” buyurmuştur. Bunun üzerine sahabe : “*Peki saçlarını kısaltanlar?*” diye sormuş, Rasulullah üç kez saçlarını traş edenler için mağfiret dilemiş dördüncüde : “*Saçlarını kısaltanlara da Allah mağfiret etsin.*” demiştir⁴⁸⁸. Saçlardan kısaltılacak miktar, mezhepler arasında ihtilaflıdır. Hanefiler, saçın en az dörtte birini,⁴⁸⁹ Şafilere üç tel saçı,⁴⁹⁰ Malikiler ve Hanbeliler ise ya saçın tamamını kazımayı ya da saçların hepsinin uçlarından kısaltmayı ihramdan çıkmak için gerekli görmüşlerdir. Mezheplere göre, ihramdan çıkarken saçların kısaltılması gereken miktarları, abdestte mesh edilecek miktarla eşittir⁴⁹¹.

Kadınların ise, saçlarını traş etmekten muâf tutulduğunda alimler icma' etmiştir⁴⁹². Onlar sadece saçlarını bir miktar kısaltırlar.⁴⁹³ İbn Abbas' tan Rasulullah 'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: ” *Kadınlara traş olmak gerekmez. Onların saçlarını kısaltmaları gerekir*⁴⁹⁴”. Çünkü, saçın traş edilmesi kadın için müslüman olmak bir organın kesilmesi gibidir⁴⁹⁵. Saç , kadının başlı başına bir âzâsı gibi kabul edilmiştir. Ayrıca saç kadının güzelliğidir. Bu yüzden kadının saçlarını tamamen traş etmesi istenmemiştir.

⁴⁸⁸ Buharî, "Hac", 127.

⁴⁸⁹ Mevsilî, **İhtiyar**, I, 199.

⁴⁹⁰ Şirazî, **Mühezzeb**, I, 731.

⁴⁹¹ İbn Kudâme, **Muğni**, I, 725.

⁴⁹² İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, II, 165.

⁴⁹³ Mevsilî, **a.g.e**, I, 203., İbn Rüşd, **a.g.e**, II, 165. Şirazî, **a.g.e**, I, 731.

⁴⁹⁴ Ebu Davud, "Menâsik", 1984.

⁴⁹⁵ Şirâî, **a.g.e**, I, 731.

SONUÇ

“İslam Fıkhında İbadetlerde Kadına Tanınan Muâfiyetler” isimli bu çalışmada, İslam’ın ibadetler alanında kadınlara getirmiş olduğu muâfiyetler delilleriyle incelenmiştir. Konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak açısından çalışma üç bölüme ayrılmıştır. İlk ve ikinci bölümlerde, üçüncü bölümün daha iyi anlaşılabilmesi için kadının çeşitli toplumlardaki yeri ile muâfiyet ve mükellefiyet kavramları çerçevesinde kadın ve erkeğin Allah katında kullukta eşit oluşu anlatılmıştır. Çalışmanın son bölümü , taharet, namaz, oruç zekat ve hac ve umrede kadınlara tanınan muâfiyetler olarak başlıklara ayrılmıştır.

Çalışma sonucunda görülmüştür ki, kadınların yaratılıştan getirdikleri fitrî özellikleri ve buna bağlı olarak toplum içindeki üstlendikleri görev ve sorumlulukları erkeklerden farklıdır. Bu farklılıklar sebebiyle Allah, kadınlara ibadetlerde bazı ayrıcalıklar tanımıştır. Zira, sahip oldukları vasıflar hususunda eşit olmayan iki ayrı cinse aynı mükellefiyetlerin yüklenmesi adalete uygun olmazdı. Bu yüzden kadınlara ibadetlerde getirilmiş olan muâfiyetler, Cenâb-ı Allah’ın rahmetinin bir tecellisi olarak algılanmalıdır.

Kadınlık hususiyeti olarak görülen hayz ve nifas halleri “taharet şartına mâni bir durum olduğundan namaz, oruç ve tavaf gibi ibadetlerin yerine getirilmesine engel olmaktadır. Bu hallerdeki kadınların nasıl davranacakları ise Rasulullah ‘ın asr-ı saadetteki uygulamalarıyla açığa kavuşmaktadır.

Gusülde, erkekler varsa saç örgülerini çözmek zorundadırlar. Kadınların gusülde örgülerini çözmeleri hakkında ise , üç görüş vardır. İlk görüş mutlaka örgüleri çözmeleri gerektiği yönündedir. İkinci bir görüş ise, eğer hayz veya lohusalık bitişi sebebiyle gusül alınıyorsa o zaman kadınların örgüleri çözmeleri gerektiği, cünüplükten kurtulmak için alınan gusülde ise örgüleri çözmekten muâf oldukları şeklindedir. Üçüncü ve genel kabul görmüş olan görüş ise, guslün alınış sebebine bakılmaksızın kadınların eğer su saç diplerine varıyorsa o zaman kendilerinden sıkıntıyı kaldırmak amacıyla saç örgülerini çözmekten muâf tutulduğu yönündedir.

Özel günlerinde olan kadınlar, hadesten taharet şartını haiz olmadıklarından beş vakit namazdan ve oruçtan muâf tutulmuşlardır. Bu konuda mezhepler arasında ihtilaf bulunmamaktadır. Zira Hz. Peygamber'den gelen rivayetler kadınların bu günlerinde namaz ve orucu bırakmaları yönündedir. Böylelikle Kur'an'da "eziyet hali" olarak ifade edilen bir durumdayken Allah, bir de namaz ve oruç ibadeti yükleyerek kadınları daha çok sıkıntıya düşmekten korumuştur. Bu günlerinde kılamadıkları namazları kaza etmekle mükellef değillerken kadınlar, tutamadıkları oruçları kaza etmekle mükelleftirler. Çünkü oruç senede bir aydır. Namaz ise günde beş vakit tekrarlanmaktadır. Namazları kaza etmeleri kadınlara zorluk olurdu. Tutamadıkları oruçları daha sonra kaza etmelerinde ise bir sıkıntı söz konusu değildir.

Kadınların, cuma, bayram namazları ve cemaate devamla mükellef tutulmaları, onların toplumda üstlendikleri rol gereği var olan yükünü daha da arttıracığından bu ibadetlerle de sorumlu tutulmamışlardır. Ancak kendilerine yer ayrılması, fitneye sebebiyet vermemeleri ve erkeklerin dikkatlerini çekecek şekilde giyinmemeleri şartlarıyla bu namazlara iştirak edebilirler.

Kadınlar, ziynet sayılan altın ve gümüş takıların zekatından diğer üç mezhebe göre muâfırlar. Böylece süslenmelerinin bir parçası olan ziynetlerinin kendilerine maddi bir yükümlülük getirmesi önlenmiş olmaktadır.

Kadınlar hacda ise, yüksek sesle telbiye getirmekten, ihramda elbise yasağından, remel, ıztıba ve herveleden muâf tutularak onların mahremiyetleri korunmuş olmaktadır. Özel günlerindeki kadınlar, sader tavafiyla mükellef tutulmayarak, onların kafileden ayrı kalıp beklemelerinin önüne geçilmiş olmaktadır. Bu da, yine onlardan sıkıntıyı kaldıracak bir uygulamadır. Özel günlerinde tavaf yapamamaları da hadesten taharet şartını taşımadıkları içindir.

Çalışmamızın sonunda elde ettiğimiz en önemli sonuç ise, tüm bu muâfiyetlerin temel amacının kadınları sıkıntıya düşmekten korumak olduğu ve bu muâfiyetlerin kadınların fitratına uygun olarak Allah tarafından kadına bir rahmet olduğudur.

KAYNAKÇA

Ağırman, Cemal, **Kadının Yaratılışı İlgili Rivayetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2001.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, **Müsned**, Çağrı Yayınları,(Kütübü sitte ve şuruhuha içinde)İstanbul, 1992.

Ateş, Süleyman, **Kur'an-ı Kerim Tefsiri**, Milliyet Yay., İstanbul,1995.

Aynî, Ebu Muhammed (Ebü's-Sena) Bedrüddin Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed,**Binâye**, thk., Emin Salih Şaban, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2012.

-----, **Umdetü'l-Kâri**, Dâru'l-İhyâi't-turâsi'l-Arabi, Beyrut, ty.,

Bardakoğlu, Ali, DİA, "Bulüğ", VI, 413-414.

Bayraktar, İbrahim, DİA, "Bayram", V, 259-261.

Beşer, Faruk, **Hanımlara Özel İlmihal**, Paradoks Yay., İstanbul, 49. Baskı, 2013.

Beyhaki, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali, **es-Sünenü'l-Kübra**, thk., Abdu'l-Muti Emin Kal'aci, Câmiâtü'd-dirâsetü'l-İslamiyye, Pakistan, 1989.

Bilmen, Ömer Nasuhi, **Hukuk-ı İslamiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu**, Bilmen Yay., İstanbul, 1976.,

Bolay, Süleyman Hayri, DİA, "Akıl", II, 238-242.

Ceziri, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz, **el-Fıkh ala Mezâhibi'l-Erbaa**, Daru'l-Hadis, Kahire, 2004.

Dalgın, Nihat, **Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular**, Samsun, 2003.

Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed, **Sünen**, thk., Şuayb el-Arnaut, Müessesetü'r-risale, 2004.

Döndüren, Hamdi, DİA, "Âkıl", II, 247.

Efe, Ahmet, "**İslam Miras Hukukunda Kadın-Erkek Hisselerinin Farklı Oluşu Üzerine Bir Değerlendirme**" İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 18, 2011,s 157-168.

Erdoğan, Mehmet, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yay., İstanbul, 1998.

Harman, Ömer Faruk, DİA, “Kadın”, XXIV, 82-86.

İbn Âbidin, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî, **Reddu'l-Muhtar**, thk., Şeyh Adil Ahmed Abdülmevcud, Şeyh Ali Muhammed Muavviz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2. Baskı, 2003.

İbn Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskender, **Şerh-uFethi'l-Kadir**, Dâru'l-İhyâ-ı'turâsı'l-Arabi, Beyrut, ty.

İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudame el-Cemmali el-Makdisi, **Muğni**, thk., Raid b. Sabri b. Ebi Ulfet, Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye, Lübnan, 2004.

İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, **Lisânu'l-Arab**, Dâru's-Subh, Cezair, 2008.

İbn Nüceym, Sirâcüddîn Ömer b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî, **Bahru'r-Râik**, thk., Şeyh Zekerıyya Umeyrat, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubi, **Bidâyetü'l-Müctehid**, thk., Abdulmecid Tu'me el-Halebi, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1997.

İbn'ül-Esir, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esirüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, **en-Nihâye fi garibi'l-Hadis ve'l-Eser**, thk., Ahmed ez-Zâvi, Mahmud Muhammed et-Tınâhi, Dâru'l-İhyâit't-turâsı'l-Arabi, Beyrut, ty.

Karaman, Hayrettin, DİA, “Cuma”, VIII, 85-89.

-----, **Mukayeseli İslam Hukuku**, İrfan Yay., İstanbul, 1974.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed, **Bedâiu's-sanâi'**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2. Baskı, 1986.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, **Türkiye Diyanet Vakfı**, Ankara, 26. Baskı, 2012.

Kütübü Sitte ve Şuruhuha, **Çağrı Yayınları**, İstanbul, 1992.

Mâlik b. Enes, Ebu Abdillah Malik b. Enes b. Malik b. Ebi Amir el-Asbahi el-Yemeni, **Müdevvenetü'l-Kübra**, Dâru's-Sâder, yy., ty.

-----, **Muvatta'**, Çağrı Yayınları, (Kütübü sitte ve şuruhuha içinde), İstanbul, 1992.

Merginânî, 'Ali bin Ebî Bekr bin Abdülcélîl er-Reşadânî .**Hidâye**, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986.

Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd , **İhtiyâr**, thk., Şeyh Halid Abdurrahman Ak ,Dâru'l-Marife, Beyrut, 2. Baskı, 2002.

Meydânî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî el-Guneymî ed-Dımaşkî ,**el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb**, thk.,Abdulkerim el- Atâ, Mektebetü İlmi'l-Hadis, Şam ,2002 .

Mu'cemu-l'Vasît, Çağrı Yayınları, Kahire, 1972.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd, **Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl**, Dâru'l-Fikr yy., ty.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî , **Kitâbu'l-Mecmu'**, thk., Muhammed Necib Mutii, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut., ty.

Okandan, Recai G.,**Kadim Yunan'da Âmme Hukuku**, Kenan Basımevi, İstanbul, 1942.

Özen, Şükrü, DİA, "Nehâi", XXXII, 535-538.

Öztürk, Yaşar Nuri, **Kur'an'daki İslam**, Yeni Boyut, İstanbul, 1995.

Sâbuni, Muhammed Ali, **Fıkhü'l-İbâdât**, Mektebetü'l -Asriye, Lübnan, 2010.

Sağlam, Hadi, **Kadınların Sosyal İçerikli İbadetlere Katılması**, Ensar Yayınları, İstanbul, 2013.

Salvatore Di Marzo, **Roma Hukuku**, çev. Ziya Umur, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 2. Baskı, 1959.

Sâmi, Şemsettin, **Kamus-ı Türkî**, Dersaadet, İstanbul, 1901.

Schimmel, Annamarie, **Dinler Tarihine Giriş**, Kırkambar Yay., İstanbul, 1999.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, **el – Mabsût**, thk., Ebu Abdullah Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.

Seyyid Kutup, **Fi Zilâli'l-Kur'an**, çev. İ. Hakkı Şengüler, M.Emin Saraç, Bekir Karlığa Hikmet Yayınevi, İstanbul, 1971.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, **Kitabü'l- Ümm**, Dâru'l-Marife, tsh., Muhammed Zehra Neccar, Beyrut, ty.

Şa'ranî, Abdülvehhâb bin Ahmed bin Ali el-Hanefî, **Mizânu'l-Kübra**, tsh ve thc., Şeyh Abdulvaris Muhammed Ali, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye., 1998.

Sicistânî, Ebu Davud, Süleyman b.el- Eş'as b. İshak, **Avnu'l-Ma'bûd Şerh-i Sünen-i Ebi Davud**, Dâru'l-Fikr Yayınevi, Beyrut, 1995.

Şirâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf, **Mühezzeb**, thk., Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcud, Şeyh Ali Muhammed Avaz, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2003.

Şirbinî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kâhirî, **Muğni'l-Muhtac**, thk., Muhammed Muhammed Tamir, Şeyh Şerif Abdullah, Dâru'l-Hadis, Kahire, 2006.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed İbn Cerir, **Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an**, thc. İslam Mansur Abdulhamid, Ahmed Aşur İbrahim, Ahmed Ramazan Muhammed, Dâru'l-Hadis, Kahire, 2010.

Umur, Ziya, **Roma Hukuku**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1974.
Yazır, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, Eser Yayınevi, yy., ty.,

Yeniçeri, Celal, **Hz. Muhammed ve Yaşadığı Hayat**, İFAV Yay., İstanbul, 2000.

Zebidî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî, **Tâcu'l-Arûs**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007.

Zeydan, Abdulkerim, **Fıkıh Usulü**,çev. Ruhi Özcan, İFAV Yay., İstanbul, 2. Baskı, 1993.

Zuhayli , Vehbe, **İslam ve Fıkıh Ansiklopedisi**,çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H.Fehmi Ulus, Abdürrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nureddin Yıldız., Feza Yay., İstanbul. ,1994.

